

BETHLEN ISTVÁN ANGLIAI ELŐADÁSAI

I.

AZ EZERÉVES MAGYAR KIRÁLYSÁG
FENNÁLLÁSA — IGAZSÁGTALANSÁG?

II.

HOGY BÁNT EL A TRIANONI SZERZŐDÉS A DUNA-
MEDENCE KIS NÉPEIVEL?

III.

AZ ERDÉLYI KÉRDÉS.

IV.

A TRIANONI SZERZŐDÉS ÉS EURÓPA BÉKÉJE.

GENIUS KIADÁS

FIAT IUSTITIA

A HORTHY-KORSZAK REVIDEÁLT TÖRTÉNETE

(sorozatszerkesztő: Gulyás László)

1. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek (1919–1924)*
2. Kerepeszki Róbert: *A Vitézi Rend (1920–1945)*
3. Kovács Dávid: *Szabó Dezső nemzetszemlélete*
4. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele (1924–1931)*
5. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája (1931–1936)*
6. Bethlen István *angliai előadásai*

Bethlen István

ANGLIAI ELŐADÁSAI

- I. AZ EZERÉVES MAGYAR KIRÁLYSÁG FENNÁLLÁSA – IGAZSÁGTALANSÁG?
- II. HOGY BÁNT EL A TRIANONI SZERZŐDÉS A DUNAMEDENCE KIS NÉPEIVEL?
- III. AZ ERDÉLYI KÉRDÉS
- IV. A TRIANONI SZERZŐDÉS ÉS EURÓPA BÉKÉJE

ATTRAKTOR
Máriabesnyő
2017

Eredeti kiadás:
BETHLEN ISTVÁN ANGLIAI ELŐADÁSAI
Genius, é. n. [1933]

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001199900

Hungarian Edition © Attraktor, 2017

X 255920

Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Turbucz Péter

Az utószót Gulyás László írta.

Címlapterv: CsumP Stúdió
A borítón lévő fotók digitális utómunkálatait Kurucz Ádám végezte.

ISSN 2063-6849
ISBN 978-615-5601-32-3

Felelős kiadó az Attraktor Kft. ügyvezetője.
A nyomdai munkákért felel a Monobit Nyomda Kft. ügyvezetője.

AZ EZERÉVES MAGYAR KIRÁLYSÁG FENNÁLLÁSA - IGAZSÁGTALANSÁG?

ELSŐ ELŐADÁS A CAMBRIDGEI EGYETEMEN 1933. NOVEMBER 22-ÉN.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!¹

Rendkívüli megtiszteltetés reám nézve a cambridgei egyetem szíves meghívása,² amely lehetővé teszi nekem, hogy Magyarország legaktuálisabb nemzetközi politikai problémáiról és kapcsolatban ezekkel, a középeurópai helyzetről általában felfogásomat a legelőkelőbb angol hallgatóság előtt ismertessem.³

Életbevágó és reánk nézve sorsdöntő kérdésekről kívánok szólni, amelyek azonban az angol közvéleményt sem hagyhatják hidegen, mert helyes elrendezésüktől nagymértékben függ a kontinens békéje, amelynek fenntartása pedig az angol birodalomnak is és az egész világnak életbevágó érdeke.

A békeszerződések Közép-Európában és különösen a Duna-medence azon területén, amely a háború előtt az osztrák-magyar monarchia uralma alatt állott, nem hozták meg a népek nyugalalmát. Ezt ma már mindenki tudja. A kis népek civódásai, amelyek a háború előtt az osztrák-magyar birodalom belpolitikai életében zajlottak le, és amelyekről Önök abban az időben csak időről-időre vettek talán mellékesen tudomást, ma fokozottabb mértékben jelentkeznek újból, de ma a monarchia feldarabolása folytán nem egy állam belbékéjét, hanem az internacionális élet nyugalalmát, egész Európa békéjét hozzák veszélybe. Az addig lokalizált betegség tehát sokkal nagyobb területre terjedt ki és egy kontinens testét készül inficiálni. Ha a háború előtt a monarchia háziorvosai tudták a beteget kezelni, ma a világ összes korifeusainak a konzíliuma is tanácstalanul áll a betegséggel szemben, mert Párizsban a háziorvost nem hallgatták meg, hanem kidobták és így hosszú évek tapasztalatainak és bölcsességének mellőzésével teoretikus elgondolásokból kiindulva hebehurgyán határoztak.

Most elérkezett az utolsó órája annak, hogy változtatni kell és pedig gyökeresen kell változtatni az eddig követett gyógymódon, mert amint egy nagy magyar államférfiú: Deák Ferenc Ferenc József királynak

azt mondta, hogy a rosszul begombolt mellényt csak úgy lehet rendbe hozni, ha azt előbb újból végig kigomboljuk,⁴ úgy a politikában is nem elég, ha egy gombot gombolunk ki, hanem az egész műveletet újból kell majd végrehajtani.

Meg kell mindenekelőtt hallgatni végre azokat is, akik egy évezreden keresztül Európa ezen részén nem minden dicsőség és eredmény nélkül kormányozták a népeket, akik ennél fogva mérhetetlen tapasztalatot, helyi ismeretet és gyakorlatot gyűjtöttek ezen idő alatt s akiknek sikerült ezen a területen nehéz idők alatt is jól-rosszul a nyugalmat és a békét fenntartani, anyagi jólétet teremteni, kultúrát terjeszteni; akiknek védőszárnya alatt a fejlődés teljesen kezdetleges fokán álló népek apránként nagyra nőttek és civilizálódtak, – ma azonban úgy állítják be magukat, az informálatlan világ előtt, mintha azok a területek, ahol most laknak, az övéké lettek volna ősi időktől fogva és azok történelmét ők ácsolták volna. Meg kell hallgatni most már azokat, akik ezeken a területeken egy évezreden keresztül a történelmet csinálták, mert lehet ideig-óráig nélkülük és ellenük a fegyverek és az erőszak segítségével egy teljesen elhibázott politikai berendezkedést életben tartani, de a nyugalmat állandóan biztosítani ez úton nem lehet; lehet talán egy efemer és parvenü kultúra Potemkin külmázát és látszatát is ezúton fenntartani, amely alatt azonban ott fog lappangani ezután is a lélek barbarizmusa, mert ebből a lélekből hiányoznak a civilizált embernek a lelki gátlásai, ami elviselhetetlenné teszi az életet azokra, akik a kultúra ezen fokából kinőttek már.

Őnök el sem tudják ezért képzelni azt a szenvedést, amelyet az utolsó 15 év alatt Ausztria és Magyarország autochton művelt lakossága eltűrni volt kénytelen. Az, amit ezen idő alatt éreztünk, az utolsó kétezer év történelmében csak ahhoz hasonlítható, amit a római birodalom szét-esésekor a jól adminisztrált és civilizált római provinciák római polgárai kellett hogy érezzenek, amikor oda beköltözött barbár törzsek, ostrogothok, longobardok és vandálok lettek úrrá fölöttük, akiknek az uralma alatt gyors haldoklásnak indult egy évezredes kultúra.

És mindezt elszenvedtük és eltűrtük, mert végre ezt mint egyedek szenvedtük el. Ellenben kitörölhetetlenül él a magyar nemzetnek a lelkében az a bélyeg, amellyel ezeréves történelmünk gyaláztatott meg, amikor a Szent István országát darabokra tépő trianoni békeszerződés indokolásaképpen azt vágták a szemünk közé, hogy egy ezeréves igazságtalanságot ezer év gyakorlata sem szentesíthet.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Államférfiak tévedhetnek és lehetnek gonoszok. Ezer év történelmében bizonyára vannak korok, amikor égbekiáltó igazságtalanságok

követtetnek el egész nemzetek részéről is, de a világhistóriában példátlanul áll, hogy egy nemzet egész ezeréves történelme felett mert volna valaki így pálcát törni és példátlanul áll, hogy még tizenöt évvel ezen ítélet kihirdetése után is a világ egy nagy része még annyira benne él a háború pszichózisában és tisztánlátását annyira elvakítják a szenvedélyek, hogy hitelre találhat egy olyan propaganda, amely háborús uszítóknak deklarálja nem azokat, akik ezen barbár és igazságtalan ítélet érvényben tartását követelik, hanem azt a szenvedő nemzetet, amely ennek az ítéletnek az áldozata és annak revíziójáért harcol.

A magyar nemzet azonban lelkének minden legkisebb porcikájával fellázad ezen ítélet ellen és küzd és fog küzdeni, amíg csak magyar ember van ezen a földön. Úgy érezzük, hogy a mai generáció nemzeti becsületének a védelme alatt áll ez a küzdelem, mert vele 35 elmúlt generációnak, őseinknek, ezeréves történelmünknek a becsületét is védjük egy igazságtalan és megbecstelenítő ítélet ellen, amely egy gonoszul kitalált propagandán épült fel és amely a történelmi tényeket meghamisította, elhallgatta, elferdítette, hogy azután Brennus kardját⁵ az igazság látszatával dobhassa bele a mérleg serpenyőjébe.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Magyarországra Trianonban kimondott ítéletet a következőképp lehet reasszumálni:

Magyarország a régi határai keretében mindig nemzetiségi állam volt, amelyben a magyarokon kívül, akik a lakosság felénél alig tettek ki többet, románok, tótok, ruthének, délszlávok és németek laktak, akik az országnak tulajdonképpeni őslakói is voltak és akiket a magyarok bejövetelükkor leigáztak, ezer évig példátlanul elnyomtak és erőszakkal megmagyarosítani igyekeztek. Ezek a népek a világháború folytán felszabadultak: 1918-ban sajátmaguk rázták le a magyarok igáját, kimondták önállóságukat és a békeszerződés csak ezt az önrendelkezési jogukat és csak ezt az elhatározásukat ismerte el; határaik is, némi jelentéktelen korrektúrával, ennek megfelelőleg állapították meg.

A trianoni szerződés tehát csak egy ezeréves igazságtalanságot szüntetett meg, amelyet még oly hosszú fennállás sem szankcionálhatott. Ez a rendezés az idézett felfogás szerint ezért nemcsak igazságos, de célszerű is, mert véget vet ezen kis népek állandó civakodásának, miután mind-egyiküket úrrá tette saját területén. Egy barátságos és az egyenlőség elve alapján felépülő kollaboráció is csak ezután fog közöttük lehetővé válni, amely a szenvedélyek múltával ki is fog lassan közöttük fejlődni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Vizsgáljuk meg, hogy a békeszerződések által kimondott ez az ítélet – amely egyúttal azonos a kisantant államférfinak állandóan hangoztatott tézisével is és amelyen a Dunamedence egész új berendezkedése felépült, először is tényleg igazságos-e, még pedig az ezeréves magyar történelem fényénél, és igazságos-e továbbá a nemzetiségi elv alkalmazása szempontjából?

Vizsgáljuk meg másodszor, hogy célravezetőnek bizonyult-e a rajta alapuló új berendezkedés, – még pedig egyfelől a Duna-medencében élő kis népek szemszögéből nézve, másfelől Európa nemzetközi élete szempontjából általában?

Végre ki akarom fejteni harmadszor, hogy amennyiben ez az ítélet sem nem igazságos, sem érvényben tartása nem célszerű, hogyan kellene egy jobb, egy igazságosabb és célszerűbb berendezéssel pótolni, illetve hogyan lehet ezen jobb berendezéshez eljutni?

A felvetett probléma, hangsúlyozom, Közép-Európa jövője szempontjából sorsdöntő, de nem olyan egyszerű s épp ezért óriási területről beszerzett argumentáció és anyag szükséges az eldöntéséhez. Feleletemet mindegyik kérdésre ezért egy előadásban nem is adhatom meg, de legalább körvonalait kívánom a helyes válasznak abban a négy előadásban megadni, amelyet Angliában összesen tartani szándékozom. Ezek az előadások tehát összefüggő egészet képeznek és csak együttvéve adnak választ a felvetett kérdésekre.

Ma kizárólag arra az elsőnek felvetett kérdésre kívánok kitérni, vajjon az integer Magyarország fennállása tényleg történelmi igazságtalanság volt-e és nevezetesen arra, vajjon igaz-e, hogy a régi Magyarországon nem a magyarok voltak az őslakók, hanem a most állítólag felszabadított egyéb népek? Igaz-e, hogy ezer évig elnyomtuk ezeket és erőszakkal igyekeztünk őket megmagyarosítani? Igaz-e, hogy emiatt 1918-ban önszántukból szakadtak el és hogy a békeszerződés csak egy általuk teremtett fait accomplit szentesített, hogy a mai határokat is ők állapították meg, amelyeket azután némi lényegtelen korrektúrával a békeszerződés magáévá tett? Igaz-e tehát, hogy a trianoni szerződés csak egy ezeréves igazságtalanságot szüntetett meg?

A vita ezen kérdések jórésze felett, megjegyzem, több évtizedig folyt, az objektív történetírás azonban eldöntötte őket, ami természetesen nem állott útjában annak, hogy a politikai propaganda újabb és újabb történelemhamisítással ne próbálkozzék, illetve a régieket fel ne eleve-
nítse, különösen olyanok előtt, akik nem bírnak jártassággal ezen a téren.

Röviden össze akarom ezért foglalni a főbb tényeket, különösen a régebbi időkre vonatkozólag is, mert ezek kevésbé ismeretesek a külföldön és argumentáciomban ezekre is ki kell hogy térjek. Ezek a faktumok a következők:

A magyarok 896-ban foglalták el mai hazájukat, még pedig azt az egész területet, melyet északról, északkeletről és keletről a Kárpátok hatalmas hegylánc övez, délről pedig a Duna és Száva, nyugatról az Alpok nyúlványai határolnak el. Kié volt addig ez a terület és milyen népek laktak rajta? A történelem ezt ma már annak a kérdésnek az eldöntése szempontjából, hogy mai lakói között kik az őslakók és kik jöttek be később, elég pontosan meg tudja állapítani.

Az ország keleti része, a Tiszától keletre, az akkori nagy bolgár birodalomhoz tartozott és gyér bolgár-szláv lakossággal bírt. Az ország egész többi részén primitív kultúrfokon álló szlovén pásztor- és földművelő törzsek tanyáztak, amelyeknek saját állami berendezéseik egyáltalán nem voltak és a Dunántúl nyugati részén Nagy Károly frank birodalmának maradványaképp fennálló pannoniai hercegség fennhatósága alatt állottak. A magyarok bejövetelkor úgyszólván ellenállás nélkül hódoltak be és a magyarok közé egy-két évszázad alatt teljesen beolvadtak, amiről tanúbizonyságot tesznek a magyar nyelvnek szláv eredetű szavai, amelyek – amint ezt az összehasonlító nyelvészet rég megállapította – mind ószlovén eredetűek és sem nem szerbek, sem nem horvátok, nem tót és nem ruthén eredetűek.

Kétségtelen, hogy Magyarország ezen területén nem laktak azidőben sem románok, sem szerbek, sem ruthének. A horvátok azonban, tudjuk, hogy itt laktak, a tótok pedig lehetséges, hogy már egy kis területen jelen voltak. Azonban a horvátok sem lakták az egész területet, amelyet ma Horvátországnak nevezünk, hanem a Dráva-Száva közének csak a nyugati felét, ameddig az Alpesek és a Dinari Alpok nyúlványai terjednek; a mai Horvátország keleti sík területét viszont, amely ezer évig Szlavónia néven a szűkebb Magyarországhoz tartozott, nem horvátok lakták, hanem azt magyarok szállták meg és ez a terület 1848-ig Magyarországhoz is tartozott. A horvátok által lakott akkori Horvátországot a tengerparttal együtt a magyarok később, csak Könyves Kálmán király alatt hódították meg. *A horvát volt tehát az egyetlen nép, amely Magyarország területének egy kis részén történelmileg kimutathatóan korábban lakott, mint a magyar;* ez a nép hódítás révén került magyar uralom alá, de épp ezért már régi idők óta mindig messzemenő nemzeti autonómiát és különállást élvezett Szent István birodalmában, külön autonóm kormányzattal bírt már akkor, de a legújabb időkben is, amikor már csak a pénzügy, kereskedelmi és vasúti ügyek és az egész osztrák-magyar monarchiában egységes külügyi szolgálat és a hadseregnek közös része maradtak meg közös ügynek Horvát- és Magyarország között. Nemzeti elnyomásukról szó sem volt tehát, hiszen a közös szerveknek is horvát volt a hivatalos nyelve Horvátországban. Ellenkezőleg, az ott lakó magyarok iskoláikat ezen

a területen alig voltak képesek az elhorvátosítástól megvédeni és csak mint Julian-egyesületi⁶ iskolák állhattak fenn.

Amennyire biztos, hogy Magyarország délnyugati csücskén horvátok már laktak abban az időben, éppoly vitás, hogy voltak-e már tótok a Felvidéken. A történelem dokumentumai szerint a magyarok bejövetelekor a Kiskárpátoktól nyugatra, tehát nem a régi Magyarországhoz tartozó területen, a morvák alapítottak volt birodalmat, amely Mojmir⁷ morva fejedelem fennhatósága alatt állott és uralmát a mai Nyitra vidékére, tehát magyar területre is kiterjesztette, meghódítván egy ott lakó szláv törzset és annak Pribina⁸ nevű főnökét. Hogy ez a szláv törzs éppúgy szlovén eredetű törzs volt-e, mint a többi akkori Magyarországon lakó szlovén törzs, amelyek a magyarságba később beolvadtak, vagy a különálló tót népnek az őse-e, ezt ma eldönteni senki sem tudja. A szláv történetírók egy része az utóbbit állítja, míg másik felfogás szerint a tótok később vándoroltak be, mint a Kárpátoktól északra lakott fehér horvátok egyik ága. De ha még az is volna az igaz, hogy Pribina törzse tót eredetű volt, akkor is bizonyos, hogy ez a törzs csak Nyitra vidékén, tehát egy egészen kis területén lakott a mai Slovenskonak, mert Nyitrától keletre, tehát úgyszólván az egész tótok által ma lakott terület a magyarok bejövetelekor lakatlan őserdő volt, amelynek a magyarok is csak a völgyeit szállták meg. Ezt a Morva birodalmat azonban, amelynek területe csak igen kis részben feküdt a régi Magyarországon, a magyarok bejövetelekor Arnulffal szövetségben teljesen tönkreverték, úgy hogy az a föld színéről is eltűnt; lakosságát pedig a történelem tanúsága szerint leöldösték, vagy az akkori szokás szerint rabszolgáknak adták el. Ha tehát tót is volt Pribina törzse, csak elsőnek bevándorolt ága lehetett ez a tótságnak, amelynek zöme sokkal később húzódott le északról a nagy szláv medence rezervoárjából, amint ezt a későbbi évszázadok történelméből tudjuk.

Végeredményben a magyarok honfoglalásukkor a későbbi magyar birodalom területén a horvátoktól és kevés ószlovén és bolgárszláv törzseken kívül, amelyeket azután magukba olvasztottak, már számottevő őslakosságot nem találtak. Még kevésbé volt itt oly kialakult állami élet, amely hódításuknak áldozatul esett volna s a prioritás jogcímén jelentkezhetné; minden ezzel ellenkező állítás nem bír történelmi alappal és a mythos birodalmába tartozik.

De ez érthető is. A Dunának a Kárpátoktól koszorúzott medencéje 375-től 896-ig, tehát 500 évig az egész népvándorlási korban a népeknek átvonulási területül szolgált, amelyen csak rövid ideig tartózkodtak és amelyen tartós uralmat megteremteni egyiküknek sem sikerült, mert a népvándorlásnak mindig újabb és újabb hullámai borították el e területet.

Ez a vándormozgalom Attila hunjaival vette kezdetét, akik még írmagját is kipusztították a pannoniai és dáciai római provinciák virágzó kultúrájának és az abban az időben ott lakó thrák népeknek és római kolonnusoknak. Utánuk, vagy velük jöttek a gótok, a vandálok, az alánok, azután a longobardok, a herulok, a rugiaiak, egyik a másiknak a nyomában, alig néhány évtizedre pihenést tartva. Azután jött egy más turáni lovas népnek újból mindent elsöprő hulláma: az avaroké, akik másfél századig uralkodtak ezen terület felett. Birodalmuknak Nagy Károly vetett véget, még pedig olyan alaposan, hogy egynéhány bizonytalan nyomtól eltekintve, még létezésük is alig kimutatható ezen a területen; utánuk a nyugati részen szláv törzsek, keleten a volt Dáciában a germán származású gepidák tűnnek fel e területen. A gepidák birodalmának újból egy turáni lovas nép vet véget: a bulgárok, akik a Tiszától és az északi Kárpátoktól le délnek, egészen az Aegei-tengerig terjesztették ki uralmukat, de azután összeolvadva a balkán szlávokkal, hosszú időre elmerülnek először a bizánci császárságban és később a török birodalomban. A Dunától északra lévő egész területen egyetlen egy emlékü maradt meg, még pedig a bojár szóban, amely Romániában, Besszarábiában, Dél-Oroszországban urat jelent és a bolgár szóból ered, mert a bolgár volt abban az időben tényleg az úr ezen a területen.

Nem csodálható, hogy a népvándorlás ezen apokaliptikus pusztulásában egész népek nyomtalanul tűnnek el és hogy a magyar, mikor itt megjelent, alig lakott területet és teljes pusztaságot talált. A magyar volt az egyedüli nép, amely, bár más turáni lovas népek által állandóan nyugati irányba volt szorítva, itt végleg mégis meg tudott állapodni és amely szilárd államot létesített itten.

A magyar éppolyan lovas nép volt az időben, mint az előtte ideköltözött hunok vagy avarok és mint lovas, állattenyésztő nép, amely szigorú katonai rend alatt élt és amely az orosz és szibériai erdőktől délre fekvő nyílt síkságokon költözködött évszázadokig nyugat felé, míg itt meg nem állapodott, – az új hazájának csak a sík területeit, a pusztáit és a folyók völgyeit szállotta meg, de nem telepítette be a határhegység és a Kárpátok nagy erdőségeit, hanem azokat lakatlanul hagyta, illetve lakatlanná tette, ezáltal lakterülete körül több napi járó út széles lakatlan védelmi vonalat teremtve. Ez volt az akkori lovas népek stratégiai vérendszere, amint azt az akkori bizánci történetírók pontosan leírják. Így lakatlan maradt az északi felvidéknek, a mai szlováklakta területnek és Erdély határhegyeinek – eltekintve a fővölgyektől, ahová már akkor előőrsként egyes törzseket, például Erdélybe a székelyeket telepítették le – tekintélyes része. E területen nem is tűrtek meg idegen lakosságot, ez ellentétben állott volna egész védelmi és katonai rendszerükkel, ami a történelem egyéb bizonyítékain kívül is teljesen kizárja, hogy a

Kárpátokon belül egyáltalán más népeket lakni engedtek volna, még kevésbé idegen fennhatóság alatt. Hogy erre a hatalmuk is megvolt, az teljesen kétségtelen, hiszen egy évszázadig bejövételük után lovas raidjeikkel rettegésben tartották egész Európát, bejárva Németországot, Franciaországot a Pyreneusokig és Olaszországot is, ahol egyszer kísérletet tettek még arra is, hogy Velencét lovon úsztatva vegyék be. Annyira ment ebben az óvatosságuk és előrelátásuk, hogy még a nyolc törzs között is – mert ennyiből állott az egész magyar törzs-szövetség bejövételükkor – mindenütt szélesebb-keskenyebb lakatlan területeket jelöltek ki és minden törzsnek egy-egy folyó két oldalán kellett helyet foglalnia, hogy ellenséges támadás esetén a folyó meg nem támadott oldala is birtokában legyen a törzsnek és az oda visszavonulhasson.

Ezeket a lakatlanul hagyott területeket vették azután, tehát 1000 után saját birtokukba a magyar királyok és ezen területek segítségével szervezték meg a királyi hatalmat és a királyi várak segítségével az ország határvédelmi rendszerét, később a hűbéri rendszeren alapuló védrendszert.

Már II. Géza király ezen exponált határookra, ezekre a királyi birtokokra telepítette le a határvédelem erősítése érdekében 1100 és 1200 között, északon a szepesi németeket, keleten először Brassó vidékén a német lovagrendet és mikor ennek privilégiumait vissza kellett vonni, mert önállósulni törekedett, az erdélyi szászokat, akik rendkívüli kiváltságokat, a szászok egyenesen nemzeti autonómiát kaptak és élveztek egészen 1868-ig. Szó sincs tehát arról, hogy 800 éves fennállásuk óta 1868-ig elnyomattak volna az így betelepültek, sőt olyan kiváltságokat élveztek, az adózás, az egyéni szabadságok, a helyi autonóm közigazgatás, az iskoláztatás terén, amelyekkel a befogadó magyar nép egyáltalán nem bírt, amellyekkel szemben tehát egyenesen jobb, kedvezményezettebb helyzetben élt évszázadokon keresztül az így elsőnek betelepült német lakosság.

1250 körül azonban egy új népvándorlási hullám önti el Magyarországot: Dzsingisz kán tatárjárása. Batu kán vezetése alatt az északi Kárpátokon és Erdély hegyein át sok százezer lovas tatár törzse az országra, felgyújtva falvakat, a várakat, leöldösve a lakosságot és azokat, akiket kézrekeríthetett, rabláncra fűzve hurcolja el a rabszolgaságba. A Felvidéknek és Erdélynek, sőt az ország belső részeinek tekintélyes része a tatárjárás folytán teljesen pusztává változott.

Utána megindult a Felvidéken az északi szlávoknak, a tótoknak, Erdélyben az oláhoknak az első nagyobbarányú bevándorlása, mert a jobbágy nélkül maradt urak, a királyi birtokok ispánjai stb. befogadják őket. Ez a bevándorlás hosszú ideig tartott. A XIV. században például Nagy Lajos magyar anjouházbeli király, aki egyúttal lengyel

király is volt, befogadja sógorát, a halicsi fejedelemségből elűzött kis orosz Krojativich⁹ herceget és neki adományozza várát. Vele indul meg a XIV. században a ruthén bevándorlás a mai ruthén területre, amely azért öltött nagyobb mérvet, mert a lengyel földesúr alatt rendkívül súlyos szolgáltatásokkal volt a ruthén jobbágy terhelve, míg ha a határon áttért, magyar területen jobb bánásmódban részesült, illetve az itteni földesúri terhek sokkal könnyebbek voltak. A lengyel földesurak nem is győznek panaszkodni abban az időben jobbágyaik szökése miatt és számtalanszor kérték a lengyel királytól és a helyi hatóságoktól a határok szigorúbb ellenőrzését, hogy útját állják ennek a vándormozgalomnak. Önként jöttek tehát ezek a bevándorlók az országba, még pedig azért, mert itt jobb sors várt rájuk, mert itt viszonylagos jólétben lehetett részükhöz; egyenként jöttek és nem mint egész nép, amely új hazát keres, sőt gyakran lopva érkeztek, úgy hogy régi hazájuk tilalma dacára, sőt későbbi időben, amint látni fogjuk a románoknál, az új haza hatóságainak kijátszásával és tilalmának ellenére is.

Így népesült be apránként a Felvidék szláv lakossággal, tótokkal, ruthénnel és így szivárogtak be Erdélybe az első románok is.

Ez a bevándorlás a XVI. századig folyt ugyan, de ezért lényegesen nem változtatta meg az ország nemzetiségi képét, semmi esetre sem olyan mértékben, hogy ez az őslakosságra, a magyarra nézve bármilyen komolyabb veszélyt jelenthetett volna. A sorsdöntő átalakulás csak a török háborúk folytán állott be. Közvetlen a XVI. században lefolyt török háborúk előtt Hunyadi, más néven Corvin Mátyás magyar király idejéből fennmaradt az utókorra egy az egész országra kiterjedő részletes adólajstrom, amely magában foglalja az országban lakó nemesek és egyéb szabad emberek, valamint a jobbágyok neveit is s ugyancsak egy összeírást a hadkötelezettekről. Ebből a két összeírásból kétségen felül meg lehetett állapítani, hogy Magyarországnak abban az időben kb. 4–5 millió lakosa lehetett és ennek még azon időben is 80 %-a volt magyar és csak 20 %-a egyéb nemzetiségű.

Ezek a számok egyúttal megmagyarázzák, hogy Magyarország abban az időben miért játszhatott az európai politikában viszonylag oly előkelő szerepet, hogy Corvin Mátyás például Prágát és Bécset elfoglalhatta. Hiszen egész Európának abban az időben kb. csak 50 millió lakosa volt és Magyarország lakosságának száma más államokéhoz képest viszonylag sokkal nagyobb volt, mint ma. De egyúttal egységes, erős nemzeti állam is volt Magyarország még ebben az időben, amelynek nem voltak még más, nem magyar nemzetiségi számottevő arányban.

Magyarország ezen nagyságának és egységének azonban a török háborúk vetettek véget, amelyek a XV. század végén kezdődtek és a XVIII. század elejéig szakadatlanul folytak, úgyszólván kizárólag magyar

területen. Ez alatt az idő alatt a török hadjáratot folytatott ellenünk, elfoglalta az egész magyar Alföldet, tehát épp annak a területnek a nagyrészét, amelyet Trianon ma nekünk meghagyott, elfoglalta Budát és 1526-tól 1686-ig, tehát 150 évig uralkodott az ország legmagyarabb vidékei felett. Az ország megmaradt része két részre szakadt; a török uralom alatt álló résztől nyugatra és északra fekvő területek fölött továbbra is a Habsburg-dinasztiából származó magyar királyok uralkodtak, Erdély azonban külön fejedelemséggé alakult át, választott magyar fejedelmek uralma alatt.

Mérhetetlen volt a pusztulás és szenvedés, amely e révén a magyar nemzetet érte. A királyi területen élő magyarság a török elleni háborúkban öntötte patakokban a véré, a megszállt terület lakossága a török hadsereget tartotta el, amely a hadijog alapján embertelen kínzásokkal hajtotta be a hadiadókat rajta és a hadviselés egyéb költségeit, egyúttal a lakosság fiatalságát évről-évre rabláncra fűzve vitte Stambulba, hogy ott részben rabszolgaságban vagy a háremekben tengesse nyomorult életét, részben, hogy a janicsárseregbe besoroztatván, annak utánpótlásául szolgáljon, mert hiszen a janicsársereg jórészen mohamedán hitben felnevelt és katonának kiképzett keresztény gyermekekből rekrutálódott.

A mai generáció számára, amely ismeri a háború borzalmait, elég ha azt mondom, hogy Magyarország 160 évig volt szakadatlanul hadszíntér és a legvadabb és a keresztényt fanatikusan gyűlölő mozlim hadsereg felvonulási területe és igazgatása alatt. Ezért, amikor Budavárát és az országot a XVII. század legvégén, a XVIII. század elején I. Lipót császár és király a töröktől visszafoglalta és 1720-ban adóösszeírás céljából népszámlálást rendelt el, a Mátyás király idejében megállapított kb. 5 millió lakos helyén már csak két és fél millió lakost írtak össze, ebből már csak 45 százalék volt magyar és 55 százalék volt más nemzetiségű, mert éppen a legmagyarabb Alföld vált úgyszólván néptelenné. A török hódoltság folytán a legmagyarabb vidékek, amelyek török uralom alá kerültek volt, úgyszólván lakatlanná váltak. A Tisza-Maros szögben, az ország legtermékenyebb vidékén (az úgynevezett Bánátban) például, amely a török idők előtt sűrű lakossággal bírt és teljesen magyar volt, amelynek már 1787-ben újból 774.000 lakosa volt és most 2.129.000 lakosa van, csak 45.000 lakos találtatott.

Épúgy a ma 898.000 lakossal bíró Bácskában 31.000, a ma 648.000 lakossal bíró Békés-Csanád-Csongrád megyében 20.000, a ma 269.000 lakossal bíró Tolnában 14.000, stb. lakos íratott csak össze.

Ezzel szemben a már akkor vegyesajkú területen, amely a tótok és ruthének előbb említett bevándorlása folytán vált vegyesajkúvá és amely magyar királyok uralma alatt maradt, pl. Nyitrában, amelynek

ma 526.000 lakosa van, már akkor 126.000, Hontban, amelynek ma 127.000 lakosa van, 63.000 ember élt.

Ugyancsak érdekes megállapítani a nemzetiségi arányt azon a területen, amely nem volt a török hódoltság alatt, a független erdélyi fejedelemség területén. Itt két becsléssel találkozunk csak, de mindkettő ugyanazt állapította meg: az egyik a fejedelmi időbeli román egyház becslése, amely szerint Erdély lakosságának egynegyed része volt román abban az időben; a másik egy egykorú magyar történetíróé, Verancsics Antalé, aki Erdély akkori összlakosságát 800.000 főre becsülte, köztük 200.000-re a román, holott ma a román elem kb. 56 százalékát képviseli az összlakoságnak. A két adat teljes találkozása mindenesetre frappáns bizonyíték a mellett, hogy azok a valóságnak nagyjában meg is felelhettek.

Az eredmény az volt tehát, hogy a török uralomtól mentesen maradt Felvidéken és Erdélyben lakott az összlakoságnak túlnyomó többsége és ennek egy részén a nemzetiségi arány sem volt a magyarra nézve még oly kedvezőtlen, mint ma, viszont az Alföld úgyszólván lakatlanná vált és a túlnyomóan magyaroktól lakott vidék lakosságának pusztulása folytán a magyarság arányszáma az összlakosság között mélyen alászállott.

A magyar fajra nézve ez önmagában katasztrófát jelentett. De ezt a katasztrófát megkétszerezte az a telepítési politika és az az egész politikai rendszer, amelyet I. Lipót császár és a Habsburg-házbeli utódjai az ország egységének helyreállítása után 1686-tól kezdve egészen 1867-ig, tehát közel két évszázadon keresztül, a magyar nemzettel szemben a legellenségesebb indulattal követték.

Már maga az, hogy a Habsburgok, dacára annak, hogy Magyarország királyai voltak, két évszázadig úgyszólván semmit sem tettek az országnak a török uralom alól való felszabadítása érdekében, nemcsak annak volt tulajdonítható, hogy ugyanakkor másfelé voltak elfoglalva, amennyiben akkor folyt a protestantizmus nagy küzdelme Németországban és az egész világon a katolicizmussal és ebben a harcban a Habsburgok a katolicizmus pártján és élén haladva szembe kerültek az akkor jórészt protestáns Magyarországgal, nemcsak annak volt tulajdonítható, hogy a 30 éves háborúban például Erdély fejedelmei, Bethlen Gábor és mások a magyar rendek nagy részével a protestáns oldalon küzdöttek a Habsburgok ellen, hanem annak is, hogy az abszolút uralom meghonosítására törekvő Habsburgokkal még a szabadságukat féltékenyen őrző magyar katolikus rendek is szembekerültek és az ország elégedetlensége azért gyakran felkelésekben és összeesküvésekben tört magának utat, aminek viszont az volt aztán a következménye, hogy a Habsburgok így mindinkább hozzászórtak ahhoz, hogy

a magyarban ellenséget lássanak, akit a török alól felszabadítani nem érdemes. Maga a felszabadító háború is csak azért indult meg, mert a török 1683-ban már Bécszet fogta ostrom alá, ami a Habsburgok igazi érdekeinek szemszögéből nézve sem volt már tűrhető.

A felszabadító háború így, amint azt máskor is, ma is gyakran látjuk, a felszabadítottak szomorú elnyomásához vezetett. I. Lipót király és cseh tanácsosai nem úgy fogták fel a helyzetet, hogy Magyarországot felszabadították, hanem úgy, hogy maguknak újból alávetették. Úgy fogták fel a feladatukat is, hogy az ország berendezésénél arra kell első-sorban ügyelniük, hogy a magyarok nehezen erőhöz jussanak, nehezen veszedelmesekké válhassanak, ezért arra törekedtek, hogy az ország új betelepítésénél a magyarok lehetőleg teljesen figyelmen kívül hagyassanak és első-sorban megbízható németek, ha ilyenek elegendő számban nem jelentkeznének, más, de mindenesetre nem magyar nemzetiségűek és ezek között is semmi esetre sem protestánsok telepíttessenek le; ha pedig katolikusok nem jelentkeznének elegendő számban, úgy inkább görög ortodoxokat kell telepíteni, akiknek a rekatolizálása iránt sikeresen indult meg amúgy is már a hivatalos akció.

Ezen politika keresztülvitelére Lipótnak megvolt a maga hatalma; a felszabadító háborúban a magyar csapatokon kívül első-sorban német birodalmi, továbbá osztrák és más külföldi hadseregek vettek részt Lotharingiai Károly, Bádeni Lajos, bajor Miksa, Savoyai Jenő stb. vezetésével. Maga a háború 16 évig tartott és ez alatt az idő alatt az egész országot ezek a csapatok tartották megszállva, újból szörnyű pusztítást végezve; de az új berendezkedés is a katonai adminisztráció égisze alatt indult meg ennek folytán. Az ország maga végleg ki volt merülve.

Mindenekelőtt kimondatott, hogy az összes gazdátlan terület felett nem a magyar hatóságok, hanem előbb a bécsi katonai haditanács, később az udvari kamara alatt szervezett úgynevezett neoquista commissio rendelkezik, már ezen szóval is elárulva, hogy az udvar szemében hódításról van szó. Ebben a commissioban a királynak osztrák és cseh tanácsadói voltak úgyszólván a döntő tényezők.

A területek nem adták vissza azelőtti jogos tulajdonosaiknak, akik az idők folyamán a királyi Magyarország, vagy Erdély területére menekültek volt a török uralom elől, kivéve, ha hosszasan, gyakran évtizedekig folyó perek révén jogcímüket igazolni tudták, ami a legritkább esetben volt lehetséges és ha ezen kívül a jus armorum címén óriási váltságdíjat, hadiilletéket készpénzben megfizettek, amire természetesen a menekültek még kevésbé voltak képesek. A gazdátlanul maradt területeket így többnyire a neoquista commissio értékesítette aztán, részben úgy, hogy a kisebbik részét külföldi nagyurak, katonák, a császár hívei stb. adományképpen kapták, amelyre ők aztán maguk

hoztak külföldi telepeseket, részben a commissio maga telepítette be az udvari kamara közegeivel. Az egész ország területe, kivéve a tót felvidéket, amely nem volt elpusztítva és Erdélyt, új telepes községekkel hálózattal be ez úton. A délvidék: a Bácska, a Bánát, Baranya, – mely részek ma főleg Szerbiához és részben Romániához csatoltattak – amelyek a török idők alatt színmagyarok voltak, teljesen újból telepítettek be, miután lakosságuk úgyszólván teljesen ki volt pusztulva. De az Alföldön s a Dunántúlon is, azon magyarok községei lakosságának az ősei, amelyekben ma svábokat, tótokat, románokat, ruthéneket találunk, szintén ebben az időben költöztek be ezekre a területekre. Hogy privátbirtokosok se telepítsenek más helyről magyarokat, kimondatott, hogy a magyar telepések csak három évi mentességet, a nem magyarok öt évi mentességet élvezzenek hadi és egyéb, a kincstártól adók alól. Tömegesen jöttek ennek folytán a világ minden részéből a telepések; Magyarország azt a szerepet játszotta abban az időben Európa népeinek a szemében, mint Amerika földje felfedezése után, sőt még a múlt században is, amikor a világ összes kivándorlóit és szerencselovagjait magához vonzotta. Ingenföldet kaphattak és adómentességet; a telepítők pedig gondoskodtak arról is, hogy a földesúri terhek kisebbek legyenek, mint a régi magyar jobbágyé, de kisebbek voltak azért is, mert az új idegen földesúr, nem lakván birtokain, nem bírt ott a saját gazdálkodására fenntartott allodialis birtokkal, amelyet máshelyt robotmunkával szintén a jobbágy művelt meg. Így vált az autochton magyar régi jobbágy a telepessel szemben másodrangú, súlyosabban terhelt, nehezebben prosperáló állampolgárrá a saját hazájában, az idegen pedig, akit azért hoztak más országból, hogy a magyart vele fékentartsák, privilegizált, dédelgetett nemzetiséggé, mely idővel hivatva volt arra is, hogy ne csak a föld tulajdonjogát vegye el ingyen ősi tulajdonosától, de a politikai uralmat is, ha az idő majd kedvez reá. Ebben az időben telepíttetnek le Magyarország déli részén zárt tömegekben a szerbek I. Lipót által. A török elleni háborúban a császári hadsereg parancsnoka igyekezett a török ellen fellázítani Ószerbia lakosságát is. Mikor azonban a hadiszerencse a hadjárat folyamán egy ízben megfordult s a török Belgrádot visszahódította, Csernovics Arzén¹⁰ ipeki patriarcha a török megtorlásától rettegő népét: 40.000 családot magyar területre menekítette át, egyúttal kijelentve azt, hogy amint lehetségessé válik, a menekültek majd lakóhelyeikre vissza fognak költözni.

Lipót király felismervén, hogy a magyarokkal szemben bennök idővel hasznos szövetségest lelhet, a rendek minden tiltakozása dacára letelepítette őket a déli végeken, Bánátban, Bácskában és Szlavóniában, sőt tovább ment, nemcsak hogy megadta nekik mindazokat az előjogokat, amelyekkel a telepések az autochton lakossággal szemben bírtak,

hanem közigazgatásukat is kivette a helyi rendes hatóságok kezéből és a bécsi katonai hatóság alá helyezte, amely civil ügyeikbe csak kevésbé avatkozott be és azt jórészt ők maguk látták el. Ez a szervezet vezetett később az úgynevezett katonai határőrvidék kifejléséhez, amely szervezet a későbbi századokban, – miután a török veszedelem elmúlt, – teljesen feleslegessé vált ugyan, de annál inkább használtatott, amint azt 1848-ban láttuk, a Habsburg családbeli királyok által arra, hogy segítségével a magyarok szabadságmozgalmai letiportassanak.

Mi volt a számszerű eredménye ennek a telepítési láznak és mozgalomnak, amely 1700 elejétől majdnem egy évszázadig, minden esetre II. József császár idejéig, 1780-ig tartott? Az 1720-as népszámlálásból láttuk, hogy öt millió lakos helyett Mátyás király alatt – a török háborúk folytán – 2,5 millióra csökkent a lakosság száma Magyarországon. Ez a szám azonban 1686-ban mindenesetre még alacsonyabb lehetett, amikor a telepítés kezdetét vette, és egészen bizonyos az is, hogyha 1720-ban, amikor egész sora a telepítéseknek már végre volt hajtva, köztük elsősorban a szerbeké Csernovics patriacha alatt, a nemzetiségi arány magyar és nem magyar között úgy aránylott, mint 45 az 50 százalékhoz, akkor 1686-ban ez az arány lényegesen kedvezőbb volt még a magyarságra nézve és valószínű, hogy legalább 50 százaléka volt még az összlakosságnak magyar. A következő népszámlálás 1787-ben ejtetett meg, II. József alatt. Ennek adatai szerint a közbeeső 67 év alatt az összlakosság száma, jórészt a telepítés folytán, 2,5 millióról 8 millióra emelkedett, tehát több mint megháromszorozódott; a magyarság aránya azonban éppen a telepítések és a nagyfokú idegen bevándorlás folytán 50-ről 39 százalékra csökkent, jóllehet abszolút száma 1.200.000-ről 3.122.000-re nőtt; a nem magyar anyanyelvűeké pedig 50 százalékról 61 százalékra, abszolút számokban 1.200.000-ről 4.881.000-re, tehát a négyszeresére nőtt fel. Ebben a növekedésben a telepítésen kívül nagy része van a minden eddigi mérvet túlhaladó román bevándorlásnak Erdélybe és az Alföld keleti részeibe, amely a XVIII. században ment végbe a dunai két román fejedelemségből. Az erdélyi fejedelmi korszak végén, tehát 1700 körül az akkori román egyházi hatóságok és Verancsics Antal¹¹ magyar történetíró egybehangzó becslése szerint Erdélyben még csak 200.000 román élt, 600.000 magyar és szásszal szemben, 1730-ban számukat már 400.000-re, 1794-ben 800.000-re teszik a kortársak.

Hogy mily nagy volt ez a bevándorlás, annak legjobb bizonyítéka az, hogy a XVIII. század erdélyi országgyűlésein évről-évre megismétlődnek különösen a szász rendek, de egyes magyar vármegyék panaszai is, hogy rabló, tolvaj oláh pásztorok, kik sem Istent, sem embert nem ismernek, erőszakkal költözködnek be területeikre, földjeikre, erdeikbe

s onnan eltávolítani nem tudják őket, hanem felégetik az erdők fáját, hogy nyájaiknak legelőt teremtsenek és lelegeltetik a mezőket stb.

Mi volt az oka ennek a nagymérvű bevándorlásnak? – A titka a következő:

Az oláh fejedelemségek ebben az időben a fényes porta fennhatósága alatt állottak. Az nevezte ki a két oláh vajdát. Mikor pedig a török birodalom ereje megcsappant s Magyarországból, leggazdagabb tartományából kiszorult, kénytelen volt újabb jövedelmi forrásokat keresni. Ekkor vette kezdetét az a szokás, hogy a Konstantinápolyban lakó vállalkozó szellemű görögöket nevezte ki a porta nagy pénzért oláh vajdákká, akik hogy pénzüket busásan visszakapják, kegyetlen adókkal sújtották, a legfurfangosabb módon szipolyozták az ottani román lakosságot. Egy-két év alatt meggazdagodva azután másnak adták át a helyüket.

A fanariota rendszer ezen embertelen zsarolásai elől szöktek az agyonsanyargatott román parasztok tömegesen át az erdélyi havasokon a rendes közigazgatással bíró erdélyi és magyar területekre.

Ez a mozgalom kb. egy évszázadig tartott, amely idő alatt a román parasztok önként jöttek idegen országba, ahol jobb dolguk volt, jobb sorsban részesültek, mint odahaza, hisz különben nem jöttek volna.

A XVIII. század vége felé lezárul ez a korszak. Amit a török uralom rontott Magyarország nemzetiségi képén, azt százszorosán betetőzte ez a kor. Ha volt elnyomott nép ez időben Magyarországon, úgy ez a magyar volt, amelynek ősi földjét, birtokát elvették, vagy nem engedték meg, hogy azt újból birtokba vegye és odaadták idegeneknek, akiknek kedvezményeket, kiváltságokat adtak az autochton lakossággal szemben, hogy letelepedjenek.

Az idegenek fenyegető fegyverré váltak a Habsburg-uralom kezében, mely így egy évszázad alatt, dacára a Rákóczi-féle felkelésnek, megerősödött és a magyarságot igába hajtotta, míg végre II. József 1780–90. között elérkezettnek látta az időt arra is, hogy Magyarországot ne csak osztrák provinciává, de egyúttal németté is tegye.

II. József császár és magyar király tipikus reprezentánsa volt a felvilágosodás korabeli abszolút uralkodónak. Mint német dinasztia sarjának, aki egyúttal a német-római szent birodalom császára is volt; tekintete nyugat felé irányult és dinasztiajának németországi hatalmi érdekei kötötték le figyelmét. Ennek érdekében házi hatalmát, amely az osztrák örökös tartományokon és a magyar királyságon alapult, gyarapítani kívánta. Ezen országokból alkotmányban, kormányzatban, nyelvben egységes, abszolút uralom alatt álló birodalmat kívánt ezért szervezni, tekintet nélkül a történelmi adottságokra, amelyek iránt korának amúgy is alig volt érzéke.

Trónralépésekor ezért az ősi szokást és a magyar alkotmány rendelkezéseit kinullázva, nem koronáztatta meg magát Szent István koronájával magyar királlyá, nehogy az alkotmányra teendő eskü által kötve legyen, hanem osztrák és cseh tanácsosaitól körülvéve császári parancsokkal kormányzott. Az évszázados alkotmányt, az érvényben lévő törvényeket, jogszokásokat mellőzve, nem hívta össze az országgyűlést, hanem megszüntette a vármegyék és városok önkormányzatát, az országot néhány kerületre osztva, azt német hivatalnokokkal árasztva el, kik osztrák mintára kezdték az adminisztrációt berendezni, hivatalos nyelvül az állami igazgatásban, törvénykezésben a latin helyett a német nyelvet hozta be, ugyanezt tette az iskolákban. Szóval egyik napról a másikra egy évezredes alkotmánnyal bíró független országból német tartományt igyekezett csinálni és üldözötté tette a magyar nyelvet saját hazájában.

Uralma csak 10 évig tartott ugyan, de visszahatása a lelkekre kimondhatatlanul nagy volt. Halála után utódja kénytelen volt ugyan minden intézkedését visszavonni, de a reakció az akcióra annál nagyobbá nőtt. A magyarság, mely egy évszázados abszolútizmus uralmához már lassacskán minden lázadás és a rendek ellenkezése dacára hozzátörődött volt, II. József korának pörölyütései alatt, melyek nemzeti önérzetét mélyen sértették, ébredni kezdett.

A francia forradalom eszméinek a hatása alatt és megriadva II. József germanizáló erőszakos uralmától, nemzeti öntudatra ébredt a magyarság és ellenállhatatlanná vált lelkében a vágy és a törekvés a régi rendi alkotmány modern átalakítása, illetve népképviselési alapon való helyezése iránt, ellenállhatatlanná vált a törekvés abban az irányban, hogy a magyar nyelv jogai minden támadás ellen biztosíttassanak. A latin nyelv használatára a közéletben népképviselési alapon álló parlamenti kormányforma behozatala esetén, és egy olyan korban, amelyben a hivatalviselés képessége mindenkire kiterjesztett, gondolni sem lehetett többé. A műveltség terjedésével a latin nyelv használata különben is mindinkább kiment a divatból és egy szűk tudós kasztra kezdett korlátozódni. Megjegyzem, a közélet terén sem volt uralma addig sem oly kizárólagos, mint azt ma sokan utólag hirdetni szeretik. Ebben a tekintetben elég ha arra mutatok rá, hogy éppen az erdélyi közéletben, tehát ott, ahol a magyarság arányszáma a lakosság körében az idők folyamán aránylag a legjobban leromlott, a magyar volt mindig a használatos nyelv és a deák csak kisegítő szerepet töltött be. Csak természetes volt tehát, hogy az ország a közélet terén újból a magyar nyelv használatát kívánta és arra a gyakorlatra kívánt visszatérni, amely a latin nyelv használata előtt mindig fennállott s amely szerint az ország nyelve a magyar volt, a holt deák nyelv helyett, amelyet ebben a korban

már csak kevesen beszéltek. Megjegyzem, nem is jutott eszébe ebben az időben senkinek, hogy más nyelvről is lehetne szó, ha a latin elimináltatik. Csak két párt küzdött egymással, a latin nyelv pártja, melynek élén az osztrák kormány és a hivatalnokai állottak és a magyar nyelv pártja. De nem volt emellett egy harmadik párt, amely román, szerb, német és egyéb nyelvek használatát követelte volna. – Az a mai beállítás tehát, hogy a magyar nyelvnek a latin helyett való bevezetése a nem magyar ajkú lakosság nemzetiségi vezetői részéről ellenzésben részesült volna, illetve a nyelvharc a nemzetiségi nyelvek bevezetése érdekében akkor kezdődött volna és a magyarság ezen ellenzéssel szemben erőszakolta volna ki a magyar államnyelvet, teljesen történelemellenes.

De nem is kezdődhetett abban az időben ilyen mozgalom, hiszen abban a korban egyáltalán nem létezett se tót irodalmi nyelv, se román, még kevésbé volt ortográfiája e nyelveknek megállapítva, a ruthénról nem is beszélve; a szerb nyelv kifejlődése is még olyan kezdetleges volt, hogy egy fejlettebb adminisztráció követelményeinek megfelelni teljesen képtelen lett volna. A tótok körében például az a mozgalom, amely az úgynevezett bibliai cseh-tót irodalmi nyelv eliminálására törekedett, amelyet a protestáns bibliával együtt a husziták vittek be a felvidékre a tótok közé s amelyet a tót nép nem értett, de irodalmi nyelvképpen szerepelt, – mondom, ez a mozgalom, amely egy tót irodalmi nyelv kifejlődésére vezetett és ma sincs lezárva, a múlt század harmincas éveiben, tehát évtizedekkel később kezdődött csak, amikor a nemzeti ébredés kora irodalmi téren náluk is kezdetét vette és amikor a magyar nyelv érvényesülése érdekében a harc úgyszólván már le is volt zárva.

De teljesen történelemellenes az ilyen beállítás még más okból is. Amint azt kifejtettem, a magyarországi nemzetiségek nem autochton őslakók voltak, hanem főleg a török idők után betelepített vagy bevándorolt tömegekből állottak. Parasztok voltak, részben állattenyésztő, nomád pásztorok, akik az új hazában az őslakos magyarokkal szemben apránként jobb sorsba kerülő jobbágyokká váltak. Intelligens, vagy nemesi osztály ezért nem is volt közöttük, városlakó is csak kevés, még a papságuk is csak részben került ki közülük; a románoknak például jórészt szláv papjaik voltak ezidőben még. És miután a rendi korszakban a kiemelkedés valamely társadalmi állásból a másikba csak ritka kivételes dolog lehetett, egészen a nemesi kiváltságok eltörléséig és a rendi kötelékek felbomlásáig, ami 1848-ban következett csak be, a németek egy részétől eltekintve – akik városlakók voltak – alig voltak a nem magyar lakosság körében olyan társadalmi rétegek, amelyek valamilyen nemzeti öntudat kifejtésének egyáltalán hordozói lehettek. Egy óriási tömeg szabad paraszt és jobbágy mellett egy egész vékony, igen csekély számú intelligens osztály képviselte ezt a réteget, mely főleg

papokból, csekélyebb részben paraszti sorból kiemelkedett kishivatalnokokból, néhány ügyvédből és egyéb liberális foglalkozásúakból állott.

A nemzeti ébredést náluk tehát egészen más körülmények szülték meg. Nevezetesen az volt ebben a főtenyező, hogy a konstitúciójáért küzdő és liberális átalakulás után törekvő magyarságot a Metternich-féle abszolút és németesítő osztrák uralom és kormányzat az ő szövetségük segítségével vélte letörhetni. Az osztrák dinasztia és központosító kormányzata tudatosan igyekezett ezért ezt az ébredező nemzeti öntudatát nemzetiségeinknek lehetőleg gyorsan felébreszteni és a magyarságéval szembeállítani; tudatosan törekedett arra, hogy azok egymással szembe kerüljenek, hogy egymást soha meg ne értsék, ha pedig megegyezni készültek, tudatosan gondoskodott arról, hogy ez be ne következzen. A divide et impera elve érvényesült itt, mint talán még soha máshelyt a történelemben, és ez vezetett a nemzetiségi harcra.

Ez a harc a múlt század negyvenes éveiben vette kezdetét és tartott 1867-ig, sőt még burkoltan 1867 után is.

Messze vezetne annak részleteit itt előadni. Ezért csak a főbb etappjait adom elő.

A múlt század elején fejlődött ki a Monarchia szlávjai között az az ideológia, amelyet pánszlávizmusnak nevezünk és amely eredetileg Csehországból indult el hódító útjára. Ez olyan irányban ébresztette fel a magyar szlávok faji öntudatát, amely mindjárt kezdettől fogva azt kiegyenlíthetetlen ellentétbe hozta a magyar nemzettel. Irodalmi téren vette kezdetét; a tót származású, de elcsehesedett Saffarik¹² nyelvtudományi alapon hirdeti a múlt század elején az összes szláv népek egységét, Kollár János¹³ szintén tót eredetű evangélikus lelkész, *Slavy dcera* című híres költeménye a pánszlávizmusban egyesült szláv népek egységének a hőskölteménye. Irodalmi térről azonban csakhamar átcsapott ez a mozgalom politikai térre. Ennek dacára Ausztriában megtúrték, mert a cseh Palathy¹⁴ és Kavlicsek¹⁵ [sic!] erős reális érzéssel átmene-tilag ausztrioszlávizmussá¹⁶ formálták azt át. Magyarországon azonban Metternich cseh származású belügyminisztere, gróf Kollowrat¹⁷ és szintén szláv eredetű rendőrfőnöke Sedlnitzky¹⁸ egyenesen pártolták és szították ezt a mozgalmat, melyet a tótok között Stur Lajos,¹⁹ később Hurbán²⁰ és mások vesznek kézbe, akik az osztrák kormány fizetett emberei voltak, hogy a magyar mozgalmat és élükön Kossuth politikáját vele ellensúlyozzák.

Hasonló mozgalmat támaszt Horvátországban Gáj Lajos,²¹ az illyrizmus címén, aki szintén fizetett embere volt a bécsi rendőrfőnöknek, Gáj azonban titokban már az orosz kormány közegeivel is összeköttetésben állott és Garasaninnal²² is, Karagyorgyevics Sándor²³ szerb vajda

főminiszterével. Garasanin és Gáj emiszárusai aztán a délvidéki szerbeket lázították fel 1848-ban, jórészt szociális alapon.

Mindezek a mozgalmak másfél évtizedig folytak és fokozatosan készítették elő a talajt az osztrák kormány számára, hogy mint szövetségeseivel azután – ha kenyértörésre kerül a sor, közte és Kossuth, a nagy magyar reformátor és szabadsághős között – a magyar liberális mozgalmak vérbefojtassanak. Ma, egy évszázad után, a minoritási védelem korában, a történelem meghamisításával szeretik Magyarországot ellenségei ezeket a mozgalmakat úgy feltüntetni, mintha ezek az akkori időben már az illető minoritások nemzeti önrendelkezési jogának az elismerése érdekében megindult autochton mozgalmak lettek volna, visszahatásképp valamely elnyomással szemben. A történelem erre reácáfol. 48 után, az abszolút korszak idején, a 48-ban felállított nemzetiségi követelményekből semmisem valósult meg és mégis a legnagyobb nyugalom állott be nemzetiségeink között. A pánszláv ideák és az elszakadási törekvések helyett harmónia honol ezen időben kormány és nemzetiségek között, jóllehet az abszolutizmus még nyelvi téren sem adott semmit nekik. Hisz az egész adminisztrációba a német nyelvet hozta be és esze ágában sem volt a többi nyelveknek a legkisebb koncessziót tenni.

1848-ban sikerült a dinasztának a közte és a magyarok közt kifejlődő harcban Magyarország nem magyar nemzetiségeinek egy részét ily politika segítségével a maga pártjára vonni, a tótok és ruthének kivételével azonban, akik hűek maradtak akkor is Magyarországhoz. Többi nemzetiségeink, a románok, a horvátok, a szerbek kimondták függetlenségüket, olyan gyűléseken, amelyeken az osztrák kormány fizetett agitátorai voltak jelen és ahol a lázítás szociális alapon is folyt. 48 után azonban nincsenek többé nemzetiségi mozgalmak az országban és azok, akik ellenünk küzdöttek, mind hű barátai az akkori centralisztikus kormánynak. Magyarországot cseh hivatalnokokkal rakták tele akkor, akik hű csatlósai voltak az osztrák kormánynak a magyar nemzet elnyomásában és sanyargatásában. Bizonyítéka ez annak, hogy ezeknek az úgynevezett nemzeti mozgalmaknak nem volt autochton eredetük és még csak nagyon vékony rétegét érintették a népnek, amely többnyire közönyösen állott egynéhány megfizetett izgatató vagy fanatikus ember ideáival szemben. Ezeket vagy nem értette meg, vagy félreértette őket, amennyiben azoknak a nemzeti tartalom mellett főleg szociális tartalmat adott.

Hogy ez mennyire így volt, legjobb bizonyítéka az, hogy például amíg Hurbán tót agitátor Csehországból 48-ban Magyarországra betört, hadához – dacára annak, hogy a tót nemzeti érzéshez apellált – csak nagyon kevesen csatlakoztak a tótok közül, ezek is jórészt olyan csőcselék, amely

elsősorban rablásra gondolt, – addig Görgeyhez, Kossuth hadvezéréhez ezrével csatlakoztak a tótok, amikor ez a felvidéken hadseregét kiegészítendő, erre őket felszólította.

Azonban akármennyire így volt ez abban az időben, az osztrák kormány ezen politikájával mégis olyan szellemeket ébresztett fel, amelyet elűzni többé nem lehet. Amint a német költő mondja: „Es ist der Fluch der bösen Tat, dass sie immer neues muss gebaren.”²⁴ A 48 előtti és 48-beli cselekedetei később teremték meg gyümölcsüket. Nemzeti-ségeink nemzeti öntudata természetesen önmagától is felébredt volna az 1867 utáni kor néhány évtizede alatt, hisz ez természetes következménye volt a demokratikus állami berendezkedésnek, amely a népet állította oda az állami akarat urává a királyok helyébe. De az, hogy ez a nemzeti öntudat sok helyt ellenséges irányt vett, kezdetétől fogva a magyarsággal szemben és olyan követelések felállításában élte ki magát, amelyek saját nemzeti kultúrájuk fejlesztése, nyelvük ápolása szempontjából túlzottan is feleslegesek voltak ugyan, de annál alkalmasabbak voltak arra, hogy az állam fennállását és biztonságát veszélyeztessék, az annak volt köszönhető, hogy ezek a követelmények már 48-ban lettek az osztrák kormány fizetett ügynökei által felállítva, akikben az utókor azonban már nem a fizetett ágenst kezdte látni, mint ahogy a kortársak látták, hanem nemzeti hősokeket, akiknél kevesebbel beérni az utókornak sem szabad.

Így következett be automatikusan az az állapot, hogy mikor közvetlenül az alkotmányos élet helyreállítása után, 1868-ban a magyar törvényhozás a nemzeti kisebbségekről egy külön 64 szakaszból álló törvényt alkotott, amely a kisebbségek nyelvének használatát adminisztrációban, autonómiában, bíróságok előtt, a gazdasági, az egyházi életben, az iskolákban a legliberálisabban szabályozta, evvel egész Európában az első részletes és liberális szellemű kisebbségvédelmi törvénynek a példáját adva, amelyhez fogható is alig van egyes államokban – kisebbségeinknek akkor megalakuló pártjai a minoritási védelem eme elvével meg nem elégedve, a területi autonómia és a föderalizmus elvi alapjára helyezkedtek, úgy, amint azt a 48-ban kiadott egyes nemzeti proklamációk tették. A magyar parlament többsége pedig ezt nem fogadván el, nemzetiségeink 1-2 év múlva hosszú időre passzivitásba léptek.

Evvel pedig a további konfliktusok magja hintetett el. Abban az időben alakult ki határainkon a román állam és erősödött meg Szerbia orosz vezetés alatt. Ettől az időtől kezdve már nem a dinasztia és Ausztria uszítása a döntő nemzetiségeink magatartásában, hanem a délszlávokénál Szerbiáé, a románoknál Romániáé és most kezd a pánszlávizmus orosz köpönyegben és a guruló rubel alakjában északi szlávjainknál is már jelentkezni.

A magyar nemzetiségi politika ettől az időtől kezdve nem egyéb, mint szakadatlan önvédelmi harc, egyfelől azon kívülről táplált elszakítási törekvésekkel szemben, melyek az országon belül a föderalizmus és a területi autonómiák bő köpenye mögé bújva igyekeztek a magyar állam testét megbontani, másfelől a nemzetiségi politika azon gazdasági eszközökkel folytatott harca ellen, amellyel a gazdasági szabad versenybe oly módon igyekeztek politikai eszközökkel belenyúlni, hogy e révén a magyarság eddig elfoglalt gazdasági pozíciójába beülhessenek. Hogy ilyen diszmembráció szándéka fennállott már akkor és irányította cselekvésüket, most utólag igazolható számszámra menő nyilatkozattal, amelyet az utódállamokban most szerepet játszó akkori politikusok tesznek.

Ennek az állapotnak volt azonban következménye, hogy a nemzeti-ségi törvényt, miután az a nemzetiségeket úgy sem békítette volna ki, csak részben hajtották végre. És ez az a körülmény, amely most utólag arra az igaztalan és teljesen jogtalan vádra szolgál ürügyül, hogy a magyar kormány elnyomta és magyarosította volna a nem magyar nemzetiségűeket, amiből egy árva szó sem igaz.

Minden államban voltak és lesznek bolond emberek, akik azt hiszik, hogy erőszakos politikai eszközökkel lehet népeket nemzetiségükből kivetköztetni. Nálunk is voltak és vannak ilyenek. Ezeknek egyes kijelentésére hivatkoznak ma ezen állítás alátámasztására. De éppen a magyar kormányférfiak ilyen kijelentéseket nem tettek és még kevésbé cselekedtek olyat, amiből erre a szándékra következtetni lehetne.

Éppen az iskolai viszonyok bizonyítják legjobban, hogy ilyen szándék nem állott fenn. A románoknak, szerbeknek, ruthéneknek saját anyanyelvű iskoláik voltak kielégítő számban, amelyben a magyar államnyelvet is alig tanították, hiszen például a románok között még 1910-ben is 90 százalék volt, aki magyarul egyáltalán nem tudott. Ugyanez volt a helyzet a lutheránus szászoknál is és a szepesi németeknél. Hogy a tótoknak és délvidéki sváboknak nem voltak elegendő számban saját anyanyelvű iskoláik, ez igaz, de ez nem magyarázható azzal, hogy a magyar kormány különösen őket akarta volna megmagyarosítani, ami önmagában értelmetlen dolog lett volna, mert akkor ugyanezt tette volna fokozottabb mértékben a szerbekkel, a románokkal, a szászokkal stb. – hanem az, hogy Magyarországon főleg az egyházak voltak az iskolafenntartók, és abban, hogy az egyházak milyen nyelvű iskolákat tartanak fenn, éppen a kisebbségi törvény tilalma folytán, nem szólhatott bele az állam. Miután pedig a katolikus tótok és a délvidéki svábok az egyetemes magyarországi r. kat. egyházhoz tartoztak, ez állapította meg az ő iskoláinak nyelvét és ez egyes helyeken – különösen vegyesajkú vidéken – magyar iskolát tartott fenn. Viszont a románoknak, szerbeknek, szászoknak, ruthéneknek nemzeti jellegű gör. kel., gör.

kat. és evangélikus egyházaik voltak. Itt viszont az fordult elő, hogy a gör. kat. és gör. keleti vagy evangélista magyarok voltak kénytelenek idegen nyelvű iskolába járni, ami viszont ezek között szült elégedetlenséget. Ezen csak úgy lehetett volna segíteni, ha az államnak lett volna joga az egyházi iskolák nyelvét megállapítani, de ez ellen a nem magyar nemzeti egyházak tiltakoztak volna lehangosabban. Az állami iskolák felállítása viszont folyamatban volt ugyan, de pénz hiányában szűk térre szorult és inkább kisegítő iskolatípus jellegével bírt.

Merem állítani végre, hogy a magyar állam soha sem nyúlt olyan eszközökhöz gazdasági téren, mint ma az utódállamok, ahol a földreformtól elkezdve, vállalatok nacionalizálásán folytatva, az adózás mérve is attól függ, hogy ki milyen nemzetiségű, az iparengedélyek, koncessziók eszerint osztatnak ki s még a vizsgák az iskolában és a perek a bíróság előtt is eszerint sikerülnek vagy lesznek visszautasítva.

A magyar állam nemzetiségi politikája – megengedem – lehetett ügefogyott gyakran, talán néha szűkkeblű, de egy jogállam, egy kultúrország politikája volt, amelyben mindenki boldogulhatott és mindenki a törvény előtt egyenlő volt. Aki az ellenkezőt állítja, az egyszerűen nem mond igazat.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Talán sokan lesznek önök között olyanok, akik erre felvetik azt a kérdést, hogy miért szakadtak akkor el önként nemzetiségeink 1918-ban? Miért csatlakoztak saját elhatározásukból más államokhoz?

Erre a kérdésre a válaszom az, hogy itt is a világ jórészt egy nagy misztifikációnak lett az áldozata.

Csak két nép szakadt el önként tőlünk, ezt nyíltan meg kell mondani: az egyik a horvát, de ez már rég megbánta ezt a tettét és ma visszasírja a régi jobb időket; a másik a román, ahol azonban az erdélyi és regátbeli román kezdik egymást szintén különösen szeretni.

Nem saját akaratából szakítottatott el Magyarországtól a tót és a ruthén nép és még kevésbé az erdélyi szász és szepesi szász, valamint a délvidéki svábság.

Hogy a tótok nem szakadtak el önszántukból Magyarországtól, az mindenki előtt, aki a történelmet és a háború alatti és utáni eseményeket némileg is ismeri és aki ismeri a tót nép gazdasági körülményeit, amelyek a felvidéki tót nép prosperitását a magyar Alföld gazdasági életéhez szétválaszthatatlanul hozzákötik, kétségen felül áll.

Abban a 400 éves küzdelemben, amely a magyarság és Habsburg-házbeli királyai között 1526 óta folyt, a tótok mindig a magyar párton voltak és minden csábítás dacára soha el nem tántorodtak tőle. Így volt ez sorsdöntő küzdelmek idején, így volt a Rákóczi-féle felkeléskor s így

volt az 1848-ban és azután is. A világháborúban soha egy percig sem szövetkeztek az ország akkori ellenségeivel, velük nem tárgyaltak, az ellenséghez át nem pártoltak, mint a csehek, közöttük itthon teljes nyugalom volt, a harctéren vitézül harcoltak a magyar hadsereg keretében. A tótok t.i. nem csehek, sem nem csehszlovákok, amint ezt a csehek állítják, hanem külön nemzetet alkotnak: tót nemzetet. A csehek régi idő óta mindig kísérletet tettek arra, hogy keret legyenek a tótokra, hogy nyelvüket beolvasszák a csehbe és politikailag és gazdaságilag a maguk szolgálatába állítsák őket, mert szükségük van rájuk, de a tótoknak nincs szükségük a csehekre és mindig tartózkodók voltak velük szemben, mert érezték a veszélyt, mely őket erről az oldalról fenyegeti.

Mégis, hogyan történt akkor az, hogy a csehekkel egyesültek, állítólag önként, jószántukból? A válasz igen egyszerű: nem kérdezték meg őket a béketárgyalások rendjén, hanem elfogadták a cseheknek nevükben tett nyilatkozatait, mint autentikusokat, amelyeket a csehek néhány törbecsált jó-, vagy rosszhiszemű tót részben meghamisított nyilatkozataival támasztottak alá.

Ami pedig Slovensko területének a csehek által történt birtokbavételét illeti, úgy annak a története röviden a következő: Mikor 1918. október végén az osztrák-magyar front összeomlott és a magyar s a tót katonák hazaözönlöttek, Budapesten forradalom tört ki s a forradalmi kormány az egész hadsereget egyszerűen feloszlatta s a katonákat hazaküldte. A szemfüles csehek azonban nem tették ugyanezt, ellenkezőleg, rögtön hazahozatták külföldről légionáriusaikat és a nagykövetek tanácsának hozzájárulásával, amelyben a francia akarat volt a döntő tényező, még az ősz folyamán, tehát jóval minden béketárgyalás előtt, minden ellenállás nélkül a Felvidéket egyszerűen megszállták, miután az egész ország védtelenné volt téve. Így szállták meg a dunamenti s egyéb magyar vidékeket is, szintén ellenállás nélkül. éppúgy megszállhatták volna Budapestet is. S ha ez bekövetkezett volna, akkor ma talán azt kellene bizonyítanom, hogy Budapest nem önként csatlakozott a csehekhez.

A tótok önként való csatlakozásának története tehát egyszerűen az, hogy a tótokat sohasem kérdezték meg, hanem területüket más magyar és ruthén területtel együtt, mikor az ország védtelen állapotban volt, megszállották.

Ugyanez nagyjában a ruthének önkéntes csatlakozásának a története is, azzal a különbséggel, hogy eleinte még a győztes hatalmaknál sem volt arról szó, hogy a ruthén föld a cseh államhoz csatoltassék, mert ez csak az után határozottatott el, hogy Magyarországon a kommunizmus tört ki. Itt a cseh megszállás is később következett be ezért. De éppen ezen körülmény folytán itt a ruthén népnek volt ideje sorsa fölött

dönteni és egyenesen kimondta azt, hogy Magyarországgal együtt akar maradni. Itt megtörtént t.i. az, hogy a ruthén nép a megszállás előtt nemcsak nemzeti tanácsot választott, hanem megválasztotta autonóm képviselőt is, amely nemcsak kimondta, hogy Magyarországtól nem válik el, hanem jóváhagyta még önkormányzatának azt a szabályzatát is Szent István birodalmának a keretében, amelyet az akkori magyar kormány a ruthén nemzeti tanáccsal egyetértésben állapított meg. Itt tehát önkéntes csatlakozásról vitatkozni sem lehet, mert az ellenkező akaratát a ruthén nép egyenesen kinyilvánította.

Nem lehet szó arról sem, hogy a Szerbiához került magyar területen élő nép, kivéve Horvátországot, önként csatlakozott volna a szerbekhez. Erről már azért sem lehet szó, mert ennek a népnek a nevében senki sem lehetett hivatva nyilatkozatot tenni. Ezen a területen ugyanis annyira keverten laknak magyarok, németek, szerbek, románok, de még bolgárok és egyéb nemzetiségűek is, hogy nevükben igazán senki sem nyilatkozhatott. Nem is merete ezt senkisem tenni. Egyszerűen meg lett ez a terület a szerbek által katonailag szállva, miután védtelen volt és utólag préselt ki erőszakkal a megszálló hatalom több-kevesebb sikerrel az uralma alá került lakosokból itt is, ott is nyilatkozatokat a maga uralma érdekében, amelyekkel azután Párizsban a békekonferencián parádézott.

Egyedül a horvátok és az erdélyi románok csatlakoztak önszántukból új hazájukhoz. Ez a történelmi faktum. Ha azonban a horvátokat plebiscitum alapján ma kérdeznék meg, hogy mit akarnak, kétségtelen, hogy homlokegyenest az ellenkező határozatot hoznák, merem mondani 90 % erejéig; a 15 éves szerb uralom teljesen kiábrándította őket ugyanis szláv testvéreikből, akik a diktatúra vad eszközeivel uralkodnak fölöttük. Maradna egyedül a román kérdés az, amelyről ilyen értelemben nem nyilatkozhatom, de az erdélyi kérdés sokkal komplikáltabb, sem-hogy ezen már is hosszúra nyúlt előadás folyamán foglalkozhatnék vele s messze vezetne, ha ma róla szólnék. Az erdélyi kérdéstről tehát egy más előadásom folyamán leszek bátor nyilatkozni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Előadásom elején hivatkoztam azokra a hamis történelmi tételekre, amelyek alapján a trianoni szerződés kimondta a háború előtti Magyarországra a halálos ítéletet és területét feldarabolta. Ezen tételek szerint Magyarország elejétől kezdve mindig vegyesajkú állam lett volna, amelynek a területén tótok, ruthének, románok, délszlávok és németek voltak az őslakók, akiket a magyarok bejövetelekor leigáztak és ezer évig kegyetlen elnyomásban tartottak és akiket erőszakosan igyekeztek megmagyarosítani. Ezek a népek a világháború végén felszabadulván,

önként rázták volna le a magyarok igáját s önként csatlakoztak volna más fajokon népekhez. A békeszerződés tehát csak olyan fait accomplit ismert volna el még a határok kitűzésénél is, amely a népek önrendelkezési jogának megfelelően hozott határozataikat szankcionálta volna.

Evvel a tétellel szemben, amely az ezeréves magyar történelem teljes megghamisításán épült fel, igyekeztem kimutatni, hogy:

1. mikor a magyarok ezer évvel ezelőtt mai hazájukat elfoglalták, a horvátokon kívül, akik akkor még csak az Adriai tenger mellékein laktak és talán a tótok egy egész csekély töredékén kívül Nyitra vidékén, más nemzet itt nem élt, amelynek érdekében Trianonban Magyarországból területek szakítottak ki, nevezetesen itt se ruthének, se románok, se szerbek, se németek nem laktak és a tótok által ma lakott területnek $\frac{9}{10}$ részén egészen bizonyosan a tótok sem laktak, hogy ennél fogva a magyarok, akik először alapítottak itt ezer év előtt tartós államot, egyúttal őslakói is ennek a területnek a többi nemzettel szemben. Kimutattam:

2. hogy Magyarország, eltekintve az Arpádházkorabeli német telepítésektől, a határokon és a tatárjárás után bekövetkezett tót, ruthén és román beszivárgástól, egészen a XVI. századig, azaz a török hódítás koráig, dacára ezen bevándorlásnak, egységes nemzeti állam volt, amelynek lakossága 80 %-ig magyar maradt. Kimutattam:

3. a török uralom a XVII. században kiirtotta a lakosságnak egy tekintélyes részét és főleg a magyar népelemet decimálta meg. Amikor pedig az elpusztított ország rekonstrukciójára és benépesítésére sor került, a Habsburg királyok tudatosan mellőzték és elnyomták mindenütt a magyarokat, tudatosan telepítették be az országba az idegen népeket, magyarelles politikából tudatosan favorizálták más népek – mint például a szerbek – beköltözését és bevándorlását, akiknek az őslakó magyarok rovására gazdasági és politikai téren olyan kedvezményeket és privilégiumokat adtak, amelyeket a magyarok nem élveztek és tették ezt abból a célból, hogy ezen beköltözött népek segítségével a magyar állam függetlenségét nullifikálják, a magyar nemzet alkotmányos szabadságát letörjék és az országot házihatalmukat alkotó többi tartományaikba beolvasszák. Kimutattam:

4. hogy II. József császár elérkezettnek látta 1780 után az időt arra, hogy a magyar népet elnémetesítse, az országot német provinciává degradálja s hogy ezen rendszabályok visszahatásaképp ébredt fel a magyar nemzeti öntudat. Rámutattam arra, hogy az ezen nemzeti öntudat és a germanizáló és központosító politika közt e réven kitört harc rendjén a magyar nemzet elejétől fogva, de különösen 1848-ban és az azután bekövetkezett újabb 20 éves abszolutizmus idején egészen 1868-ig élet-halál harcot volt kénytelen folytatni nemzeti létéért. Ebben a harcban az

osztrák császári politika – mely pedig a kormányzatot kezében tartotta – mindent elkövetett, hogy nem magyar nemzetiségeink faji öntudatát a magyarság ellen fordítsa, őket velünk szemben eszközként kihasználja, a magyarok és köztük a megértést lehetetlenné tegye és ezért újból a magyarokat nyomta el, míg viszont a nem magyarok kedvezményezett édes gyermekei voltak a bécsi központi kormányzatnak.

Mindebből tehát az következik, hogy az ezeréves magyar elnyomásból egy szó sem igaz és az nem egyéb, mint teljes történelmi misztifikáció. 896-tól 1526-ig nem nyomhattunk el senkit, mert alig voltak nemzetiiségeink, akik pedig itt voltak, azért jöttek ide, mert itt vagy privilégiumokat kaptak a magyar királyoktól, vagy mert jobbnak ítélték itteni sorsukat, mint volt hazájukban, különben nem jöttek volna ide. 1526-tól 1686-ig a török irtotta a magyart, ez földönfutó volt a saját hazájában. Ezen idő alatt ezért sem nyomhatott el senkit. 1686-tól 1868-ig pedig újból a magyar az elnyomott a saját hazájában, amelyet a Habsburgok sem úgy kormányoztak, mint felszabadított, hanem mint a töröktől elhódított provinciát.

Marad az ezer évből az a korszak, amely 1868-tól 1918-ig, tehát 50 évig tart, amelyben a magyar 400 éves harc után, kibékülve a Habsburgokkal, ura saját hazájának. Ezen korban szeretett volna kibékülni és végleg megegyezni azokkal, akik a Habsburgok s a történelem viszonytagjai folyamán házába részben mint menekültek jöttek, részben mint szerencsevadászok, részben azért hozattak be, hogy kiverjék saját hazájából, de ez nem sikerült és nem sikerülhetett azért, mert ha az előbbi korszakban a bécsi kamarilla ügyelt arra, hogy az általa behozott idegen népek követelései olyan túlzottak legyenek, amelyek el nem voltak fogadhatók, most a déli szomszédállamok, Szerbia és Románia ügyeltek arra, hogy a béke csak az ország területének a feldarabolása árán jöhessen létre és hogy ne fogadják el azt a békejobbot, amelyet az 1868: XLIV. törvénycikk liberálisan megállapított kisebbségvédelmi rendelkezéseivel nekik nyújtani akartunk.

Ebben a korszakban sem az elnyomás volt az oka annak, hogy elszakadási törekvéseik egyik-másik nem magyar népnél gyökeret vertek. Vagy talán ilyen miatt szakadtak el tőlünk horvát testvéreink, akikkel 1848-ig a legjobb barátságban együtt éltünk és akik ezer évig nemzeti autonómiát élveztek, 1868-tól kezdve pedig pláne olyat, amely úgyszólván semmi beleszólást sem engedett meg a magyar kormánynak a horvát ügyekbe? Vagy talán nemzeti elnyomás okozta a galíciai lengyelek, a szlovének elszakadását Ausztriától, holott az utolsó évtizedekben az osztrák kormány legerősebb támaszai ők voltak?

Ezt lehet hirdetni olyanok előtt, akik ez országok történelmét nem ismerik, de az, aki ismeri, az a latinnal együtt csak azt felelheti reá: „ignotus fallit, notis est derisui”.²⁵

Kimutattam végre:

5. Hogy nem magyar ajkú testvéreink közül csak kettő szakadt el tőlünk önszántából, a horvát és a román, azonban a horvát is már megbánta ezt, míg a többi ilyen akaratát komoly formában soha sem nyilvánította, hanem a megszállás erőszakával kapcsoltatott le a Szent István koronája alatt álló országoktól.

Hogy ezen történelmi tényeknek melyek a sorsdöntő konzekvenciái, azt egy későbbi előadásom folyamán leszek bátor kifejtetni.²⁶

HOGY BÁNT EL A TRIANONI SZERZŐDÉS A DUNAMEDENCE KIS NÉPEIVEL?

MÁSODIK ELŐADÁS 1933. NOVEMBER 27-ÉN LONDONBAN, A KÖZEL- ÉS
KÖZÉPKELETI TÁRSASÁGBAN

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor a „Near and middle east society” meghívása folytán módomban van önök előtt Középeurópa és ennek keretében Magyarország mai sorsdöntő kérdéseiről előadást tartani, mindenekelőtt hálás köszönetet kívánom ezen egyesület vezetőségével szemben meghívásáért kifejezésre juttatni.²⁷

Mi, magyarok igen nagy súlyt helyezünk az angol közvélemény tájékoztatására, mert azt tapasztaltuk, hogy az igazság ügyének, ha azt egyszer felismerte, bátran és nyomatékosan kél minden érdektől mentesen a védelmére, ami egy olyan sok szenvedésen keresztül ment és elhagyatott nemzet életében, mint a magyar, megbecsülhetetlen érték, és részünkről soha eléggé meg nem hálálható.

Úgy érzem tehát, hogy hálával tartozom önöknek, és hogy ezt a mai napon leginkább azzal róhatom le, ha a tárgyalandó kérdéseknél igyekszem, amennyire az egyáltalán lehetséges, minden nemzeti hiúságot levetkőzve, a rideg tárgyilagos igazságot keresni, amely egyedül bír a meggyőzésnek az erejével is.

Néhány nappal ezelőtt Cambridge ősrégi, híres egyetemén volt alkalmam előadást tartani és ennek keretében szembeszálltam a trianoni békeszerződés átadásakor a magyar kormánynak egyidőben kézbesített kísérőlevél azon főtételével, amely a lesújtó trianoni feltételek indokolását egy mondatban foglalta össze. Ez a tétel azt mondta ki, hogy Magyarország ezeréves fennállása nem magyarnyelvű nemzetiségei szempontjából történelmi igazságtalanság volt és ezt az igazságtalanságot még az ezeréves gyakorlat sem szentesítheti. Ezt az ítéletet, amely példátlan egy élő nemzet ezer éves történelmével szemben, a következő érveléssel igyekeztem megdönteni:

Kimutatni törekedtem, hogy a háborúelőtti Magyarországon az ottlakó egyéb népekkel szemben a magyar volt az őslakó és az államalapító. Kimutattam, hogy Magyarország a török háborúig, tehát a XVI. századig – dacára annak, hogy a XII. században Erdélyben és a Tátra alján az Árpád-házbeli királyok szászokat telepítettek le és Dzsingisz-kán tatárjárása után a XIII. században az Északi Kárpátokon át szlávok, ruthének, tótok stb. vándoroltak és szivárogtak be délfelé –, mégis 80 százaléig magyar volt. Kimutattam, hogy a majdnem 300 évig tartott török háborúk folytán pusztult ki a magyarságnak egy tekintélyes része sok addig színmagyar területen és hogy a török háborúk után a Habsburgok telepítették be ezeket a területeket nem magyarokkal, amint ez természetes lett volna, hanem svábokkal, szerbekkel, románokkal stb., nekik kiváltságokat adva, az őslakó magyarok rovására; még pedig azért, hogy Magyarország függetlenségét a nem magyar népek segítségével megtörjék és hogy az országból német provinciát csinálhassanak. Kimutattam, hogy ugyanekkor vándoroltak be tömegesen a románok az ország keleti részeibe, menekülve a török fennhatóság alatt álló oláhországi fanarióta vajdák kiszípolozása elől. Igyekeztem azzal kimutatni, hogy egész 1868-ig nemzeti elnyomásról a magyarok részéről már csak azért sem lehetett szó, mert a török háborúk után 1868-ig csak egy nép volt a Habsburgok által igazán elnyomva Magyarországon és ez a magyar volt.

Kimutattam végre, hogy 1868 után a magyar és nem magyar nép vezetői között a politikai megértés nem valamely állítólagos politikai vagy nemzeti elnyomás folytán volt lehetetlenné téve, hanem azért, mert a nem magyar nemzetiségek az osztrák és cseh pártok által biztatva, látszólag a területi autonómia és a föderalizmus álláspontján állottak, amely mögött azonban ott lappangott a románoknál és szerbeknél a határontúli királyságok által szított elszakadási törekvés, míg a magyar nemzet ebben a törekvésben a régi osztrák beolvasztási politikának változott formában való újraéledésétől félt, amely az országot mindig részekre akarta darabolni, a minoritási jogvédelem álláspontján állott és ezt az 1868-iki erre vonatkozó törvényben, amely ma is a legliberálisabb minoritási törvények egyike Európában, meg is valósította. De ez a törvény a nem magyar nemzetiségeket az idézett álláspontjuk folytán nem elégítette ki. Ezen érvekkel azt kívántam bizonyítani, hogy a magyar történelemnek a tudatos meghamisítása és a világ közvéleményének a félrevezetése Magyarországon ezeréves elnyomásról beszélni, mert ilyen elnyomás sohasem létezett. Az igazság ellenkezőleg az, hogy Európa közepén 1500-ig a magyar nemzet boldogan élt saját királyai alatt egy fajilag úgyszólván homogén államban; 1500-tól 1700-ig, tehát évszázadokig saját vérének hullásával és pusztulásával

védte a keresztény civilizációt a török ellen és mikor ebben elvérzett, a Habsburg német politika nyakára ültette egy tömegét a más népelemeknek, hogy ezek segítségével a függetlenségéhez és alkotmányához ragaszkodó magyarság erejét megtörje és Magyarországot német provinciává tegye. Mikor pedig 1868-ban a magyar nép önrendelkezési jogát részben visszanyerte, nem rajta múlt, hogy a területére betelepített és bevándorolt új lakóknak kívülről állandóan ellene uszított vezetőivel a megértést létrehozni nem volt képes.

De ennél még többet is igyekeztem bebizonyítani: nevezetesen azt, hogy dacára ezeknek a történelmi előzményeknek, egy szó sem igaz abból, hogy 1918-ban a központi hatalmak összeomlása után Magyarország összes nemzetiségei önszántukból szakadtak volna el a magyar államtól és csatlakoztak volna azokhoz az államokhoz, amelyek alá ma tartoznak. Ez az eset csak két népnél áll fenn és ezt fenntartás nélkül koncedáltam, jöllehet ezen igazságnak a nyílt kimondása semmiképp sem használ a magyar álláspontnak, nevezetesen a horvátoknál és a románoknál. A kettő közül a horvát nép azonban ezt a lépését keservesen megbánta azóta és mindent elkövetne, hogy új uraitól szabaduljon.

A tótok, a ruthének és a Szerbiához csatolt déli részei Magyarországnak ily értelemben azonban sohasem nyilatkoztak, hanem elszakadásuk egyszerűen katonai megszállásnak volt a következménye, amelyet azután Trianon szentesített. Ezt a fait accomplit Trianon azért akceptálta, mert a béketárgyalásoknál ezt a csehek és szerbek félrevezetésre alkalmas és tendenciózus dokumentumokkal, mint önkéntes elszakadást tudták feltüntetni azok előtt a férfiak előtt, akiknek döntő szavuk volt ugyanezen tárgyalásoknál, de teljesen járatlanok voltak különben ezekben a kérdésekben.

Ezen tények fényénél megdőlt a békeszerződések védelmezőinek azon második argumentuma is, hogy Magyarország feldarabolása a népek önrendelkezési jogának figyelembevételével hajtatott volna végre, és hogy Trianon csak azt szankcionálta volna, amit a népek önmaguk már előzőleg elhatároztak és végrehajtottak.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ezeknek az előrebocsátása után körvonalazni kívánom azt az problémakört, amelyen belül mai fejtegetéseimmal mozogni kívánok.

Önök és mindenki az eddig előadottakra azt mondhatná: ez mind igen szép dolog, de mindezideig csak negatívum és legjobb esetben csak részleges cáfolata azoknak a főbb argumentumoknak, amelyekkel a trianoni szerződést haszonélvezőik védelmezni szokták. Mi a pozitív igazságra vagyunk kíváncsiak: arra, hogy ön szerint milyen rendezés felelt volna meg a magyar és az egyéb, a régi Magyarország ezen területén

lakott kis népek önrendelkezési jogának? Először nemzetiségi, azután gazdasági és egyéb történeti, kulturális, stb. szempontokból? Milyen rendelkezés lett volna célszerű az igazságosság szempontjai figyelembevételével? Mert ez az a probléma, amelyre Európa választ vár: csak ha erre a kérdésre kapunk választ, tudunk választ adni arra is, hogy az új rendezés egyáltalán keresztülvihető-e ily elvek alapján? És ha igen, úgy milyen eszközökkel, mert ez az igazi nagy gyakorlati probléma. Akkor tudjuk megmondani, hogy megoldható-e a kérdés gyökeresen, vagy meg kell elégedni egyelőre részmegoldásokkal, vagy olyan kompromisszummal, amely ideig-óráig legalább a nyugalmat állítja helyre.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A két kérdés, amelyre a mai napon a magyar felfogásnak megfelelően kívánok választ adni, tehát a következőképp hangzik:

1. Mit követelt volna a nemzetiségi elv helyes alkalmazása azoktól, akik a békefeltételeket kidolgozták? És tényleg alkalmazták-e ezen elveket a szerződésekben?

2. Szükséges és célszerű volt-e az új rendezést kizárólag a nemzetiségi elv jól-rosszul felfogott követelményeinek megfelelőleg keresztülvinni, illetve a nemzetiségi elv végső konzekvenciáinak levonása mellett is lehető és szükséges lett volna-e a rendezetnél más elveket is figyelembe venni? És ha igen, úgy melyek ezek az elvek? Hogy néz ki ebből a szempontból a békerendezés?

A felvetett két kérdésre válaszat úgy kívánom megadni, hogy először elméletileg és elvontan fogom a kérdést tárgyalni; azután egyenként kívánok foglalkozni a háborúelőtti Magyarország népeivel és azzal, hogy mit követelt mindegyiknek a helyzete külön-külön a nemzetiségi elv szempontjából és milyen új berendezés felelt volna meg jobban egyéb érdekeiknek? Külön-külön fogok ezért foglalkozni az államalkotó magyar néppel, azután a tóttal, a ruthénnel, a bánáti kérdéssel, a horvátokkal és végre a románokkal, illetve az erdélyi kérdéssel.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ott ahol egy államban különféle népek laknak együtt, a nemzeti-ségi kérdést a legkülönbözőbb módon oldották meg, vagy törekszenek megoldani.

Ott, ahol minoritások elszórtan laknak egy államban, vagy csak csonka társadalommal bírnak egy uralkodó faj keretében, a minoritási jogvédelem útján oldották meg a kérdést. Itt csak melleleg jegyzem meg, hogy a békeszerződésekkel egyidőben megkötött kisebbségi szerződések tartalmilag a legprimitívebb alkotások ezen a téren. Ha szerzői csak azt a fáradságot vették volna maguknak, hogy átolvassák azokat

a törvényeket, amelyek akár Magyarországon, akár Ausztriában erre vonatkozólag már a háború előtt érvényben voltak, vagy ha ezeket egyszerűen lemásolták volna, ma a minoritási kérdés Európában nem volna abban a szégyenteljes állapotban, amelyben, sajnos, leledzik, mert az ebből a szempontból sokat ócsárolt Ausztria-Magyarország toronymagasságban állott jogalkotásával azon fércmunka fölött, amely a minoritási jognak ma a forrása Európaszerte.

De továbbmegyek. A nemzetiségi kérdés ott, ahol nagyobb összefüggő területen fejlett nemzeti társadalommal és nemzeti öntudattal bíró kisebbségi nép lakik valamely állam területén, szűkebb vagy szélesebb autonóm önkormányzat létesítésével oldható meg. A régi Magyarországon a horvát autonóm nemzeti önkormányzat volt erre a példa. Ez a megoldás ott, ahol több nép hasonló autonómiával bír valamely nagyobb állam keretében, a föderalizmusra vezet. Példa erre Svájc alkotmánya, ahol a német, francia és olasz kantonok föderális uniója három nemzetnek ad teljes egyenjogúságot. Példa volt rá a régi Erdély alkotmánya a magyar fejedelmek korában, amikor a három nemzet: a magyar, a székely és a szász nép uniója volt a föderális kormányzat alapja.

A nemzetiségi elv végső konzekvenciáinak a levonását példázza végre az az eset, amikor minden nép, mely eddig együtt élt valamely államban, megszakít minden kapcsolatot a másikkal azért, hogy nemzetiségét teljesen függetlenül kifejleszthesse és bekövetkezik a területi elszakadás és folyományaképp ennek a területnek a megosztása a nemzetiségi elv alapján, az állami dismembráció.

A békeszerződések erre az utóbbi elvre lettek látszólag felépítve; tudatosan mondom látszólag, mert a világ azt hiszi, hogy a régi monarchia területén lakó összes népek saját területükön úrrá váltak; a helyzet azonban tényleg az, hogy a régi Osztrák-Magyar Monarchia népei közül az osztrákon és magyarokon kívül csak a csehnek, a lengyelnek, a románnak és a szerbnek ismerték el az önrendelkezési jogát, a tótnak, a ruthénnek egyáltalán nem. Ezeket, valamint a horvátokat, a szlovéneket és még egy sorát egyéb kisebb népeknek, például a vendeknek, szöröstől-böröstől minden garancia nélkül, még a minoritási jog védelme nélkül is, egyszerűen odaajándékozták és alája rendelték az új privilegiált többségi cseh és szerb nemzeteknek, úgy, hogy ma sokkal rosszabb helyzetbe kerültek, mint voltak a régi magyar vagy osztrák uralom idején, amikor eltekintve minden egyébtől, a horvátok például teljes nemzeti autonómiával bírtak, a többiek nemzeti jogait pedig komoly kisebbségi törvények védték, míg ma az új államaikban még kisebbségnek sincsenek elismerve. A tót iskolák elcsehesítéséért például a tótok nem is fordulhatnak a Népszövetséghez.

A békeszerződés tehát csak látszólag valósította meg azt a követelményt, hogy minden nemzetnek önrendelkezési joggal kell bírnia a saját területén. De a békeszerződés még egy másik igazságtalanságot is elkövetett: magát a dismembrációt is részrehajlóan, égbekiáltó igazságtalansággal úgy vitte keresztül, hogy a nemzeteknek nem adta meg az általuk lakott területet egészében, hanem újból az említett nemzeteknek kedvezett; másoknak a területét pedig mondvacsinált ürügyek és a hajuknál fogva előrángatott igazán gyermekes és méltatlan argumentumokkal egyszerűen megcsonkította.

Hogy a megmaradt kis Magyarország területéről e földön élő magyarok egyharmadrésze ez úton kinnrekedt és cseh, román és szerb uralomnak van kiszolgáltatva, ennek köszönhető.

Ez azonban ma már annyira ismert tény az egész világon, hogy ennél időzni nem akarok.²⁸ Csak megállapítom, hogy nekünk, magyaroknak nemzeti gyászunk és fájdalomunk emiatt mérhetetlen és hogy a magyar nemzet elsősorban emiatt, de sok más okból is, soha sem nyugodhatik belé a trianoni szerződésbe, mert árulás lenne testvéreinkkel szemben és ezt önöknek meg kell érteniük, ha őket mai sorsukból megmenteni nem törekednénk.

A trianoni és hozzáteszem, a st.-germain-i szerződés tehát végeredményben két árulást követett el a népek önrendelkezési jogának elvével szemben és nem egyet, amint azt sokan hiszik: az egyik abban áll, hogy azoknak a nemzeteknek a területét, amelyeknek önrendelkezési jogát elismerte, részrehajlóan és nem a nemzetiségi elv igazságos alkalmazásával osztotta ki, egyes privilegizált népet előnyben részesítve; a másik árulása azonban abban állott, hogy egyes önálló kis népek létezéséről egyáltalán nem vett tudomást, hanem azokra egyszerűen ráfogta, hogy azonosak az ő kedvenceivel és őket nekik nászajándékkul prezentálta. Így ráfogta a tótokra és a ruthénekre, hogy csehek, a horvátokra, a szlovénekre, a vendekre stb., hogy szerbek és egyszerűen nem gondoskodott róluk sem a minoritási jogvédelem, sem területi autonomia révén, sem úgy, mint a többről, akiket független nemzeteknek ismert el, hanem reábizta őket a csehekre és szerbekre, hogy majd azok fognak gondoskodni róluk. Ezek ezt azután úgy hajtották végre, hogy mindent elkövetnek, hogy tényleg csehekké és szerbekké is váljanak, holott ezeknek a népeknek eszük ágába se jut ez s ellene minden eszközzel védekeznek és éppen ezért mind erősebben veszélyeztetik az új államoknak a létét és fennállását. Gondoljanak a horvát emigráció munkájára, vagy a tót lapok betiltására, a véres lefolyású tót népgyűlésekre és a tót hazafiak bebörtönözésére, amely tények ezen állításomat eléggé illusztrálják.

Miért tette ezt a békeszerződés? A válasz erre igen egyszerű. Azért, mert a horvátok, a tótok, a ruthének stb. a háborúban de facto az utolsó

percig Magyarország és Ausztria oldalán küzdöttek és nem csak látszólag, mint a csehek; azért, mert nem voltak magukat megadott katonákból formált légióik, azért, mert nem voltak Párisban a béke praeleminareknál külön békedelegációik által képviselve. A régi osztrák-magyar monarchiában a tótot, a ruthént sohasem tekintettük a csehhel, a horvátot, vagy a szlovént a szerbvel azonosnak, cseh-szlovák nemzetről senki, még a cseh vagy a tót sem tudott, éppúgy jugoszláv nemzetet se ismert senki; sőt ha valahol előfordult az a háború alatt, hogy a harcok kegyetlenségét a népben élő faji gyűlölet is fokozta, úgy az ott fordult elő, ahol horvát és szerb csapatok álltak egymással szemben.

Végeredményben azt kell mondanom ennél fogva, hogyha a békeszerződés a volt monarchia dismembrációjának az álláspontján állott a népek végső konzekvenciáig keresztül vitt önrendelkezési jogának megfelelően, akkor éppúgy minden más nép önrendelkezési jogát el kellett volna ismernie, mint ahogy a románét, csehét és szerbét elismerte.

Ha pedig nem akart minden kisebb népnek külön államot koncedálni, ami érthető, hanem nagyobb területet és több népet akart összefogni egy államban, akkor vagy világosan meg kellett volna kérdeznie, mielőtt ez az összefoglalás megtörténik, minden népet akarata felől és addig az egyes nemzetek területi önkormányzatát kellett volna berendeznie a régi állami kereten belül, vagy pedig, ha ezt tenni nem akarta, és maga akart ebben a kérdésben dönteni, a nyelvrokonságon kívül gazdasági, geográfiai, történeti, kulturális, szóval más princípiumok segítségével kellett volna nagyobb állami területeket önmagának kijelölnie; és akkor ezen államterületen belül kellett volna arról gondoskodnia, hogy az így egy államban összefoglalt nemzetek teljes területi önkormányzata és nemzeti autonómiája nemzetközi garancia alatt biztosíttassék és egy föderális alkotmány dolgoztassék ki ezen nemzetek által az egész államra nézve.

Szóval két józan és elfogadható út állott nyitva a békeszerzők részére: az egyik szerint minden, még a legkisebb nép is egyenlő nemzeti területi autonómiával ruháztatott volna fel, és ezeknek az autonómiáknak lett volna maguknak a hivatása, hogy önrendelkezési jogukkal élve döntsenek afelett, hogy mely másikkal és milyen feltételek mellett lépnek föderációba, hogy ezúton nagyobb gazdasági egységek és állami területek létesüljenek.

A másik szerint a föderációk területét maguk a békeszerzők állapították volna meg a józan geográfiai határok, a természettől adott gazdasági egységek figyelembevételével és ők gondoskodtak volna egyúttal arról, hogy ezen határokon belül minden egyes nép, a legkisebb nemzet is, szűkebb vagy tágabb körű területi autonómiához jusson és hogy egyik a másikat el ne nyomhassa.

A békeszerzők egyik utat se választották, hanem hagyták magukat egyes privilegizált kisépeknek a háború folyamán előtérbe került fasisztái által az orrukánál fogva vezetni. Ez vált végeredményben Közép-európa szerencsétlenségévé. Ezért életképtelen Ausztria mai határai között, ezért szerencsétlen Magyarország, ezért nem tud konszolidálódni egyetlen egy utódállam és nem fog konszolidálódni a jövőben sem. Ha meghallgatták volna komolyan a legyőzötteket, ebbe a hibába sem eshettek volna. Ők kifejtették volna előttük, hogy milyen utat kell követni. Hisz a kellő ismeretekkel, kellő guvernementális gyakorlattal ők bírtak e területen.

Kétségtelen, hogy az egyedüli helyes és gyakorlatilag kellő eredményes nyelvkecsgető út az általam jelzett második út lett volna.

Az első a theoretikusoknak talán tetszetősebb. A második az egyedül eredményes.

Ezen tétel kifejtése érdekében mindenekelőtt meg kell állapítanom azt és ez az egyetlen tétel, amelyik egyezik a békeszerződést védelmezők argumentumaival, hogy a Dunamedence ezen területén nagyon kevés a tiszta nyelvhatár. Az egész Dunamedence egy etnográfiai törmelékzónát képez, ahol sok helyütt 3-4 népfaj is keverten él, de ebből nem azt a konzekvenciát vonom le, amelyet belőle a békeszerződés védelmezői, t.i. azt, hogy a nemzetiségi elv alapján megvonandó határok esetén ott se respektálják ezt a nyelvhatárt, ahol ez valóságban adva van, hanem azt a konzekvenciát, hogy az állami egységeket nem lehet tisztán a nemzetiségi elv alapján felépíteni, mert bármilyen határmegvonás mellett, ha ezt nemzetiségi alapon vesszük keresztül, valamely nép pórul fog járni. A nemzetiségi elv nem is azt követeli, hogy minden nemzetnek külön állama legyen, ha az a nemzet még oly parányi is, hanem azt, hogy az általa többségben lakott területen bizonyos fokú nemzeti autonómiával bírjon, amely biztosítja azt, hogy azokban a kérdésekben, amelyek nemzeti jellegének megőrzése szempontjából életbevágóak, maga dönthessen, hogy soraiból választott tisztviselők adminisztrálják, ilyenek ítékezzenek felettük stb., szóval, hogy lokális önkormányzattal bírjon és hogy a nagyobb állam életére, amelynek keretében él, súlyának megfelelő befolyással bírjon. Viszont abban a kérdésben, hogy mely más népekkel él egy államban együtt, ha a lokális nemzeti autonomia számára megtámadhatatlanul biztosítva van, nem az a fontos és nem annak kell döntő szempontnak lennie, hogy ez a többi nép olyan nyelvet beszéljen, amelyet ugyan meg nem ért, de valamikor régi időben a saját nyelvvel közös gyökérből eredt, hanem az, hogy komoly gazdasági érdekek láncolják őket össze, hogy közösségük a természet geográfiai adottságai révén, a közös történelmi tradíciók és életfelfogás folytán egy természetes egység és közösség legyen.

A békeszerződés megalkotói nem adtak minden kis népnek a maga területén nemzeti autonómiát, hanem egyszerűen rokonhangzású nyelveket beszélő népeket összezsúptak és ezen a révén gondoltak életképes nagyobb állami egységeket létesíteni. Ha elvről, vagy meggondolásról eljárásuknál egyáltalán beszélni szabad, úgy azt kell hinnem, hogy a legjobb összekapcsoló elvül a nyelvrokonoságot kellett hogy tekintsék. Úgy látszik, azt gondolták, hogy a három északi szláv népet, a csehet, a szlovákot, a ruthént kell egy államba összefoglalni, mert egymás nyelvét ugyan alig értik meg, utálják is egymást, de szláv dialektusokat beszélnek.

Épígy jártak el a horvátokkal, a szlovénnel, a vendekkel a szerbek javára. És nem gondoltak az intő példákra, a szerb és bolgár, a lengyel és orosz esetében, amely két népnél nagyobb ellentét alig képzelhető el, jóllehet rokonnyelvet beszélnek és évszázadokig egy államban is éltek.

Vagy azt hitték-e talán, hogy a cseh nem éppúgy szereti a tótot és ruthént, mint ahogy az orosz szereti a lengyelt, t.i. amint a farkas szereti a bárányt, amelyet felfalni óhajt?

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ebből a szerelemből – éppúgy, mint a lengyelek – ma már a tótok, a ruthének és horvátok is egyformán kijózanodtak, utóbbiaknak csak az fáj, hogy ez a kijózanító kúra, amelynek a békeszerződések őket alávetették, kissé túl hosszú ideig tart.

Valóban a Dunamedence ezen népei annak tudatára kezdenek ébredni, hogy a más népekkel való egy háztartásban való együttélésnél nem az a fontos, hogy költők és álmodozók hirdessék azt, hogy a házastársak egymáshoz jól illenek, nem az a fontos, hogy nyelvtudósok megállapítsák, hogy hány szó azonos vagy hasonló egymáshoz a két nyelvben, mert úgy látszik, a népeknél is a közeli rokonok közötti házasság nem szül szerencsés utódokat, hanem az, hogy közös életfelfogás, közös világszemlélet mellett valóban közös érdekeik is legyenek, amelyek őket egy életre összeláncolni képesek, hogy munkájuk egymást kölcsönösen kiegészítse és hogy mindegyik fél a másik egyéniségét tiszteletben tartsa és életszférájába feleslegesen bele ne avatkozzék.

Ahol különböző népeket a világon önszántukból együtt élni látunk, ott mindenütt ezek a princípiumok a döntők.

Svájcot, mely egy germán és két latin népet egyesít, a közös geográfiai életfeltételek, a közös múlt és lételfogás, a közös gazdasági érdekek kapcsolják elválaszthatatlanul össze, jóllehet a legheterogénebb és ellentétesebb három népet egyesíti területén, amelyek közül kettő: t.i. a német és francia Svájcban a határain kívül évszázadok óta ádáz küzdelmekben és gyűlöletben morzsolja fel egymás erejét. Száz és száz

példát lehet ennek az igazságnak védelmére felhozni, míg arra, hogy két nép, amelynek különben érdekei és világfelfogása ellentétesek, csak azért élnének boldogan együtt, mert rokonnnyelvet beszélnek, egyetlen egyet sem tudok.

A békeszerződések harmadik nagy alapvető hibája tehát az, hogy teljesen hibás princípiumok szerint kapcsolta össze a népeket, amikor a régi osztrák-magyar monarchia területén új államokat létesített. Olyan népeket kapcsolt egybe, amelyek együtt élni nem tudnak és nem tudnának még akkor sem, ha teljes nemzeti autonómiát létesített és garantált volna számukra az új állami kötelékben a békeszerződés. Ezeket a népeket gazdasági érdekeik, az életfelfogásuk, tradícióik minden látszat dacára egészen más irányba vonzzák, más területen élő népekkel vannak a természet és a hosszú közös sors révén elválaszthatatlan kötelékekkel összeláncolva, amelyek az idők folyamán erősebbeknek fognak bizonyulni minden emberi mesterkedés és minden diplomáciai furfang és erőszakos propagandánál is. Abban a percben, amelyben saját életterületükön nemzeti önrendelkezési joguk garantálva lenne, a természetnek ezek a gravitációs törvényei egészséges uralmukat újból gyakorolnák is.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A mondottak után röviden alkalmazni kívánom az általam kifejtett általános elveket és nézőpontokat azokra az egyes népekre a Dunadencében, amelyek a békeszerződés révén tényleg ilyen lehetetlen helyzetbe kerültek, ami az általános elégedetlenségnek és nyugtalanságnak, a folytonos forrongásnak az igazi oka és amelynek megszüntetése nélkül a helyzet napról-napra csak romlani fog.

Beszélni fogok ebben az összefüggésben a tótokról, a ruthénekről, a horvátokról, a déli vegyesajkú baranyai, bácskai, bánáti vidékekről, amelyek Szerbiához csatoltattak és végre egy későbbi felolvasásom rendjén külön az erdélyi kérdésről, a román és magyar nemzet szempontjából, amely annyiban tér el a többitől, mert a románok tényleg önszántukból szakadtak el Magyarországtól.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A tót nép az északi Kárpátok hegyes, zord klímájú és kevésbé termékeny földdel bíró vidékein lakó szláv nép, amely kb. két millió lelket számol ezen a területen és a többi szláv nyelvektől eltérő önálló nyelvet beszél. Egynegyedrésze a tót lakosságnak lutheránus, háromnegyedrésze római katolikus vallású és erősen vallásos érzelmű. Magyarország viszontagságos történelmében soha komoly ellentét közte és a magyar nemzet között politikai téren nem volt; a magyar nemzet küzdelmeiben

a tótság különösen a Habsburgok ellen is mindig tevékenyen részt vett a magyarság oldalán, így a Rákóczi-felkelésben és a XIX. században 1848-ban. És dacára annak, hogy az akkori osztrák politika mindent elkövetett, hogy nemzetiségi alapon a tótokat is a magyarok ellen lázítsa fel, Kossuth és Görgey zászlója alatt küzdöttek az osztrákok ellen. A világháborúban vitézül harcoltak Magyarország oldalán. Nemzeti érzésük a múlt század elején kezdett ébredezni először irodalmi téren. 1848-ban a csehek és osztrákok megkísérelték ezen ébredő nemzeti öntudatukat politikai téren is a magyarság ellen kijátszani, az akkor azonban nem sikerült. Még kevésbé sikerült abban az időben a cseh-tót egység gondolatát közzétenni, mert még a pánszláv eszmében felnőtt egyes akkori prominens tót írók és politikusok is, mint Stur Lajos és Hurbán sem akartak erről az egységről tudni és tisztában voltak azzal, hogy erre a cseheknek van szüksége és nem a tótoknak. Thun Leó gróf,²⁹ Csehország akkori erősen cseh érzelmű osztrák helytartója is úgy nyilatkozott abban az időben, hogy a cseh-tót egységre szükség van ugyan, de a csehek érdekében, mert a csehek a tótok nélkül soha se juthatnának jelentősebb szerephez. 1868 után a tót nemzeti politikusok területi autonómiát követeltek a tótok részére, de én, aki a háború előtt a tót nép mai szerepet vívó politikusaival együtt ültem a magyar parlament padjain, Hlinkával,³⁰ Jurigával³¹ és Hodzsa Milánnal,³² sohasem hallottam tőlük olyan nyilatkozatot, hogy a Monarchia területén belül a csehekkel kívánnának egyesülni, amit könnyen mondhattak volna, mert hiszen ily nyilatkozat még nem jelentett volna büntetőjogilag üldözhető irredentizmust vagy árulást a Monarchiával szemben.³³

Ők akkor nagyon is jól tudták még, hogy a tót nemzet ébredése éppen az ellenkező irányban indult volt a múlt század elején. T. i. ez azzal a mozgalommal kezdődött, amely kiszorította a templomból és az irodalomból a cseh nyelvet, melyet tót irodalmi nyelv hiányában a XV. és XVI. században a tót földre bevándorolt emigráns cseh husziták hoztak volt magukkal a cseh nyelven írt huszita bibliával együtt és amely ezen tót nemzeti mozgalom megindulásáig a templomokban és abban a néhány könyvben, amely a szellemi igények kielégítésére nyomatott, használatban volt. Ennek a nyelvnek kiszorítása és az önálló tót irodalmi nyelv megteremtése épp azért volt azonban elkerülhetetlen, mert a köznép azt nem értette. A tót nemzet ébredése megindulásakor tehát ellenhatásképp jelentkezett a cseh befolyás ellen, amely ellen a tót nép ösztönszerűen mindig védekezett. Ma is az a helyzet, hogy a cseh a saját nyelvét oktroálja fel a tótnak iskolában, irodalomban, közéletben, ami ellen azonban a tótság legelszántabban védekezik. A világháború előtt néhány évvel, de különösen a világháború alatt fejtettek ki a csehek elkeseredett erőfeszítéseket, hogy megfelelő propagandával a tótokat

a cseh-tót egység gondolatának megnyerjék. Ez azonban akkor is csak a tót intelligencia bizonyos rétegében vert gyökeret, úgy, hogy az intelligencia túlnyomó része, valamint különösen a nép széles rétegei ma is távol állanak tőle.

Miért? A felelet a kérdésre nagyon egyszerű. Azért, mert a tót önálló népnek érzi magát, nemzetiségét joggal félti a csehtől, és mert összes érdekei, elsősorban gazdasági érdekei mind a magyar Alföld felé vonzóak, ahová a tót Felföld összes folyói, összes völgyei és ennek folytán közlekedési útjai nyílnak. A tót népnek ezenfelül kevés és rossz a földje, jóllehet túlnyomó része a lakosságnak földművelő és erdőmunkás. Évszázadok óta a termékeny magyar Alföldre járt a tót munkás mezőgazdasági szezonmunkára; tavasztól ősziig ott tartózkodott és így kereste kenyerét, ezen életforrástól a békeszerződés azonban most elvágta. A famunkások keresete szintén megcsappant, mert a fakitermelés lecsökkent, miután a fa bevitele és a tutajozás az Alföldre, a fafogyasztó piacára megszűnt, illetve lecsökkent.

A tót háziipar termékeivel az Alföldön kereskedő házaló tót: a drótostót, az üveges tót stb. elől szintén elzárult a trianoni határ.

A tót vidéki gyárakat tönkretette a fejlettebb cseh ipar konkurenciája, úgy hogy a tót gyáripari munkás is munkanélkülivé vált.

Az egész tót nép életstandardja ennek folytán mélyen lecsökkent és ezt nem a világ gazdasági krízis okozta, hanem a trianoni szerződés, mely a tót népet életgyökereitől vágta el. Sorsán nem sokat változtatott a világ gazdasági krízis, hiszen a tót nép, jóllehet földművelő nép, nincs érdekelve magas gabonaárakban, mert éppen gabonában hiányt szenved és ezt ha régebben munkájával szerezte meg, ma magas áron pénzzel kell hogy megfizesse. Csehország végre a szlovák nép területét mint kolóniát használja ki és minden eszközzel elcsehesíteni törekszik; telerakta cseh tisztviselőkkel, ezzel leszorította a tót intelligenciát az érvényesülés útjáról, a tót iskolákat csehekké tette, a gyárak működését racionalizálás címén beszüntette stb. Jellemző erre vonatkozólag az egyszerű tót nép lelkéből fakadt azon közmondás, amely szerint a tótok országa ma olyan tehén, mely tót földön legel, de amelyet Csehországban fejnek meg.

A tót nemzetnek ma két komoly politikai érdeke van ezen helyzetből kifolyólag; az egyik az, hogy nemzeti önrendelkezési joga éppúgy elismertessék, mint akár a cseheké és nemzetközi garancia mellett teljes nemzeti autonómiával ruháztassék fel, amit különben a csehek az ú.n. pittsburgi szerződésben, mielőtt a tótok által lakott Felföld nekik odaítéltetett, expressis verbis meg is ígértek; a másik pedig abban áll, hogy hovatarozandósága felett valódi érdekei szerint szabadon dönhessen. Az új cseh-szlovák állam keretében ilyen autonómiára kilátása

a tótoknak azonban nem lehet, ez ma már világos, hiszen még a cseh szociáldemokrata párt is a legkategorikusabb nemmel felelt ezen követelésre és minden ilyen törekvés a cseh kormány részéről a legádázabb politikai és büntetőjogi üldözés tárgyává tétetett. De nem koncedálhat ily nemzeti autonómiát a cseh nacionalizmus a kétmilliónyi tót népnek már azért sem, mert ha ezt megteszi, akkor ugyanezt nem tagadhatná meg a három és fél milliónyi németnek, az egy milliónyi magyarságnak és annak az 500.000 ruthénnek sem, akiknek maga a békeszerződés helyezett ily autonómiát kilátásba. Ha pedig mindezt mégis keresztülvinnék, akkor kisülne, hogy a cseh-szlovák államban a cseh nép kisebbséget alkot, megszűnne területén a cseh uralom és a heterogén és ellentétes érdekű népekből összetákolt állam léte válna kétségesse a mai formájában; legjobb esetben oly föderatív állammá alakulna át, amelyben a csehek csak alárendelt szerepet játszhatnának.

Európa és a világ érdeke azonban az, hogy a nyugalom és a népek megelégedése Európa ezen pontján újból helyreállíttassék, hogy a gazdasági élet a normális kerékvágásba térhessen vissza, hogy az egyes népek gazdasági életgyökerei, amelyeket rossz szerződések kettévágtak, újból táplálhassák a sorvadó testet és az egészséges és normális vérkeringés újból megindulhasson. Ez a tót nép esetében csak akkor lesz lehetséges, ha teljes nemzeti autonómiával és önrendelkezési joggal ruháztatik fel, hogy hovatarozása felett szabadon dönhessen. Ezt követelni a magyar nemzet meg nem szűnhet, mert ha a tót nép ezer éven keresztül jóban, rosszban a magyar nemzet oldalán híven kitartott, mi nem hagyhatjuk cserben akkor, amikor nemzeti életének legkritikusabb éveit éli, amelyek jövő sorsát eldönteni fogják. Ez egyúttal magyar érdek is, mert ha igaz az, hogy a tót nép a magyar Alföld nélkül nem képes megélni, éppúgy igaz az is, hogy az Alföldnek szüksége van a tót hegyvidék fájára, érceire, gyáaira, továbbá vízierőire az Alföld öntözése és energiával való ellátása érdekében. Ez a kölcsönös összekapcsolódás tette virágzóvá mindkettőt, amíg együttéltünk; széjjelválasztásuk pedig mindkét népre sínylődést, bajt és szerencsétlenséget hozott.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A tót népről elmondottak úgyszólván szóról-szóra alkalmazhatók, talán még fokozottabb mértékben a ruthén nemzetre és az általa lakott Felföldre is.

Hogy a ruthén Felföld egyáltalán Csehországnak ítéltetett oda és hogy különösen a cseh békedelegátusok mindent elkövettek abból a célból, hogy a ruthén népet is magukhoz láncolják, amelyről pedig még ők sem állítják, hogy csehek volnának, és akikhez soha a történelemben semmi közük sem volt, annak négy oka van.

Az egyik az, hogy a Ruthénföld a nagy osztozkodásnál olyan maradványföld volt a régi Magyarország testén, amelyre a boldog örökösök közül különösebben nem vágyott és különösebb jogcímet sem formálhatott senki. De kitört a Kun Béla-féle bolsevista forradalom Magyarországon, mely azt a veszélyt idézte fel, hogy a ruthén földön keresztül direkt összeköttetésbe lép a magyar szovjet az orosz vörös uralommal.

Ezt a veszélyt megakadályozandó, tehát egy múlt veszély elleni védekezésből ezen területet a békeszerzők el akarták vonni a magyar fennhatóság alól és ahelyett, hogy átmeneti rendszabályhoz nyúltak volna, egy végleges fait accompli teremtettek azzal, hogy a most már reá igényt bejelentő cseheknek adták azt át.

Hogy a csehek ezen területre is igényt jelentettek be, az a következő megfontolásokra vezethető részükről vissza.

Mindenekelőtt felismerték annak a nagy fontosságát, hogy a Magyarországtól területeket szerzett három állam, amely ezután nemsokára szövetségbe is lépett a kisentente-szerződéssel, területileg is összefüggjön és így vasgyűrűt alkosson Magyarország megcsonkított és vérző teste körül. Ehhez szükségük volt a ruthén területre is.

Másodszor: alkalmas volt ez a cseh területszerzés arra is, hogy a közvetlen összeköttetést, a közös határt Magyar- és Lengyelország között, amely állammal Magyarország baráti viszonyt tart fenn, elvágja és e révén Csehország politikai és gazdasági jelentőségét mindkét állammal szemben növelje.

Végre még egy távolabbi megfontolás is bizonyára szerepet játszott a csehek elhatározásánál, nevezetesen az a törekvés, hogy területük kikerekítésénél lehetőleg közel jussanak Oroszországhoz, amellyel, ha idővel határossá válhatnának, (hiszen ma még csak a keskeny és oroszlakta bukovinai földterület választja el a cseh területet Oroszországtól) a cseh állam a nagy szláv kontinens előretolt félszigetét alkotná az egyéb fajú népek tengerében, élvezve ennek a helyzetnek összes politikai, katonai és gazdasági előnyeit, különösen az utóbbit is, mert hiszen ne feledjük el, hogy abban az időben Oroszország még nem volt iparilag fejlett állam és a cseh iparnak főpiacává válhatott volna.

A cseh politikusok agyában az orosz orientáció különben is nemzeti ébredésük első pillanata óta a legnagyobb szerepet játszotta.

Ha a francia szövetség csődöt mondana, a cseh politika generálisainál az orosz szövetség a vezetőklő szerepét töltené be, amelyet nyergelve tartanak, hogy reá átülhessenek, ha a mostani hátsólovukat kilőnék alóluk.

Legjobb bizonyítéka ennek az, hogy a ruthén földön a lengyelekre nézve igen kellemetlen nagy ukrán³⁴ politikát folytatnak a csehek, amely

a ruthén népnek gör. kath. vallását sem kíméli, és az orthodox egyháznak a térfoglalását favorizálja.

Ne higyük azonban, hogy ez a politika a ruthén nép mentalitásának megfelel; korántsem. A ruthén nép Russinszkóban³⁵ sohasem volt oroszbarát, hanem mindig magyarbarát. Az oroszról a kárpátalji ruthént a Kárpátok nagy akadálya választja el, amelyen keresztül szivárogtak be mai lakóhelyükre. Minden gazdasági érdeke, történelmi tradíciója a ruthén népet ehhez a földhöz fűzi. Csak ismétlésekbe bocsátkoznám tehát, ha azt, amit a tótokról úgy gazdasági, mint politikai és történelmi szempontból elmondtam, itt újból elmondanám. Hangsúlyozom azonban, hogy reájuk még fokozottabb mértékben áll az, hogy a csehekkel semmi közösségre nem vágnak, hogy a magyar Alfölddel való kapcsolatot nélkül a pusztulás vár reájuk és hogy ennél fogva éppúgy ruthén, mint magyar érdek, hogy nemzeti autonómiájuk kiépíttessék és ezen a révén hovacsatlakozásuk tekintetében szabadon nyilatkozthassanak. Ennek keresztülvitele a győző államoknak különben egyenesen becsületbeli kötelessége, mert ez a békeszerződésben a ruthéneknek egyenesen kilátásba helyezett és csak a signatarius hatalmakon múlik, hogy ezen ígéret keresztülvitelét kézbe is vegyék.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Eddig szóltam a tótokról és ruthénekről.

Eltérő a helyzet a Szerbia által annektált bácskai, bánáti és baranyai területen, amely a Dunától és Drávától északra fekszik. Ha a tót felvidéken, a ruthén földön a tót és ruthén nép sűrű tömegekben lakik és a nyelvhatárok a precizitás bizonyos mértékével megállapíthatók, ezen a területen nem él egyetlen nép sem, amely az abszolút többséget képviselné. Ez a terület a Habsburgok törökháború utáni telepítésének klasszikus földje, ide hozta be I. Lipót Habsburg király 1700 körül Csernovics Arzén ipeki patriarcha 40.000 családot képviselő szerb népét, de ide telepített németeket, tótokat, ruthéneket, románokat, bolgárokat, még vallonokat is, de itt élnek a török háborúkat végigküzdött ottani magyaroknak a leszármazottai is. Ennél fogva alig akad e területen egyetlen falu is, amelynek ne volna legalább két-három nemzetiségű lakója.

Itt mindenki minoritás, itt nincs egységes nemzeti akarat, itt nem lehet nemzeti autonómiákról sem szó. Ez a lakosság azonban sohasem nyilatkozott eddig és nem nyilatkozhatott arról, hogy hova akar tartozni, mert nevében senki sem beszélhetett. A szerbek egyszerűen megszállták ezen területet s a békeszerződés ezt a tényt szentesítette.

De az, hogy összes gazdasági érdekei e terület lakóinak a magyar alföldi nép érdekeivel abszolút azonosak, az teljesen kétségtelen, hiszen természetes határvonalat ezen az asztalsímaságú alföldön vonni

egyáltalán nem lehet. Az is kétségtelen, hogy ma a szerb államot ez a terület kényszerül gazdag földjével eltartani, mert Horvátországgal együtt több adót présel ki belőle a szerb kormány, mint Jugoszlávia egész többi területéből. Amíg magyar fennhatóság alatt állott e terület, az itteni falvak a jólétnek és a gazdagságnak oly képét adták, amelyhez fogható a parasztságnál egész Európában egyetlen államot se kivéve, nem volt található. Azóta ez a kép szomorúan megváltozott és a balkáni viszonyok pusztulást és leromlást idéztek elő. A nem szerb lakosság nemzeti elnyomása minden mértéket felülmúl, miután Szerbiában a kisebbségi jogok egyszerűen nem léteznek tekintetnek.

Nemzeti autonómiák kreálásáról az említett viszonyok folytán itt szó sem lehetett. De hogy a háború előtt már ott lakott autochton lakosság akarata felől megkérdeztessék, az becsületbeli kérdése azoknak, akik a békét a népek önrendelkezési jogára akarták felépíteni és érdeke Európának, ha a békét, a nyugalmat és a gazdasági prosperitást akarják a Dunamedencében helyreállítani. Mi, magyarok ezt a döntést a legnagyobb nyugalommal várjuk és fogjuk elfogadni, ha annak szabadsága és pártatlan keresztülvitele biztosítottatik. Mi ettől a döntéstől nem félünk; inkább úgy látjuk, hogy azok félnek tőle, akik azzal az üres argumentummal küzdenek ellene, hogy a nép már 1918-ban döntött a sorsa fölött, amiből azonban egyetlen árva szó sem igaz ebben [az] esetben.

Nem kívánok a horvát kérdésről bővebben szólni.

A horvátok a háború előtt Magyarország keretén belül teljes területi nemzeti autonómiával bírtak. Önmaguk igazgatták önmagukat minden téren és csak a külügy és hadügy, a közlekedésügy és a főbb pénzügyi és kereskedelempolitikai ügyek voltak a közös törvényhozásnak és közös kormányzatnak fenntartva. Ma a felszabadításuk után szerb uralom alatt, a teljes alávetettség állapotában élnek, horvát vezetőik vagy börtönökben sínylődnek, vagy emigráltak, vagy gyilkos kéznek estek áldozatul. Az ezeréves magyar közösség keretében soha ilyen sorsban nem volt részük. Nemzeti létük forog ma kockán, ezt jól tudják és mint egy ember kitart az egész nemzet minden tagja azon politika mellett, amely a szerbektől való teljes elszakadást írta zászlájára, ők, akik 1918-ban egy forradalmi mámorban tényleg önszántukból mondták ki az uniót Szerbiával, ebből ma teljesen kiábrándultak. Ha formailag nem is, de de facto döntöttek már sorsuk felett: nem akarnak a szerbekkel tovább együtt élni. Hiszen az utolsó 15 évben oly mártíriumot állottak ki, amelyhez fogható csak a magyar és a lengyel nép történelmében található.

Az emberiség nevében kell minden jóérzésű embernek követelnie tehát, hogy a horvát nép végre szabadon dönthessen jövője felett. Mi szeretettel és rokonszenvvel kísérjük e nép szabadságharcát és ha velünk karöltve kívánna gazdasági szempontból a jövőben együttthaladni, azt

örömmel fogjuk üdvözölni, de semmiféle igényt erre nem emelünk. Vagy ha újból valamely föderációba óhajtanának lépni velünk, ezt se ellenoznők, de ezt csak a teljes egyenjogúság alapján lehetne végrehajtani úgy, hogy függetlenségét mind a két nép megtartsa. Ennek az eldöntését is teljesen a horvátokra bízuk, akiket ily irányban befolyásolni semmiképp sem volna magyar érdek. Az az egy bizonyos azonban, hogy a horvát kérdésnek teljesen új alapokon való rendezése nélkül a nyugalom és a nemzeti béke nem biztosítható. Ezt 15 év keserves tanulságai teljesen bizonyossá teszik.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Eddig négy népről szóltam a magyaron kívül a Dunamedencében; illetve három nemzetről és egy területről, amelyen különféle népek keverten élnek. Mindezeknek a sorsát a békeszerződés a lehető legfogyatékosabb módon és balul rendezte, nem is szólva a magyar nemzetről, amellyel szemben a tönkretétel szándéka egyenesen kirí a trianoni szerződésből. Két nép területével, e népek megkérdezése és érdekeik figyelembe vétele nélkül felduzzasztotta a békeszerződés a cseh államot, kettővel a szerbek államát. Így tönkretette mind a négy népet és egyúttal lehetetlenné tette, hogy a cseh és a szerb államok is konszolidálódjanak, mert a belső faji és nemzeti villongásokat, a gazdasági ellentéteket egyenesen napirendre provokálta ezen államok területén és hosszú időre feldúlta e réven mindaddig, amíg egy gyökeres új rendezés be nem következik, Középeurópa békéjét. Hiszen semmi sem veszélyezteti a házaseletben is az egymáshoz láncolt felek lelki nyugalomát annyira, ha sűrűlődasok lépnek fel közöttük, mint a kényszer tudata, az a tudat, hogy egymástól elválni nem képesek.

Nem szóltam eddig a Dunamedence ötödik nagy problémájáról, a magyar-román ellentétről és ezzel kapcsolatban az erdélyi kérdésről. Tudatosan tettem ezt két okból: egyfelől azért, mert ennek a problémának a tárgyalása oly teret igényel, amely nem fér bele ennek az előadásnak a keretébe; de másfelől azért, – és ez a fontosabbik – mert az erdélyi kérdés egészen más természetű, mint az eddig tárgyalt négynek az esete.

Más természetű kérdés azért, mert a magyarországi román nép de facto önszántából szakadt el 1918-ban a régi Magyarországtól és ezen elhatárolását láthatólag ma sem másította meg.

A nemzeti békétlenség oka itt tehát nem az, mint a többi esetben, hogy a magyarok tömegén kívül még más népek is szakítottak volna ki megkérdezésük és érdekeik figyelembevétele nélkül a magyar állam testéből és csatoltattak minden nemzeti garancia nélkül olyan más államhoz, amelyben egy idegen faj gyakorolja velük szemben szupremáciáját, még pedig sokkal könnyörtelenebbül, mint az a régi Magyarországon

volt, hanem egyfelől az, hogy a Romániához csatolt új területen, t.i. Erdélyben a románságnak számbeli túlsúlya csekély mértékben megvan ugyan, de ezzel szemben társadalmi, kulturális, gazdasági és történelmi inferioritása nagymértékben szembeszökő, úgy, hogy a pusztán numerikus fölény ezt ellensúlyozni egyáltalán nem képes. A nyugtalan-ságnak további oka pedig az, hogy Erdélynek, ennek a geográfiailag leg-egységesebb kis országnak megvan a maga történelmi kitörölhetetlen egyénisége, megvannak a maga külön tradíciói éppúgy, mint Svájcnak. Ennekfolytán ez az erdélyi románból is kiütözik és azt a királyságbeli román-tól szeparálja. Ezt azonnal meg lehet érteni, ha egy analog esetet citálok. Ha a svájci német, a svájci francia vagy olasz szerencsétlen lenne, ha Svájcot három részre szakítanák és egyik részt Németország-hoz, a másikat Franciaország-hoz, a harmadikat Olaszország-hoz csatol-nák, vagy ha el tudják képzelni önök, hogy milyen érzelmek töltenék el nemcsak a Svájcban élő franciákat, hanem még az ottani németeket is, ha az egész Svájcot azon a címen, hogy benne német elem van több-ségben, egyik napról a másikra Németország-hoz kapcsolnák, akkor el fogják tudni képzelni azt is, hogy mit érez az erdélyi magyar, hogy mit érez az erdélyi szász és sváb, sőt még sok vonatkozásban a román nép is azon kormányzati metódusok láttára, amelyek Romániában napiren-den vannak, ahová Erdélyt a békeszerződés kapcsolta.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ezzel a néhány mondattal csak arra kívántam rámutatni, hogy az erdélyi probléma teljesen elűt a többitől és annak a taglalását a követ-kező, a Foreign Affairs Society keretében tartandó előadásom során fogom megkísérelni.

Abból a körülményből, hogy a különböző nemzeti problémák Közé-peurópában ennyire eltérnek egymástól, itt kell azonban egy megállá-pítást még levonnom, azt, t.i., hogy a békeszerződések további súlyos tévedése abban állott, hogy a nemzeti problémák eltérő természetét egy-általában nem ismerte fel és hogy egy kaptafára vont sematikus megol-dásokat keresett egészen különböző, egymástól teljesen eltérő esetekre, amelyeknek lényegét egyáltalán nem látta meg. Egy generálrecept sze-rint a numerikus arányt keresve és ezt is részrehajlóan alkalmazva, egyszerűen szétvagdalta az előtte fekvő térképet; úgy járt el, mint az az orvos, aki ugyanazzal a recepttel gyógyítja a lábtörést, mint a typhust.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Fejtegetéseimnek a végéhez értem; a belőlük folyó tételeket akarom most még röviden levonni.

Ezek a következők:

1. A békeszerződések teljesen hibásan rendezték Középeurópa tér-képét, részrehajlással meghamisítva a nemzetiségi elvből folyó posz-tulátumokat.

2. Ezek a szerződések a magyar nemzettel szemben a nemzetiségi elv félretételével egyenesen büntető jelleggel bírnak.

A tót és ruthén nemzetnek, a Magyarországtól elcsatolt bácskai, a bánáti és a baranyai vidéknek önrendelkezési jogát egyáltalán figyel-men kívül hagyva, belekényszerítették a tót és ruthén nemzetet és az említett vegyesajkú területek lakóit gazdasági és egyéb érdekeik rová-sára olyan államok kötelékébe, amelyekben nemzeti különállásuk nem-csak nemzeti autonómiák által, de jórészt még a kisebbségi jogvédelem révén sincs biztosítva.

A békeszerződés tehát nemcsak a magyar nemzettel szemben, de épp oly mértékben igazságtalan a tót és a ruthén nemzettel szemben, valamint egyéb vidékek lakóival szemben is.

3. Annak a megállapításánál, hogy egy államba mily nemzetek fog-laltassanak össze egy államtestbe, nemcsak az illető nemzeteknek az akaratát hagyták figyelmen kívül, hanem gazdasági, geográfiai és egyéb szempontokat is, amelyek pedig ennek a kérdésnek a megoldásánál döntő súllyal kellett volna, hogy latba essenek, ha egyidőben gondos-kodtak volna arról, hogy minden nemzet, még a legkisebb is, a nagyobb állami egység keretében megfelelő nemzeti autonómiával ruháztassék fel a maga területén.

4. A békeszerződések nem láttak külön tót, ruthén, külön horvát vagy erdélyi nemzeti kérdést, amelyeknek természete egymástól telje-sen különböző és amelyeknek megoldása épp ezért más és más kellett volna, hogy legyen. Hanem egy generálrecept szerint jártak el. Ennek vezetőgondolata az volt: lehetőleg minden területet és népet leválasztani és levágni az osztrák-német vagy a magyar nép területétől és azokat a kisebb népeket, amelyek az ily leszakított területen éltek és amelyek a háború alatt nem álltak az antant-hatalmak oldalára, alárendelni és kiszolgáltatni a szövetségesnek elismert cseheknek, szerbeknek és románoknak.

5. A békeszerződés status quo-ja nem biztosíthatja ezen végzetes tévedések folytán Európa békéjét, sőt mentül tovább tartatnak a népek a békeszerződés kényszerzubbonyában, annál élesebbekké válnak az egy államba kényszerített népek és területek lakói között az elkesere-dett nemzeti harcok, annál élesebbekké és fájdalmasabbakká válnak a gazdasági bajok, míg kirobbanásra nem vezetnek.

Ez a status quo ezért Európa békéjére a legnagyobb veszélyeket rejti magában.

Ezt Európa szemszögéből tárgyalni és a betegség diagnózisának, a gyógyítás céljainak megjelölése után az orvosszereket keresni: ez képezi majd a negyedik felolvasásom célját, amelyet meghívás folytán a Balkan comitében kívánok megtartani.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Önök talán csodálkoztak azon, hogy előadásom folyamán a magyar népről, a magyar nemzet érdekeiről, a magyar faj vérző sebeiről alig emlékeztem meg, holott azok a nagylelkű angol barátai Magyarországnak, akik a trianoni szerződés revízióját önzetlenül és meggyőződésből sürgetik és akikkel szemben mi ezért örök hálára vagyunk kötelezve, éppen azon égbekiáltó igazságtalanságok miatt követelik a revíziót, amelyek Trianonban a magyar nemzettel szemben követték el.

Nem tettem ezt azért, mert ők az angol közvélemény előtt a trianoni szerződés revíziója érdekében a magyar igazság szempontjából felhozható érvek oly tömegét ismertették már, amelyeket megismételni felesleges, kiegészíteni pedig alig lehet, másfelől pedig azért, mert ezek az érvek meggyőzőbbek akkor, ha nem az érdekelt fél hangoztatja őket.

Én úgy érzem azonban, hogy Trianon nemcsak hazámmal szemben volt igazságtalan, nem csak a magyar nemzettel bánt embertelen módon, hanem a Dunamedencében élő más kis nemzetek egész sorával is, akikkel ezer éven keresztül együtt éltünk, akikkel jóban, rosszban kenyerünket megosztottuk, akikkel érdekei azonosak a mienkével, akik azonban ma nincsenek abban a helyzetben, hogy szavukat Európa fóruma előtt szabadon felelősséggel, vagy akikkel a szava nem elég erős ahhoz, hogy azoknak a győztes nemzeteknek a propagandáját túlharsogja, akikkel kegyelmére Trianon őket kiszolgáltatta. Hiszen a bitófa alatt az exekúció pillanatában a halálraítélt védekezését is dobpergés némítja el.

A magyar nemzet úgy érzi ma, hogy ezeknek a nemzeteknek, amelyek mellette évszázadokon keresztül és a világháború végéig is híven kitartottak, lekötöztették és nekik azzal tartozik, hogy önrendelkezési joguk elismertetése érdekében az utolsó percben is Európa közvéleménye előtt szavát felemelje.

Nem tagadom, ez magyar érdek egyúttal, de ez teljesen azonos Európa érdekeivel is, amelynek békéje forog kockán az elkövetett hibák folytán.³⁶

AZ ERDÉLYI KÉRDÉS

HARMADIK ELŐADÁS 1933. NOVEMBER 28-ÁN, A LONDONI KIRÁLYI
KÜLÜGYI TÁRSASÁGBAN

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A „Royal Foreign Affairs Society” szíves meghívása lehetővé tette számomra, hogy ezen előkelő körben valamely szabadon választott politikai kérdésről a mai napon előadást tartsak.³⁷

Amidőn ezen meghívásért hálás köszönetemet fejezem ki, törekvésem oda irányul, hogy a téma, amelynek megvilágítását feladatommá választottam, az önök érdeklődésére valóban igényt is tarthasson.

Ezért sokáig haboztam annak a megválasztásával. Végre amellett döntöttem, hogy az erdélyi kérdésről fogok önöknek előadást tartani, Magyarország azon részproblémájáról, amely a legközelebb áll hozzám, miután magam is erdélyi vagyok.

Önök sokszor hallottak már azokról az igazságtalanságokról, amelyeket a trianoni szerződés Magyarországgal és a magyar nemzettel elkövetett; ismerik azon törekvést is, hogy ezek a trianoni szerződés revíziója révén jóvátelessenek, de azért – és ez érthető – nincsenek és nem lehetnek tisztában azzal, hogy ennek a jóvátételnek miből kellene állani, mert hiszen ennek a kérdésnek az eldöntésénél a helyi ismeretek olyan tömegére, a körülmények és viszonyok olyan lelkiismeretes mérlegelésére, a történelmi fejlődés, a gazdasági érdekek, a pszichológiai faktorok oly mérvű figyelembevételére van szükség, amire csak az képes, aki ezen elementumokat teljesen uralja, mert egyszerű és a laikus számára is világos formulákkal ezt a kérdést eldönteni sajnos nem lehet.

A mai kor kedveli az ilyen formulákat, mert a politikai életet ma a nagy tömegek közvéleménye irányítja, ezt pedig csak olyan egyszerű és világos formulák ragadják meg, amelyek a tömegszuggesztőre alkalmasak.

A békeszerződések is ilyen egyszerű, mondhatnám primitív formulákra, vagyis Wilson formuláira épültek fel. Ezeket igyekeztek jól-rosszul alkalmazni, sajnos azt kell mondanom: inkább rosszul, mint jól, mert egyes államférfiak munkája, akik ezen szerződések létrejöttében

részesek, abban merült ki, hogy kimutassák, miszerint a legabszurdabb követeléseik is az adott esetben ezen formulák gyakorlati alkalmazását jelentik, vagy legalább is azokkal összeegyeztethetők.

Ma azonban látjuk, hogy az élet komplikáltabb esteiben az ilyen egyszerű képletek rendesen csődöt mondanak. Ilyenkor a világ tanácstalanul áll azután, mert nem képes az elfogadott gondolkör bűvköréből kivergődni többet.

Ilyenkor csakis az segít, ha a formulákat félretéve, részletes vizsgálat alá vesszük és új diagnózist állítunk fel magukból az észlelt tünetekből.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A magyar kérdés, mint a közép-európai probléma egyik részletkérdése, nem olyan egyszerű probléma, amelynek megoldása valamely formulával megoldható volna; ennél sokkal komplikáltabb.

Eddig két előadást tartottam róla. Az egyikben kimutattam a történeti fejlődését és azt, hogy gyökerei egészen máshová érnek le, mint ahogy ezt a világgal egy a magyar nemzettel szemben ellenséges propaganda elhíttetni akarta. A másikban pedig reámutattam arra, hogy a Dunamedence problémája nemcsak magyar kérdés, hanem éppoly mértékben tót, ruthén, bánáti, illetve bácskai és horvát kérdés és hogy ezek a kérdések egymással kapcsolatosak, csak egyidőben és egymással, valamint a magyar kérdéssel harmóniában rendezhetők; mert azokat a békeszerződés éppoly igazságtalanul és hibásan rendezte ezen népek igazi érdekeivel ellentétben, mint ahogy ezt a magyar kérdéssel tette. De reámutattam arra is, hogy az új rendezést más és más módon, más és más eszközök igénybevételével lehet csak eszközölni.

Ma a román-magyar problémáról, az erdélyi kérdésről akarok szólni, amelynek természete a tót, a ruthén, a horvát problémákétól teljesen eltér és ezért csak megint más úton rendezhető, mint azok.

Az erdélyi kérdés Közép-Európa problémái közt talán a legnehezebb és a legkomplikáltabb, de egyúttal a legérdekfeszítőbb is. Az utolsó fél évszázadban Magyarország politikájában már nagy szerepet játszott és igazi természetét még sok magyar politikus is hibásan ítélte meg. Ma európai kérdéssé lett és a Dunamedencének az Alpeseektől keletre fekvő és a Fekete-tengerig terjedő területén hovatovább döntő befolyása lesz az ott lakó népek politikai magatartására nézve. Ezért kezelése és megoldása egész Európa érdeklődésére tarthat igényt.

Erdély területén a román nép bír számbeli többséggel és ez volt az indoka annak, hogy a békeszerződésben Erdély Romániához csatoltatott.

Itt a helyzet azonban két irányban is különbözik a tótok, a ruthének, a horvátok által lakott területek helyzetétől. Mert míg ezek a népek, t. i. a tótok és ruthének, nem önként csatlakoztak 1918-ban a csehekhez, vagy

nem önként élnek ma, mint a horvátok, együtt a szerbekkel – az erdélyi románok kétségtelenül önként egyesültek 1918 őszén a Romániában élő testvéreikkel. A további különbség pedig abban áll, hogy míg a tótok, a ruthének és a horvátok önálló nemzetek és nem azonosak a csehvel vagy szerbvel – és mint ilyeneket kényszerítette a békeszerződés őket a cseh-tót, illetve a mondvacsinált jugoszláv egységbe – addig az erdélyi és a régi királyságbeli román nép teljesen azonosak, egy nyelvet beszélnek, sőt az erdélyi románok többségükben a história által kimutatott módon Románia területéről az utolsó évszázadokban vándoroltak be Erdélybe, ahol aztán fokozatosan többségre emelkedtek, tehát egyenesen a romániai román népből rajzott ki az erdélyi románság, amellyel épp ezért fajilag teljesen homogén népet alkot.

Ebben a két körülményben rejlik Románia Erdélyre vonatkozó igényének ereje, de egyúttal gyengéje is. Jogcímének ereje csekély számbeli fölényén kívül kétségtelenül a két nép azonosságán és azon nyugszik, hogy az erdélyi románok a maguk csatlakozását önként mondták ki. Gyenge oldala azonban az általuk felhozott jogcímnek abban rejlik, hogy a román nép, mint bevándorolt elem, kétségtelenül nem volt soha államalkotó nép Erdélyben, hanem többségében a XVI. század óta azért vándorolt be Erdély területére, hogy a török uralom alá került két román fejedelemségben uralkodó elnyomás, zsarolás és a bizonytalan politikai viszonyok alól magát kivonja és hogy jobb hazát keressen.

Ez volt az oka annak is, és legkevésbé valamely állítólagos elnyomás, amelyet ma propagandisztikus okokból szeretnek hangoztatni, hogy a román nép Erdély politikai életében egészen az utolsó századig szerepet alig játszott. Ily szerepet nem játszhatott, mert az erdélyi román népnek, mely jórészt a déli és keleti Kárpátokon átszivárgóit állattenyésztő parasztokból és pásztorokból állott, nem volt még olyan társadalmi tagoltsága, amely az önálló nemzetek életkialakulásához szükséges. Nem volt se iparos, se kereskedő, még nagyobb földbirtokos osztálya sem, nem voltak városaik, nem bírtak művelt, vagy tanult társadalmi rétegekkel, mert mindez csak az utolsó száz évben fejlődött ki közöttük, hisz papjaik is, különösen főpapjaik, addig, míg az erdélyi fejedelmek ily irányban nem gondoskodtak róluk és a Rómával való vallási uniót Mária Terézia királyné idejében, a XVIII. században a nép egy része el nem fogadta, jórészt szláv eredetűek voltak. Annak, aki Erdélyben valaha utazott, feltűnhetett, hogy mindenütt, ahol románok és magyarok, vagy románok és szászok vegyesen laknak, a falu vagy a város települési helyének a közepén, a legrégibb részén, a főtér körül laknak a magyarok vagy a szászok; ott áll a magyarok vagy szászok temploma, míg a román lakosság a falu külső szélén, a külvárosban települt meg és temploma is ott épült fel. Ez topográfiai vetített képe az említett

históriai képnek, amely oly tipikus, és le nem tagadható bizonyítéka ezen későbbi bevándorlásnak, hogy ez maguknak a Romániából 1918 óta bejött románoknak is feltűnt, akik ezt a kellemetlen dokumentumot azzal igyekeznek most eltüntetni, hogy a falvak és városok közepén a magyarok házeit, középületeit és sokhelyütt még a templomait igyekeznek kisajátítani, hogy helyüket a község régi területén a későbbi jövevények számára foglalják le.

A történelmi jog, a történelmi tradíció, az államalkotó erő, a kormányzati gyakorlat és tudás, a kulturális és gazdasági fölény Erdélyben ma is a magyar és az erdélyi szász nép kezében van. Ez a körülmény bélyegét Erdély földjére, sőt még magára az erdélyi román népre is kitörülhetetlenül annyira reányomta, hogy talán sohasem lesz róla letörölhető, még akkor sem, ha a mostani román uralom a legégbekiáltóbb eszközökkel is mindent elkövet, hogy azt onnan lemossa. Itt a numerikus fölény jogcímével szemben áll tehát és megjegyzem, hogy csak csekély numerikus fölényről van szó, minden egyéb jogcím. Megengedem, hogy az olyan korban, amelyben a szám többet jelent, mint a kvalitás, ezek nem elegendő jogcímek, de elegendők arra, hogy a magyar nemzet lelkivilágára döntő súllyal bírjanak, elegendők ahhoz, hogy a magyar nemzet éppoly elkeseredetten ragaszkodjék Erdély ősi birtokához, melyre emberszeretete és elnézése folytán telepedtek be a románok, mint amily határozottan igényt formál birtokához a bevándorolt román azon a jogcímen, hogy most már többségben van ezen a földön.

Mi magyarok, akik a népvándorlás korának a végén először alkotunk Erdélyben szilárd államot, melyet ezer éven keresztül vérünk hullásával védtünk meg tatárral és törökkel szemben, amelyet ezer év viszontagságai között tartottunk fenn, amelyen virágzó életet, kultúrát és szabadelvű intézményeket teremtettünk talán korábban, mint sok más nyugati államban; ahová az erdélyi fejedelmek a humanitás érzésére hivatkozva fogadták be ezrével a román menekülteket, nekik az üldözéssel szemben oltalmat és menedéket adva, úgy érezzük, hogy ehhez a földhöz elvitathatatlan jogcímünk van és hogy ahhoz ezeréves tradíciók és pedig a magyar történelemnek legszebb és legnemesebb tradíciói fűződnek, amelyeket történelmünkben sohasem fogunk kitörülhetni és hogy erről a földről nem mondhatunk le. Így érez minden magyar ember, ki fáját szereti. Ezzel a kitörülhetetlen érzéssel szemben áll azonban a román fajnak ugyanezen területre az utolsó évszázad óta támasztott igénye. És ezen két igény, ezen két különböző jogcím kiegyenlíthetetlennek látszó konfliktusa és ellentéte képezi az erdélyi kérdésnek tulajdonképpeni lényegét.

Két szomszédos népnek a konfliktusa ez, amelyek közül az egyik egy ezer éves múltra tekint vissza, a másik egészen fiatal és tulajdonképpen

csak az utolsó évszázadban alakult ki. Ezen két kép különféle jogcímen igényel egy olyan külön geográfiai egységet képező területet, amely közöttük fekszik, és amelyen a két nép annyira keverten lakik, hogy nyelvhatárokat vonni ezen a területen alig lehet. Közülök ma már egyik sem fog soha belenyugodni abba, hogy e terület végleg a másiknak az uralma alá kerüljön, mert mindegyik kész a legközelebbi alkalmat felhasználni arra, hogyha ma a szerencse a másiknak kedvezett, holnap a szerencse kerekét a maga számára fordítsa vissza.

Ez az a kiegyenlíthetetlennek látszó dilemma, amelynek a megoldását tehát nekünk is, de Európának is keresnie kell, ha nem akarja, hogy Európa keletén a nyugalom, a rend és a kultúrának eddig elért színvonala a népek cívódásában végleg elmerüljön.

Mielőtt a feleletet a felvetett kérdésre a magam felfogásának megfelelően megadnám, szükségesnek tartom, hogy a kérdést részletesebben exponáljam, mert nem elég megállapítani azt, hogy a konfliktus tényleg fennáll és hogy miből ered. Ahhoz, hogy ez egyik vagy másik fél javára döntsék el, vagy hogy a két fél között egy méltányos kompromisszum kíséreltessék meg, amelyet mindkettő elfogadhat, szükséges az összes körülményeknek az alapos ismerete, szükséges az összes viszonyoknak a feltárása. Elkerülhetetlen ebből kifolyólag – hogy ezt megkíséreljem –, hogy a jogcímek alapját vizsgáljam, hogy a mögöttük álló erők viszonyát feltárjam, hogy ismertessem az erdélyi társadalom belső struktúráját, az ott élő három népnek abban elfoglalt kulturális és gazdasági pozícióit; szóval kifejtsem, hogy mi Erdély ma és hogyan lett az évszázadok folyamán azzá, ami ma. Szükséges ezt tennem azért is, mert a román- és kisantant-propaganda mindent elkövetett az utóbbi évtizedekben abban az irányban, hogy Európa közvéleményét a való tények elferdítésével vagy elhallgatásával igényei számára preparálja, úgy, hogy ma még olyan emberek is, akik Keleteurópa történelmével foglalkoztak, sincsenek egészen tisztában ezekkel a tényekkel.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A trianoni szerződés életbeléptetése óta Erdélynek tulajdonképpen még geográfiai fogalma is meg lett változtatva. Ma a románok azt a területet értik alatta, amely Trianon folytán birtokukba jutott, holott Erdély ennek a területnek egy részét alkotja csak, igaz, hogy a nagyobbik részét, t. i. azt a geográfiailag egységes hegy- és dombvidéket, amelyet keletre és délre a Kárpátok hegylánca határol el a román alföldtől és amely nyugatra hasonló magas hegyek révén van a magyar Alföldtől elzárva. Erdély így magas hegyláncok által körülzárt fensíkot képez, melynek fő folyóvölgyei, a Szamos és a Maros völgyei a nyugati hegyláncot két helyen áttörve, a magyar Alföldre nyílnak. Románia

Trianonban nemcsak Erdélynek jutott a birtokába, hanem az Erdélyt a magyar Alföldtől elválasztó hegység nyugati lejtőjén túl a magyar síkságnak egy hol szélesebb, hol keskenyebb része is hozzácsatoltatott, amely azonban se geográfiailag, se történelmileg nem nevezhető Erdélynek és kisebb kivételektől eltekintve, nem is tartozott soha a történelmi Erdélyhez.

Félreértések elkerülése végett meg kellett ezt említenem, mert fejtegetéseimben Erdélyről a szorosan vett értelemben lesz szó, úgy akkor, amikor történelmi eseményeket említek, valamint egyes statisztikai számokra való hivatkozásnál is, miután a háború előtti időben a szoros értelemben vett Erdély képezte a magyar statisztikai beosztásnak egyik területi egységét. Végeredményben, és a konklúzió szempontjából különösen, ez nehézséget azért nem okoz, mert az, ami erre a területre nézve történelmi vagy statisztikai szempontból mondható, fokozott mértékben megáll a terület másik részére is.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Erdély, dacára annak, hogy területét hegyek és dombok borítják, igen gazdag természeti kincsekben. Mindenekelőtt kiterjedt és értékes erdőségei vannak, szántóföldje termékeny, kitűnő legelői állattenyésztésre predesztinálják. Van bőven szene, földgáza, sója, vannak különféle ércei, kisebb mennyiségben aranya is és vízienergiái. Minden meg van adva területén a gazdasági prosperitásra; csak szántóföldje kevés, az ország tökeszegény és lakosságának egy része kultúrában még igen elmaradt. A városi fejlődés is csekély ehhez képest. Három nemzet lakja: románok, magyarok és szászok. A románok a lakosság 55 százalékát, a magyarok 35, a szászok 9 százalékát tették ki 1910-ben. Amint ezen számokból látható, a román nép Erdélyben csekély abszolút majoritással bír.

Ez a számszerű fölénye azonban a három nép erőviszonyai szempontjából megtévesztő, mert az idézett számarány nem juttatja kifejezésre e három népnek erőviszonyát gazdasági, kulturális és egyéb szempontból.

A románság ugyanis mindenekelőtt hegylakó nép volt, amely későbbi bevándorlása folytán a hegyvidéken, erdőirtásokon telepedett meg, míg a fensíkokon, a folyóvölgyeken a magyar és a szász nép volt már eredetileg letelepedve, ahova a románok csak később szivárogtak le.

Ennek megfelelőleg a magyar kis-, közép- és nagybirtokos a termékenyebb területeket foglalta volt el, valamint a XII. században egy tömegben letelepedett szász nép is.

A városok lakossága is ugyanezen okokból 1918-ig főleg magyar és német volt.

Erdélynek 29 városában 1910-ben összesen 350.268 lakó élt. Ebből 205.728 (58.7 %) magyar, 56.347 (16.1 %) szász és csak 81.939 (23.4 %) román.

A városok román lakói is azonban nem, vagy csak igen csekély részben tartoztak a polgári társadalom osztályához, hanem főleg oda bevándorolt munkások és cselédekből rekrutálódtak.

Erre a körülményre élénk világot vet a lakosság foglalkozási statisztikája is, mert Erdélyben például 1910-ben iparral foglalkozók között volt 172.270 (52,5 %) magyar, 52.108 (15,9 %) német, 88.808 (27,1 %) román; kereskedelemmel (a hitelüggyel együtt) 35.533 (59,8 %) magyar, 13.285 (22,3 %) német, 9.521 (16,0 %) román.

Hogy mennyire nagy volt gazdasági téren a fölénye a magyaroknak és a szászoknak a románok fölött, annak élénk illusztrációjául a pénzintézeti statisztika néhány számadatát kívánom csak idézni. Erdélyben a pénzintézetek nemzetiségek szerint voltak megoszolva. Voltak magyar, szász és román pénzintézetek.

Amíg a magyar pénzintézetek saját tőkéje összesen 73.896.000 K és idegen tőkéje 274.118.000 K, továbbá a szász pénzintézetek összesen 48.726.000 K saját tőkével és 394.246.000 K idegen tőkével bírtak, addig a román intézetek saját tőkéje 33.929.000 K, idegen tőkéi pedig 97.864.000 K-t tettek ki.

A legmeggyőzőbb azonban arra nézve, hogy gazdasági téren valamely nép milyen erőforrások felett rendelkezik, az adóstatisztika, mert az állam nem kímél senkit és minden erőt igénybe vesz, bárhol is jelentkezik az.

A háború előtt, 1904-ben a románok fizették az Erdélyben lerótt egyenes adóknak 40.8 százalékát, a magyarok 41,2 százalékát, a szászok pedig 17,4 százalékát.

Hasonló statisztikai eredményeket tüntetne fel az ipari és kereskedelmi, a bányavállalatok körében végzett vizsgálat, ahol az arány még inkább a magyarságnak bizonyítaná a túlsúlyát.

A gazdasági erőviszonyok ezen számadatainak megfelel az a kép, amelyet nyerünk, ha az Erdélyben lakó három nemzet kulturális fejlettségét tesszük vizsgálatunk tárgyává:

1910-ben a hat éven felüli népességből

a románok közül írni és olvasni tudott	410.439 (27,9 %)
a magyarok	550.111 (59,9 %)
a szászok „ „ „	177.580 (75,9 %)

A középiskola négy osztályát végzették közt volt:

12.376 (15,6 %) román,
51.551 (65,1 %) magyar,
14.613 (18,5 %) szász.

A középiskola nyolc osztályát végzetek közt volt:

5398 (18,2 %) román,
18.956 (64,0 %) magyar,
5030 (17,0 %) szász.

Az egyetemi hallgatók között:

215 (10,0 %) román,
101 (5,0 %) német,
1785 (84,0 %) magyar.

Az, hogy a románok közt annyi volt viszonylag az analfabéta, korántsem arra volt visszavezethető, hogy nem álltak kellő számban rendelkezésükre saját anyanyelvű elemi iskolák.

Erdély 2663-t kitevő összes elemi iskoláiból 1145 (43,0 %) román tannyelvű, túlnyomó részben görög keleti vagy görög katolikus felekezeti iskola volt, ahol a magyar államnyelvet csak mint tantárgyat tanították, azt is oly csekély eredménnyel, hogy a statisztika szerint csak 12 százaléka a románoknak értett magyarul. Ezeknek a román elemi iskoláknak a magyar állam 992.865 K évi támogatást adott, viszonylag többet, mint például a római katolikus felekezeti iskoláknak, amelyeknek látogatói magyar gyermekek voltak.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Csak néhány számmal kívántam alátámasztani azt a tételemet, mely szerint a román népnek numerikus fölénye Erdélyben a magyar és német lakosság fölött a három nép gazdasági és kulturális erőviszonyainak megítélése szempontjából abszolút megkérdőjelezhető és hogy a magyarság és a németek vezetőszerepe ebben az országban gazdasági és kulturális fölényük folytán abszolút indokolt és természetes is volt.

Ezzel el is hagyhatnám fejtegetéseimnek ezt a részét és nem untatván önöket további számadatok felsorolásával, ha nem kellene mégis még egy utolsó számot idéznem, még pedig olyant, amelyből a magyarságnak ez a fölénye nem tűnik ki. Ez a szám a földbirtokstatisztikából van véve.

A külföld egy része előtt az erdélyi magyar uralom gyakran úgy szerepelt, mint a feudális magyar nagybirtokok uralma és ezt a románok, a csehek és szerbek nagy szeretettel ismételtgették, különösen demokratikus berendezésű országokban, ezzel akarván hatást előidézni, ami gyakran sikerült is, hiszen angolországi szószólóiktól is úntalan ezt halljuk.

Vizsgáljuk meg tehát egyszer ezt a kérdést Erdély földjére vonatkozólag a számok rideg világánál, ahol állítólag az ottani magyar feudális

nagy urak a kezükben lévő politikai hatalmat arra használták fel, hogy a román népet föld nélküli proletárrá süllyesszék le.

Erdély egész területe kb. 10 millió kat. holdat tesz ki, ebből 4 millió holdat az erdőterület foglal el és 6 millió holdat a mezőgazdasági művelés alatt álló föld. Kié volt ez a 6 millió hold föld a háború előtt? Mert hiszen erről van szó. Ebből a 6 millió hold földből kb. 400.000 hold volt közvagyon: városoké, községeké, egyházaké, alapítványoké és kisbirtokosok komposzesszorátusaié – csak mellesleg jegyzem meg, hogy a római katolikus klérus ebből a területből alig bírt valamit, mert Erdélyben a szekularizációt protestáns erdélyi fejedelmek végrehajtották volt. A megmaradó 5.600.000 hold földből 3.250.000 hold, tehát kb. 58 százalék volt román kisbirtokosoké, kb. 500.000 hold, tehát 9 százalék szász kisbirtokosoké, 1.250.000, azaz 22 százalék magyar kisbirtokosoké és kereken 600.000 hold, azaz kb. 11 százalék volt száz holdon felüli, többnyire magyar birtokosok, tehát magyar közép- és nagybirtokosok kezén.

Ezen számok mit mondanak? Mindenekelőtt azt, hogy 85 százaléka a művelhető földnek kisbirtokosok kezén volt Erdélyben, másodszor azonban azt, hogy a román kisbirtokosok tulajdonában több föld volt Erdélyben, mint amennyi népük számarányának, az erdélyi lakosság számarányához viszonyítva megfelelt volna; végre harmadszor azt, hogy az egész közép- és nagybirtokos osztály tulajdonában – már pedig ebben a számban bennefoglaltatnak a román és szász közép- és nagybirtokosok is – nem volt összesen több, mint Erdély egész mezőgazdaságilag művelhető földjének 11 százaléka, tehát a feudális magyar nagyurak kezén alig több, mint 5–9 százaléka, ugyanakkor, amikor a demokratikus Romániában ez a szám kb. 40 százalékot tett ki.

Ezen számok végeredményben azt bizonyítják, hogy nem azért volt szükség földreformra Erdélyben, hogy a feudális nagybirtok túltengését megszüntessék, mert ilyen nem létezett, vagy azért, hogy a földben állítólag szűkölködő román parasztot olyan arányban juttassák földhöz, mint amily arányban a magyar paraszt bírt földdel, mert az idézett számokból az tűnik ki, hogy a román parasztnak aránylag több földje volt Erdélyben, mint a magyar kisbirtokosnak, hanem azért, hogy a lakosság körében 55 százalékat képviselő román nép a földnek ne csak 58 százalékát, hanem most már 67 százalékát vehesse birtokba a magyar gazdasági erőknél a rovására.

Szó sincs róla, hogy ezek a tények ne lettek volna ismeretesebbek Erdély új urai előtt; a mai román uralom az erdélyi magyar és szász nép gazdasági és kulturális fölényét a románok felett éppolyan jól ismeri, mint mi. De éppen ezért mindent elkövet, hogy azt lerombolja. Mindent elkövet, hogy éppúgy, mint a földreform révén a földbirtokmegosztás terén, úgy más téren, más eszközökkel a magyar és szász népet meggyöngítse.

Ezért teszi tönkre ezen kisebbségek kulturális intézményeit is. Csak egyről feledkezik meg ennél a herostratesi munkánál és ez az, hogy ezzel még nem tette erősebbé a román népet Erdélyben, sőt ez a rombolás, amelyet a magyarok gazdasági és kulturális intézményei között nap-nap után végez, végeredményben az egész lakosság kulturális és gazdasági nivóját szállítja le, ami végeredményben visszahat az ottani román nép életstandardjára is, úgy, hogy a distancia közte és a két másik nép között még sem enyészik el.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Igyekeztem önöknek Erdély három népének életviszonyaira, gazdasági és kulturális színvonalára néhány adattal reávilágítani. Ezen adatok azt mutatják, hogy a román nép társadalma Erdélyben nagyszámú ugyan, de egy kezdetleges, egy primitív, egy csonka társadalom képét mutatja ma is. Jórészt hegyvidéken élő, primitíven gazdálkodó paraszt elemből áll, igen vékony tanult réteggel fölötte, amely még néhány évtizeddel ezelőtt úgyszólván csak falusi papokból, tanítókból, néhány ügyvédből és liberális foglalkozásúakból, valamint állami tisztviselőkől rekrutálódott. Vele szemben fejlett és differenciált magyar és szász társadalom áll városi autochton polgársággal, iparos, kereskedő és tanult földbirtokos osztállyal, amely történelmi tradíciókkal bír, gyakorlattal az adminisztrációban, az állami és gazdasági élet vezetésében. Ebből kifolyólag erre a fejlettebb társadalomra a primitívebb román társadalom ma is irigységgel vegyes érzésekkel tekint és a maga elmaradottságáért, már nemzeti hiúságból is, ezt okolja. Amikor a román társadalom Trianon folytán egyik napról a másikra volt kénytelen Erdély komplikált állami gépezetének irányítását kézbe venni, amelyre nem voltak azonban kellő számban tanult erői, nem csoda, ha volt urasági inasok és hivatalszolgák is gyakran előkelő állami hivatalok élére kerültek.

Ez a kényszerdemokrácia azonban nem vált Erdély javára és az ország ma ennek folytán siralmas állapotba jutott.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ennek a helyzetnek az okát szeretnék sokan a magyarok zsebébe varrni. És ilyenkor természetesen készen van a frázis, hogy a magyarok elnyomták Erdélyben a román többséget, nem engedték művelődni, kényszereszközökkel leszorították a boldogulás útjáról stb.

Az ilyen és hasonló kijelentések azonban nem bírnak semmiféle komoly történelmi alappal. Erdélyben a szász is bevándorolt és a magyar által jóval később honfoglalása után letelepített nép; a magyartól fajilag teljesen különböző. Ha valamely elnyomás lenne a román nép elmaradottságának az oka, ugyanolyan hatást idézett volna elő ez az elnyomás

a szász népnél is, amelyet a magyarok bizonyára nem kíméltek volna meg tőle. Hiszen Erdély különben protestáns magyar fejedelemséggé való megalakulása óta, tehát 1554 óta a Habsburgok németesítő politikájával szemben állandó harcban állott, sőt zászlóvivője volt ennek a harcnak.

Elképzelhető-e, hogy a magyar uralom ne nyomta volna el éppen az erdélyi németeket, ha ez lett volna a szándéka, akik pedig Ausztria és a Habsburgok felé sandítottak ezen harcok idején is?

Vagy ha azt állítanák ezen tézisnek a védői, hogy a szászoknál is érvényesült elnyomás, akkor hogy lehetséges az, hogy ez a csak 230.000 lelket számláló kis nép nemcsak hogy fennmaradt, hanem fejlett, virágzó és differenciált társadalommal, gazdasági, kulturális és városi élettel bír és ma valóságos mikrokosmosa egy nagy nemzetnek, holott a közel 1.500.000 lelket számláló román népre ugyanez a politika oly sorvasztó hatást gyakorolt?

Ennek a dilemmának a megfejtése nagyon egyszerű. A magyar uralom Erdélyben éppoly kevésbé nyomta el az ottani románokat, mint ahogy nem nyomta el a szászokat.

A román nép társadalmi elmaradottságának, gazdasági élete és kultúrája fejletlenségének oka nem valamely elnyomás volt, hanem az, hogy amíg a szász nép már a XII. században és egy tömegben települt le Erdélyben, tehát már akkor mint külön nemzet lépett fel Erdély akkori társadalmában és külön nemzeti területen foglalt helyet, addig a román népnek túlnyomó része, a ma Erdélyben lakó románok őseinek körülbelül háromnegyed része a XVI. század elejétől kezdve vándorolt be kisebb-nagyobb rajokban 300 évig tartó vándorfolymat rendjén a háborúelőtti Románia területéről Erdélybe. Oka az, hogy a letelepülők juhászokból, főleg félnomád állattenyésztő parasztokból és csak kivételesen állottak földműveléssel is foglalkozó parasztokból; közöttük se iparos, se kereskedő, se bányász, vagy tanult ember egyáltalán nem volt, hogy Erdélybe bejőve itt olyan lakatlan, nagy erdős vidékekre települtek, ahol az erdőket legelők nyérése végett irtották ki, de amely erdők vagy a magyarok, vagy a székelyek, vagy a szászok földjeihez tartoztak és azoknak a birtokát képezték. Betelepülésük tehát már rég kialakult nemzetek birtokára és területére elszórtan ment végbe, így külön nemzeti területtel nem is bírhattak, hanem a létező három nemzet birtokán és az illető nemzet társadalmában a társadalmi hierarchia legalsó fokán, mint jövevény bevándorolt nép helyezkedett el. A bevándorlók számára kijelölt irtványföldök után eleinte nem is teljesítették azokat a terhes szolgáltatásokat és adókat, amelyekre minden más jobbágy kötelezve volt, hanem barmaik után egyedül az 50-edet fizették; azon adót, amelyre a török uralom alatt álló népek állattenyésztő és félnomád

pásztorai a Balkánon mindenütt kötelezve voltak. Csak később és fokozatosan alakultak ki az általuk lakott területen a jobbágyi viszonyok is. Jobbággyá vált mindenekelőtt minden román is, ha régi jobbágyi telekre költözött. De azzá vált igen sok közülük főleg azon a réven, hogy a királyi területre telepedettek viszonya kenézeikhez – már pedig az összefüggő erdőségek nagy része királyi birtokot alkotott – fokozatosan magánjogi viszonyra alakult át. A kenézek tulajdonképpen román törzsfőnökök voltak, akiknek vezetése alatt több család települt be. A települőket befogadó szempontjából a kenéz tulajdonképpen telepítési vállalkozó volt, a népe szempontjából azonban törzsfőnök, aki ügyes-bajos dolgaikat intézte, akinek ezért bizonyos szolgálatokat teljesítettek és akinek a földből is ezért az oroszlánrész jutott. Idővel ezek a kenézek örökössé tették tisztüket családjukban és a népük által teljesített szolgáltatásokat a jobbágyokéhoz hasonlóvá tették, különösen ha sikerült nekik királyi nemesi levelet, illetve kenézi jogon bírt földjükre királyi adománylevelet szerezni. Így vált a félnomád román pásztorok nagy részéből idővel éppolyan jobbágy, mint amilyen a többi volt. Bizonyára súlyosbodott e réven a helyzetük, de nem azonos e folyamat azzal, amelyen egész Európa parasztsága már a középkor folyamán átesett? Különös nemzeti elnyomásnak lehet-e ezt a folyamatot odaállítani, amelyen a magyar paraszt előzően éppúgy átesett, vagy a francia vagy a német paraszt a maga országában? Vagy van-e oly beállításnak alapja, különösen akkor, amikor a román paraszt helyzetének ezen megváltozásában éppen a saját fájához tartozó kenézek vitték a főszerepet? Azt hiszem erre a kérdésre az objektív választ nem nehéz megadni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az, hogy a románok Erdélyben sohasem voltak őslakók, amint ezt Sinkai György³⁸ és később Maior Péter³⁹ az erdélyi kormányshéknél alkalmazott két kisebbrangú román tisztviselő a XVIII. század második felében állította, akik először tettek kísérletet arra, hogy a román nép történelmét dákoromán szellemben megírják, ma már történelmileg bebizonyított tény.

A román nemzeti hiúság legyezgetésének a szolgálatában álló azon teória, hogy t.i. a románok Dácia római kolonusaitól származnak, akik Dácia Aurelian császár által 270-ben eszközölt kiűritésekor ott maradtak volna, holott Aurelian császár erről a területről kivonta és Moesiába telepítette le őket, – a mesék birodalmába tartozik.

Az első történelmi dokumentum, amely egy Vlach-kolonia (így hívták a románokat régen) létesítéséről Erdély délnyugati részén a magyar történelemből ismeretes, 1222-ből származik. Ha ilyen telepítvények már akkor nagyobb számban léteztek volna, tudnánk róluk, hiszen az

Árpád-házbeli királyok korábbi telepítéseiről, például a szászokéről Erdélyben és a Tátra alján, nagyszámú dokumentum maradt fenn. Nagyobb mérvű román betelepülés csak a XIII. század második felében, Dzingis khán tatár hódításai után veszi Erdélyben kezdetét. Egyáltalán azt kell mondani, hogy minden politikai változás a Balkánon és annak népei között, minden nagyobb katonai vállalkozás, valamely politikai uralom megdőlése és újnak a megszületése az ott kialakult román nép-nél bizonyos vándormozgalmat indított meg, melynek egyik útja mindig a rendezettebb viszonyokkal bíró Erdély felé vezetett.

A magyarok bejövetelekor, 896-ban az Alduna területe, valamint azon magyar országrészek, amelyeket a trianoni szerződés Romániához csatolt, tehát az egész mai Románia területe a Nagybolgár birodalomhoz tartozott. A magyarok bejövetelekor Erdélyt és azt a területet, amely tőle nyugatra esik, a bolgároktól hódították el. Nyomukban az Alduna és a Dnyeszter vidékére benyomultak a bessenyők, egy szintén török fajú lovas nép, amely 896-tól 1060-ig uralkodik ezen a területen, tehát az Aldunától északra fekvő síkságon, amelyen ma románok laknak. Uralmukat 1060 körül megdöntik a bessenyőkkel rokonfajú kunok; a bessenyőknek a maradványai pedig az akkori Árpád-házbeli magyar királyok által Magyarországon telepítettnek le. A kunok majdnem 200 évig uralkodtak a háború előtti román terület felett az Alduna síkságain; uralmuknak csak a XIII. század közepén Dzingis khán tatár hadai vetnek véget a Kalka⁴⁰ melletti nagy csatában. A kunok birodalmát e réven ugyanolyan sors érte, mint a bessenyőkéket előzőleg; Küten nevű királyuk népének maradványával IV. Béla Árpád-házbeli magyar királynál keres menedéket, aki őket a magyar Alföldön telepíti le a Duna-Tisza közének azon a részén, amely az 1241-iki tatár betörés folytán elnéptelenedett volt. A kunok 200 éves uralmuk idején az Aldunán sűrű összeköttetést tartottak fenn a bolgárokkal, akiknek birodalmát időközben Byzanc hódította volt meg. A másik bolgár birodalom, az úgynevezett bulgaro-vlach birodalom kialakulásában az Aldunától délre nagy részük is volt. A kun birodalom fennállásának idejére esik a vlachoknak, t.i. a mai románoknak – amely nép a Balkán hegység vidékén és Macedóniában az ott élt római pásztor nép és albán törzsek keveredéséből alakult volt ki – sűrű rajokban való áttelepedése a Dunától északra fekvő síkságra, amely felett a kunok uralkodtak akkor. A vlachok, ha nem is voltak lovasok, de éppoly félnomád pásztornépek voltak ebben az időben, mint maguk a kunok is; juhnyájaikkal bekalandozták az egész Balkánt, eljutottak így még Galíciába, sőt Morvaországba is. Ahol idegen földön ezidőben megjelennek, többnyire kunok vagy bessenyők társaságában, illetve vezérlete alatt látjuk őket felbukkanni. A Magyarországra, illetve Erdélybe jutott első román betelepülők főnökei – ú.n. kenézei – is

többnyire kunok, bessenyők vagy bolgárok voltak. A román nyelvben az urat ma is a bojár szóval jelölik meg, amely szó eredetileg bolgárt jelentett. Így kerültek ebben az időben a szerbiai Zbar vidékéről román telepések Máramarosba és az Északkeleti Kárpátok déli lejtőjére, akik aztán a mai ottani oláhoknak lettek az ősei.

Erdélyben vlachokról, illetve románokról a tatárjárás után hallunk mind sűrűbben. Ennek oka az volt, hogy a tatár hódítás folytán nemcsak a kun birodalom dőlt meg, hanem a bulgaro-vlach birodalom is veszélybe került; északkeleti területeit a tatár pusztította, Macedóniát viszont ebben az időben a szerbek foglalják el; a XIV. században pedig már a török nyomul be a Balkánra és teszi elviselhetetlenné az életet az ott élő pásztor népekre nézve, aminek természetes következménye lett, hogy a vlachok északra, az Alduna vidékére húzódtak és innen az erdélyi havasokat is mind sűrűbben keresték fel nyájaikkal.

Hogy 1300 körül a románok száma ennek dacára igen csekély lehetett még Erdélyben, arról III. Endre magyar király 1293-ban kelt azon okmánya tanúskodik, amelyben elrendeli, hogy tekintettel arra, hogy több helyen panaszok emeltettek amiatt, hogy kóbor oláh pásztorok nyájaikkal károkat okoznak, az összes bejött oláhok, bárhol találtassanak is, összefogassanak és a király birtokára visszatelepíttessenek, kivéve azon 60 háznépet, amelynek letelepítését elődje, Kun László király a gyulafehérvári káptalannak engedélyezte volt.

A kun birodalom bukása után a magyar királyok, okulván a tatárbetörésekből, uralmukat honvédelmi szempontból kiterjesztik a volt kun birodalom aldunai síkságára is. Az ő fennhatóságuk alatt alakulnak ki ezen a politikai szervezet nélkül maradt területen eleinte apró román törzsfőnökségek, végre 1320 körül a moldovai és a havasalföldi román vajdaságok is. Ezen fennhatósági viszony folytán nevezték a byzanci írók ezt a területet ebben az időben Ungro-vlachiának is. Az említett terület nyugati része azonban, az úgynevezett kis Oláhország, Szörényi bánság neve alatt közvetlenül magyar királyi adminisztráció alá kerül. Ez az állapot tartott mindaddig, míg a török a XVI. században az egész Balkánt és a magyar Alföldet el nem foglalta.

Ezen idő alatt sűrű volt természetesen az érintkezés ezen területek és Magyarország közt és a románok beköltözése Erdély területére is erősebben megindult. Eredménye az lett, hogy a XVI. század közepén Verancsics egykorú író becslése szerint – aki Erdély első fejedelmének, Szapolyai Jánosnak tanácsadója volt – az erdélyi fejedelemség területén már közel egynegyed része a lakosságnak román volt.

Az erdélyi fejedelmi korszakban a román bevándorlás még nagyobb mérvet öltött. A két oláh fejedelemség abban az időben török fennhatóság alatt állott. A vajdákat a szultán nevezte ki, akik az ország

jövedelmeit aztán görög bérlőknek adták ki bérbe. Ezeknek zsarolásai és a folytonos török, tatár és kozák betörések a paraszt életét a két vajdaságban elviselhetetlenné tették. Tömegesen szöktek át ezért a határon Erdélybe, ahol az erdélyi fejedelmek korábban virágzó élet indult volt meg. I. Rákóczi György és Apafi fejedelemnek több török basához írott levele maradt reánk e korból, amelyekben a fejedelmek kérik őket, hogy mentse meg Oláhország népét a közéjük költözött gonosz görögök zsarolásától, mert tömegesen szöknék át a határokon. Ugyancsak fennmaradtak ezen fejedelmek írott parancsai, amelyekben utasították a hatóságokat, hogy „valahol Havasalföldről kijött szegény népek vannak, azokat senki meg ne tartóztassa és ne háborgassa”.⁴¹ Ugyanezt megerősítik viszont az oláh vajdáknak az erdélyi fejedelmekhez intézett levelei, akik megszökött falvak egész népének visszaküldését kérik. Ugyancsak érthető ezért, hogy ebben a korban sűrűk a panaszok az erdélyi országgyűléseken is azok miatt a károk miatt, amelyeket az erőszakos Oláhországból beköltöző és letelepedő románok az autochton magyar és szász lakosságnak okoztak.

Számszerű eredménye ennek a beköltözésnek az lett, hogy amikor 1700 körül Erdély önállósága megszűnik és a Habsburg-házbeli magyar királyok uralma alá kerül, az akkor Erdélybe bejött jezsuiták becslése szerint a lakosságnak már körülbelül 40 százaléka volt román.

De a bevándorlás még ekkor sem ért véget; sőt még nagyobb mérvet öltött a XVIII. században és egész 1821-ig tartott, amikor az orosz okkupáció vetett véget az úgynevezett fanarióta korszaknak a két dunai fejedelemségben.

Ezen korban a török szultánok már nem a román vajdacsaládok tagjai közül nevezték ki a két romániai fejedelemség vajdáit, hanem a konstantinápolyi Fanar városrészben lakó görög adóbérlők közül, még pedig azt, aki legtöbbet fizetett érte. Ily körülmények között elképzelhető, hogy mit kellett az oláh parasztnak elszenvednie. Ebben a korban hajtattott továbbá végre a töröktől felszabadított Magyarországon a Habsburgok által az a magyarellenes telepítési politika is, amely főleg arra törekedett, hogy az országot idegenekkel telepítse be és ezáltal a magyar nép súlyát meggyöngítse. Annak illusztrálására, hogy az említett okok folytán mily nagymérvű volt a bevándorlás a két román fejedelemség területéről az országba, csak néhány számot akarok idézni. Az ideiglenesen Habsburg uralom alá került Kis-Oláhországban 1721-ben a terület átvételekor 13.000 családot számláltak meg. Ez a szám 14 évvel később már 40.000-et tett ki. 1738-ban pedig, amikor Kis-Oláhország a belgrádi békében a porta fennhatósága alá visszakerült, ezeknek a családoknak legnagyobb része a Bánátba költözött át. Csak 1741 és 44 között, tehát négy év alatt 15.000 család hagyta el Havasalföldet és

jött be Magyarországra. Ezért a porta Rakovicza⁴² vajdát el is kergette. Utódja Mauzohordat⁴³ fanarióta vajda azonban nem volt jobb elődjénél. Uralkodása elején az adózó családok száma a havasalföldi vajdaságban még 147.000-re rúgott; uralkodása végén ez a szám 35.000-re olvadt le a kivándorlás folytán. Hasonló eredményekkel járt uralkodása a moldvai vajdaságban is.

Olyan mérveket öltött a bevándorlás Magyarországra ez időben, hogy ezt még a bécsi osztrák telepítő bizottság is megsokalta és 1765-ben utasította községeit, hogy a betelepülőket igyekezzenek ezen szándékukról lebeszélni, sőt a császári kormány Peuhler konstantinápolyi követe útján a portát is felkérte, hogy vessen véget a fanarióta vajdák zsarolásainak, mert nem győzik a menekülőket Magyarországon letelepíteni. Mindez azonban nem segített: a bevándorlás és a jobbágyság átszökése magyar területre feltartóztatlanul folyt tovább. Számszerű eredménye pedig ennek a nagy vándormozgalomnak az volt, hogy a románok száma Erdélyben az 1700-beli 200.000-ről 1730-ban 420.000-re, 1760-ban 547.000-re, 1811-ben 950.000 főre emelkedett, tehát egy évszázad alatt 200.000-ből kiindulva 750.000 fővel, majdnem 400 százalékkal nőtt meg.

Ezen időben azonban hirtelen megáll a románok számának rohamos növekedése. A fanarióta kornak az oláh nép lázadása 1821-ben és a fejedelemségek orosz okkupációja vetett véget és ezzel a bevándorlásnak is végeszakadt. A román nép tömegeinek a XVIII. században a bevándorlás folytán való ezen hirtelen megnövekedése idézte elő Erdélyben azt az optikai csalódást is, mintha a román nép rendkívül szapora lenne. Ez a tévhit ma is el van terjedve és ezt a román propaganda arra használja fel, hogy Erdély jövő nemzetiségi képét a világ megtévesztésére és a maga javára rózsás színekben fesse le, holott ez a hit egyáltalán nem bír komoly alappal. Az igaz, hogy a román nép egy évszázad alatt Erdélyben 1700-tól 1811-ig 200.000-ről majdnem 400 százalékkal gyarapodva, 950.000 főre nőtt meg – de a bevándorlás folytán; a következő évszázadban azonban 1811-től 1910-ig 950.000 főről csak 1.472.000-re, tehát csak ötvenegynéhány százalékkal szaporodott, mert akkor már csak saját természetes szaporodására volt utalva, ami önmagában bizonyítéka annak, hogy az előző évszázad növekedésében a bevándorlásnak milyen döntő szerepe volt. Ezt az eredményt teljesen igazolják különben a három, Erdélyt lakó népfajnak nemzetenként a statisztika által külön megállapított születési és halálozási arányszámai is, amelyekből a természetes szaporodás koefficiense adódik.

A román nép például Magyarország összlakosságának 16.6 százalékát tette ki az 1900. évben. Természetes népszaporulata azonban az egész ország természetes népszaporulatának 1900. és 1905 között csak

12 százalékát, 1905 és 1910 között csak 12.8 százalékát tette ki, amíg ugyanakkor a magyarság természetes szaporulata 56 és 58 százaléka volt az egész népszaporulatnak, holott a magyar nép az ország egész lakosságának csak 51 százalékát tette ki 1900-ban.

Erdélyben fokozott mértékben figyelhető meg ez az aránya a népszaporulatnak a két nép között. Például a déli részén az országnak a román népelem szaporodási arányszáma egyenesen stagnáló tendenciát tüntet fel, míg a székely vármegyékben ilyen szimptóma egyáltalán nem mutatkozik. Ennek a körülménynek volt elsősorban betudható, hogy az utolsó évszázadban úgy az egész volt Magyarország területén, de különösen Erdélyben is a magyar nép száma jobban emelkedett, mint a nem magyar elemé. Ehhez hozzájárult kétségtelenül az is, hogy az amerikai kivándorlás elsősorban a szegényebb hegyvidéken lakó nem magyar nép sorait ritkította meg, valamint az, hogy a belső vándorlási mozgalmak egyfelől a túlnyomón magyar városokba, ipari vagy bányacentrumokba, másfelől a szegényebb nem magyar hegyvidékről a gazdagabb magyar alföldi síkság felé, tehát mindkét irányban magyar többségű miliőbe torkollottak s így természetes úton és minden mesterséges magyarosító eszköz nélkül is a magyarságnak kedveztek. Ez azonban nem jelenti még azt, hogy itt erőszakos magyarosítás folyt volna például a városokban. Vagy lehet-e csodálkozni azon, hogy a német Wienbe bevándorló cseh iparos vagy a Berlinben letelepedő lengyel munkás második generációban teljesen németté válik? Az Amerikába kivándorló magyar pedig amerikaivá? Ezek olyan természetes és érthető dolgok, hogy igazán csak a kákán bogot kereső rosszakarat tud ilyen jelenségekből egy egész nemzet ellen vádakat kovácsolni. Az utolsó évszázadban sok ezer székely is kivándorolt Bukarestbe és közülük ott sokan el is románosodtak, de azért esze ágába sem jutott senkinek azt mondani, hogy a román kormány erőszakos eszközökkel románosította őket el.

Mindezen okokból mi bízunk Erdély területén fajunk jövőjében. Lesznek vérvesztéseink a román uralom folytán, ez kétségtelen, mert a mai román politika balkáni eszközöket alkalmaz kisebbségeivel szemben és létüket nemcsak kulturális, hanem főleg gazdasági gyökereiben igyekszik támadni. De a magyar faj egészséges és életerős, tud tűrni és dolgozni. Kiirtani vagy arányszámát a lakosság körében lényegesen leszállítani sem lesznek ezért képesek. Az erdélyi kérdés tehát fenn fog maradni a jövőben is, azt erőszakkal letörölni Középeurópa térképéről nem lehet.

A kérdés lényege úgy formulázható és így érzi ezt és fogja érezni a jövőben is minden magyar ember, hogy vajjon megfelel-e az emberi igazságszolgáltatásnak az, hogy annak a háziúrnak a háza odaítéltessék

az általa befogadott jövevény családnak, aki ennek a családnak a tagjait egyharmadrészben könyörületből engedte be, egyharmadrészben tudta és akaratán kívül költözködtek be és csak egyharmadrészben látott maga is szívesen vendégül? Hogy ez a ház elvétessék a háziúrtól és odaítéltesse az általa befogadott vendégeknek, mert számuk megnövekedett és már elég erősnek érzik magukat arra, hogy az elbirtoklás jogcímének az ürügye alatt kezdet emeljenek jogos tulajdonosa ellen?

Jusson eszükbe azoknak, akik ezen állásponton vannak és ezt az ítéletet védik, hogy az Isten nem ver bottal és az ilyen ítélet precedenst adhat. Jusson eszébe például a győztes Franciaországnak is, hogy Elsas-Lotharingia tartományában ma már a német a többség és hogy Délfranciaország sok területén az olasz bevándorlók többségre emelkedtek. Eljőhet valamikor az idő még, amikor a trianoni ítéletre és Erdélyre, mint precedensre lehet majd hivatkozni vele szemben is.

És úgy érezzük, hogy az erdélyi kérdés azt a további sorsdöntő problémát veti fel, vajjon helyes-e, célszerű-e, a civilizáció érdekeivel összeegyeztethető-e, hogy valamely állam különféle nemzetek által vegyesen lakott terület részének a kormányzata és irányítása abban a percben kivétessék a kultúrában, a gazdasági téren előrehaladottabb kormányzati tudással és tradíciókkal bíró azon nép kezéből, amely politikai hatalmat ott évszázadokon keresztül jogosan gyakorolt és a másiknak adassék át, még ha nyilvánvaló, hogy ezen területeken olyan nívójú kormányzatot fenntartani teljesen képtelen, amelyben ennek a másik népnek az arányszáma az illető részterület összlakossága körében nagymértvű bevándorlása folytán átmenetileg megnövekedett? Én azt hiszem, hogy ha valóban ez volna a haladás és civilizáció érdeke, akkor az első kötelessége minden civilizált állam kormányának saját népével szemben az, hogy határait ne csak a szomszéd állam produktumaival szemben zárja le, amint ezt ma már a világgazdaság kárára úgyszólván teszik, hanem hogy minden bevándorlást vagy beköltözést is a szomszéd államokból lehetetlenné tegyen; ha pedig vannak területei, amelyeken a szomszéd államból beköltözöttek nagyobb számban élnek, hogy ezeket azonnal kiutasítsa, mert hiszen reszkirozza különben, hogy egy szép napon az erdélyi precedenst reá is alkalmazni fogják.

A mi őseink – sajnos – nem voltak ilyen előrelátók és nem gondoltak arra, hogy azok a romániai menekültek, akiket ők emberségből fogadtak be, egy szép napon utódaikat kiverik házukból; igazságszeretük még nem volt annyira kifinomodva, hogy megértették volna, hogy eljön majd egy kor, amikor ez lesz az igazság, mert akkor Erdélyben bizonyára más volna ma a helyzet.

De hát megtörtént ez a tény és ezzel nekünk is számolnunk kell; juttatma őseink nagylelkűségének Trianon lett. Számolunk is vele, de

nem oly értelemben, hogy Trianon ezen döntését végérvényesen elfogadjuk. Az a kor, amely lehetővé teszi, hogy a szám elnyomhassa a kvalitást, az a kor, amely a nemzeteknek a haladás érdekében kifejtett munkásságát nemcsak hogy nem ismeri el, hanem az ilyen nemzeteket könnyelműen pusztulásra ítéli, nem áll az emberi haladás szolgálatában és ezért csak átmeneti lehet, mert a pusztulás és a rothadás csiráit önmagában hordja.

Türelemmel és elszántan várjuk tehát a végét ennek a kornak és egy új kornak a kezdetét, mely igazságot kell hogy tegyen és meg kell hogy oldja a mainál igazságosabb alapon az erdélyi kérdést [is,] amely nyílt seb marad addig a napig Európa testén.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Önök azt várják most tőlem, hogy kifejtsem, vajjon miképp oldható meg ez a nehéz probléma? A kérdés valóban nem könnyű, de én reá ugyanazt a feleletet adom ma is, amelyet a magyar békedelegáció már Trianonban 1919-ben az eléje terjesztett békefeltételekre és Erdélyre vonatkozólag adott és amelyet ma már elfelejtettek vagy talán akkor se olvastak el.

Hogy ezt kifejtthessem, vegyük azonban először szemügyre e kérdést tisztán theoretikus szempontból.

Erdély két nemzet országa között fekvő olyan terület, amelyen a két nép keverten lakik. Ha ezen két nép közül egyik sem mond le lelke mélyén birtokáról, egy kompromisszum a két álláspont között tisztán theoretikus szempontból csak a következő alapokon gondolható el:

1. vagy a terület megosztása révén, a nyelvhatárok szerint, ha ez egyáltalán lehetséges;

2. a terület megosztása és a lakosság kicserélése révén;

3. egy további javaslat tételét újabban a megoldásra: a határok eltüntetése címén. Azáltal, hogy a kisebbségi jogok kellő garanciák mellett építtetnének ki, állítólag mindegyé válna, hogy mely nemzetnek a szuverenitása alá tartozik az illető terület;

4. végre azon az úton, hogy egyiké sem lenne a két nemzet közül az illető terület, hanem függetlenné válna és területén a nemzetek teljes egyenjogúsításával minden ott lakó nép nemzeti területi autonómiát és önkormányzatot kapna.

Vegyük a lehetőnek látszó megoldásokat rendre. Erdély területének a megosztása eredményesen csak nagyon nehezen vihető keresztül. Nem képez technikai problémát a trianoni keleti magyar határ mentén lakó 708.799 számú magyar visszacsatolása Magyarországhoz – és itt a megoldás csak a jóakaratnak a kezdése és ezért végrehajtása a jóvátétel első lépése kell hogy legyen –, de ezzel az erdélyi magyar probléma

még nincsen megoldva, mert a tulajdonképpeni Erdélyben 1918-ban közel egymillió magyart, pontosan 918.217 magyart szakítottak el tőlünk 1.472.000 románval együtt és ennek a területnek a megosztása Erdély geográfiai konfigurációja folytán nem lehetetlen ugyan, de olyan természetellenes határokat létesítene a két állam között, mint amelyeket a trianoniban eszeltek ki. Emellett a nehézségeket az okozza, hogy eltekintve a Székelyföldről, ahol kompakt egységben körülbelül 600.000 magyar él, Erdély többi területén a magyar és a román lakosság, különösen az ország közepén keverten helyezkedett el, majdnem minden községnek van magyar és román lakossága, viszont a városok többsége magyar, a falvaké román. Ez a megoldás tehát ezen okoknál fogva minden esetre nagy nehézségekbe ütköznék és csak akkor volna járható, ha más és jobb nem kínálkoznék, már azon okból is, mert a gazdasági nehézségek ezúton részben orvosoltatnának ugyan, de helyettük mások, újak jelentkeznének.

Még rosszabbnak kell minősítenem a második lehetőséget látszó megoldást, amely szintén a terület megosztását tartja szem előtt, de egyúttal a lakosság kicserélésével köti azt egybe. Az ilyen rendszabály, mint a lakosság kicserélése, csak egészen primitív országokban vihető keresztül, ott, ahol nincs városi fejlődés, nincs fejlett gazdasági élet, nincsenek ipari és bányacentrumok és nincs egy differenciált társadalom, hanem ahol egyszerűen parasztok kitelepítéséről van szó, akiknek a földön kívül legfeljebb egy kis viskójuk és néhány ingóságuk képezi egész vagyonukat. Ez a megoldás egy olyan előrehaladott országban, mint Erdély, teljesen elképzelhetetlen.

Újabban sokat beszélnek egyes kisantantpolitikusok a határok eltüntetéséről a kisebbségi jogok kiépítése révén. Ennek a tervnek, ha egyáltalán tervnek nevezhető, Angliában is akadtak szószólói, különösen olyan körből, amely a kisantant országok érdekeit viseli szíven és rendszeren szócsöve az ottani felfogásoknak. Nézetem szerint ennek a tervnek semmi megfogható magva nincs. Legfeljebb annyit jelentene keresztülvitele, hogy Románia újabb ígéretet tenne kisebbségi kötelezettségeinek a respektálására, amely kötelezettségeket eddig sem respektált és egy újabb ígéret után sem respektálja jobban. De ha jó ez a terv, akkor miért ma is még csak terv és miért nincs már rég végrehajtva, semmi útjába nem állott végrehajtásának eddig sem, úgy, hogy már rég boldog lehetne mindenki, a határok pedig rég eltűnhettek volna. Hiszen Románia már régóta van kötelezve a végrehajtására. Vagy talán csak a második ígérete lesz majd kötelező?

A mi hiszékenységünk ilyen tervekkel szemben, sajnos, már kissé edzve van szerzett tapasztalataink folytán és úgy látjuk, hogy inkább

azért eszeltetett ki e terv, hogy a területi revízió kérdéséről eltereltesék a figyelmet.

Mi különben az egész kisebbségi jogvédelmet a következőképp látjuk. Mi azt a fájdalmas tapasztalatot tettük, hogy ennek a védelemnek ma semmiféle szankciója nincs, mert a Népszövetség garanciája még papiros-szankciónál is kevesebb. A Népszövetség saját presztízisének érdekében sokkal jobban tenné, ha őszintén kijelentené, hogy mai összetételében és szervezete mellett nincs abban a helyzetben, hogy feladatát e téren betöltse és jobb, ha nem vállal felelősséget azért, ami a világon ezen a téren ma történik, semminthogy a kisebbségeket tovább is hitegesse és Pilátus-módra a kezét mossa, amikor ezek keresztrefeszítetnek. Ily magatartás nem méltó azokhoz a magasztos ideálokhoz, amelyeket a Népszövetség képviselni van hivatva.

Egy komoly szankcióval lehetett volna annakidején a kisebbségi jogokat körülbástyázni, mert ez a szankció ma önmagában adva volna, ha minden állam, amely idegen nemzetiségeket kebelezett be a béke megkötésekor, kénytelen lett volna a saját fájához tartozók hasonló számát meghagyni szomszédja fennhatósága alatt. Ha például ugyanannyi román volna ma magyar fennhatóság alatt, mint amennyi magyar Romániáé alatt, akkor mindkét államnak egyformán érdekében állana, hogy a kisebbség jogait tiszteletben tartsa, mert félnie kellene különben a másikkal a retorziójától. De éppen ezt gondosan kerülte a trianoni szerződés és annyira előretolta a román határt, valamint a többi is a magyar nyelvterületre, hogy lehetőleg egyetlen román se kerüljön magyar fennhatóság alá, amíg három és fél millió magyar került a szomszéd államok fennhatósága alá és vált ezúton kisebbséggé.

Ennek a tervnek is egyetlen szankciója tehát a határrevízió lenne, amely egyenlő mértékkel mérne a két félnek. Ez pedig annyit jelent, hogy a felvetett terv a revíziót korántsem teszi feleslegessé, sőt a határok kiadós revíziója nélkül komolyan meg sem valósítható. Marad tehát megfontolandónak a negyedik gondolat, amely szerint Erdély újból valamely formában önállóvá válna, nem lenne se Romániáé, sem Magyarországé vagy ha úgy akarjuk, mind a kettőnek közös gyermeke lenne.

Erdély területén pedig az ott lakó három nemzet, t. i. a román, a magyar és a szász testvériesen osztozkodna az állami hatalomban, a saját népe által lakott területen pedig helyi nemzeti önkormányzattal bírna.

Erdély volt már független állam a múltban, geográfiailag egységes területe, természeti kincsei, lakóinak szorgalma és kultúrnívója lehetővé teszik ma is, hogy önálló állami életet éljen.

A világhistóriában két példa van arra, hogy olyan területek, amelyek két vagy több nemzet határvonalán fekszenek és amelyeken az illető népek keverten élnek, semhogy az illető nemzetek állandó civódásnak

legyenek áldozatai, független államokká váltak. A sikernek az előfeltétele mindkét esetben az volt, hogy az illető területen az érdekelt nemzettek teljes egyenjogúsága biztosítva legyen és továbbá az, hogy az illető területen élők között a geográfiai adottságok, a közös múlt és annak küzdelmei az érdekeknek, az érzelmeknek és a gondolkodási módnak olyan rokonvonásait hozta legyen létre, amelyek őket az ezen területen kívüli fajrokonaitól megkülönbözteti.

Ezen két terület közül, amelyekre hivatkozni akarok, az egyik a Svájc, a másik pedig magának Erdélynek a területe.

Svájc klasszikus példa a felhozott esetre. A francia, német és olasz nyelvhatár ütközőpontján fekszik. Mindhárom nemzet fiai lakják, az államhatalomban testvériesen osztoznak és teljes egyenjogúságot élveznek az állam területén. Emellett az ország egységes geográfiai konfigurációja és a közös múlt oly egységes lokális mentalitást hozott létre mindhárom nemzet fiaiban, amely őket a Svájc területén kívül élő fajrokonaitól elválasztja és megkülönbözteti. Svájc lakói ezért boldogok, jóllehet három nagy nemzet nyelvét beszélik, amelyek Svájc területén kívül egymás ellen gyakran ádáz harcokat vívtak. És Európa nyugalma egyik legnagyobb garanciája egyúttal ezen a területen Svájc virágzó élete, mert a három nemzet ezen nyelvhatára mentén, amióta Svájc megalkult, ki vannak kapcsolva a küzdelmek a határok érdekében, amint ezek különben a többi határ mentén állandóan folyamatban vannak.

A másik példa a felhozott esetre Erdély, ha nem is olyan klasszikus tisztaságban, mint Svájc. A XVI. században az akkori Európa két legnagyobb katonai hatalma került egymással szembe, a török birodalom a Habsburg-hatalommal. A vita Magyarország birtokáért folyt. Ezen harc közben, mely 250 évig folyt, Erdélynek sikerült magát függetlenítenie. Következménye az lett, hogy míg a harc a magyar Alföldön két évszázadig szakadatlanul folyt, Erdély jórészt mentesült tőle és az erdélyi fejedelmek uralma alatt Erdélyben virágzó élet vehette kezdetét.

De az analógia tovább is vihető: Erdély az akkori közjogi élet formái között, mint legeslegesítő állam szintén megvalósította a maga területén a nemzetek teljes egyenjogúságát. Alkotmányának alaptörvényét a területét lakó három nemzet és négy vallásfelekezet teljes egyenjogúsága képezte, amelyek a központi hatalomban egyenlő joggal osztozkodtak és amelyek közül a három nemzet a maga nemzeti területén teljes nemzeti önkormányzat alatt élt. A három nemzetnek: a magyaroknak, székelyeknek és szászoknak az uniója 1437-ben jött volt létre. Történelmi előzménye az volt, hogy a magyarok honfoglalásukkor egyfelől a székelyek, mint kilencedik törzse a magyar népnek, a keleti határok védelmére külön katonai szervezetben települt meg és ezt a szervezettel, amely a jobbágyságot nem ismerte, híven megőrizte volt, másfelől

az, hogy a XII. században letelepült szászok letelepülésükkor oly lokális kiváltságokban részesültek, amelyekből később szintén automatikusan nőtt ki nemzeti autonómiájuk. A többi területen, melyet eredetileg a magyarság többi nemzetsége szállott volt meg, a szászok és székelyek önkormányzatának kialakulása folytán hasonló processzust látunk kifejlődni, amely azután a fejedelmi korban a három nemzet uniójára és a központi hatalomban való egyenjogú részesedésre vezetett. Így lett virágzó állam Erdély, mely mint első valósította meg a vallásszabadságot, korábban mint Hollandia és Anglia is és amelynek fejedelmei kezdték meg a román nép kulturális színvonalának a fellendítését is. Hogy ebből az unióból hiányzott a román nép, mint negyedik tag, azt a románok szeretik ma úgy beállítani, mint bizonyítékát annak, mintha a magyarok elnyomták volna őket; de ez a beállítás a mai szemüvegen nézve az akkori kort, teljesen alaptalan, mert hogy a román nép miért nem volt egyenjogú negyedik nemzet, világos lehet mindenki előtt, aki történelmi fejtegetéseimet figyelemmel kísérte. Először is a románok betelepülése a román fejedelemségek területéről Erdélybe már folyamatban volt ugyan, de csak abban az időben kezdett nagyobb méreteket ölteni, ami már önmagában magyarázatul szolgál. Ez a betelepülés azonban nem gazdátlan területre történt, hanem olyan területre, amely a három közjogilag már kialakult nemzet egyikének birtokához és nemzeti területéhez tartozott; ez sem az illető nemzeti terület valamely külön részére ment végbe, hanem a már létező magyar, szász, vagy székely közösségek valamelyikébe, ahol a román pásztor vagy paraszt mint jövevény, a már létező közösségi és nemzeti kötelékek keretében elhelyezkedve, egyelőre bevándorolt idegen elemet alkotott. Mint ilyen később bevándorolt elem, amelynek társadalma jórészt még úgyszólván félnomád pásztorokból állván, a már kialakult és differenciált székely, magyar és szász társadalommal szemben, amelynek mindegyike iparos, kereskedő és intelligens városi polgársággal bír, egy újabb, még pedig a legalsóbb társadalmi réteget alkotta ugyan, de épp ezért nem is léphetett még fel azzal az igénnyel, hogy mint külön közjogi és nemzeti egység ismertessék el. Csak a XVIII. század legvégén, amikor az így bevándorolt román nép az erdélyi fejlettebb kultúra emlőin gazdasági és szellemi téren gyarapodva és művelődve kezdett nemzeti öntudatra is ébredni, indul meg körében a mozgalom, hogy mint új, negyedik nemzet külön is elismertessék. De ez a kor a francia forradalom és felvilágosultság liberális eszméjének a terjedése folytán már a polgári egyenjogúságot, a régi intézmények és keretek lerombolását, a szabadverseny nemzetiségi és vallási akadályainak az elhárítását tűzi ki célul minden államban; így Erdélyben is a nemzetek és vallások szerinti megosztottság megszüntetését és nem azt, hogy az állam centrális

hatalma még továbbmenőleg parcelláztassék fel felekezetek és nemzetiségek közt, ami a kor eszméivel radikális ellentétben állott volna. A következő évtizedekben kialakult román nemzeti párt programjában már nincs is szó ilyen értelmű követelésről, hanem arról, hogy Erdély kormányzata többé-kevésbé a románok kezébe adassék.

Ennek a pártnak a programja azután a mindenkori nemzetközi konstellációnak és az öröknek az osztrák-magyar monarchia keretében jelentkező változásának megfelelőleg szinte kaleidoszkopikusan változott. Elkezdve attól a programtól, amely a magyar állam keretében megelégedett volna egy lehetőleg sok magyart is magában foglaló román közigazgatási kerülettel, folytatva azon, amely már az egész Habsburg monarchia keretén belül követelt egy román föderális tagállamot és végezve azon, amely az összes románok egyesülését tűzte zászlajára és ezt is két változatban: vagy Habsburg-uralom alatt, ha ezek látszotak erőseknek, vagy külön román birodalom keretében, ha a román fejedelemségek, illetve a később, t.i. 1861 óta kialakult román királyság akciói⁴⁴ emelkedtek a nemzetközi piacon. Erdélyről, mint keleti Svájcra azonban a magyar parlamentben, amelynek 1901 óta voltam tagja, Maniutól⁴⁵ és Vajdától⁴⁶ hallottam a legszebb előadásokat, azoktól, akik ma Romániában Erdélyt képviselik. Ők fejtették ki abban az időben legmeggyőzőbben, hogy Erdély teljes autonómiája, abban az időben természetesen magyar fennhatóság alatt, és az autonóm Erdély keretében a három nemzetnek: a románnak, a magyarnak, a szásznak testvéri osztozkodása a központi hatalomban és területileg szétválasztott helyi nemzeti önkormányzata az egyedüli megoldás, amely Erdély nemzeti békéjét biztosítani tudja.

Erdély mint keleti Svájc volt a román nemzeti párt programja és belső berendezésében a régi erdélyi tradíciókra való visszatérés, kiegészítve a három nemzetet a most már legszámasabb tagot számoló románval. Ehhez a konstrukcióhoz meggyőződésem szerint ma is megvolna az erdélyi román köznép széles rétegeiben az akarat. Mert a lokálpatriotizmus, az ú.n. Transylvanizmus elevenen él ma is az erdélyi román nép lelkében, bizonyosága az az el nem titkolható mély ellenszenv és ellentét, amely az erdélyi románt [az] ú.n. regátbeli romántól, a régi román királyságbelitől elválasztja, akiben ma talán inkább, mint 15 év előtt olyant lát, aki őt csak kihasználni és önértékéből tönkretenni törekszik. Mikor 1919-ben az antant legfelsőbb tanácsa, mielőtt a békeszerződéseket megállapította, egy pártatlan amerikai szakértőt, Coollidge⁴⁷ urat küldötte Erdélybe, hogy a helyszínen tanulmányozza a helyzetet s ez Budapestre visszatérve tett tapasztalatairól azt közölte, hogy ő úgy az erdélyi románnál, de a magyarnál és szásznál is bizony azt a határozott benyomást nyerte, hogy ezek elsősorban erdélyiek és

sokkal nagyobb mértékben erdélyiek, mint románok, magyarok, meg németek. És Coollidge úrnak nézetem szerint ebben sok igaza volt. Van és él mind a három nemzet tagjaiban egy speciális erdélyi patriotizmus, amelyet az ország geográfiai egysége és a román, valamint a magyar Alföldtől való teljesen eltérő természete, a hosszas együttélés egymással, az erdélyi független államiság szép és nemes tradícióinak, speciális berendezéseinek és boldog korának az emléke, egy speciális milieu és kultúrnívó, valamint a sokban egyforma életmód ébren tart és táplál.

Európa kormányai még nem vették ezt észre, de mi, akik Erdély szülöttei vagyunk, ezt rég tudjuk és érezzük és vérző szívvel látjuk, hogy felismerésének a hiányában Európa egyik legszebb kis országa hogyan pusztul és hogyan rombolódnak azok az erkölcsi és anyagi értékek, amelyeket egy szebb múlt pazarul halmozott ott össze.

Már pedig a magyar és román faj kibékülésének és igazi hivatásuk teljesítésének Európa ezen exponált pontján, valamint közös érdekeik tettekre kész közös védelmének is ez a felismerés az egyetlen komoly előfeltétele.

Európának tisztában kell lenni azzal, hogy [vagy] sikerül a nagyhatalmaknak a kis népeket a Dunamedencében egymással méltányos alapon kibékíteni, amely új és méltányos békének nem zsendárai lehetnek csak, mint máma, hanem örömapái és násznagyjai, – már pedig a román és a magyar faj közt a béke helyreállítása az erdélyi kérdés helyes megoldásától függ, vagy egy sötét és viharteljes idő következik, amelynek rendjén Középeurópa kis népeire vagy a keleti szláv óriás fog kezét emelni, vagy a germán Drang nach Osten, vagy egymással megegyezve mindkettő.

Egyik sem lehet ezen kis népek érdeke, de Európa érdeke sem.⁴⁸

A TRIANONI SZERZŐDÉS REVÍZIÓJA ÉS EURÓPA BÉKÉJE

NEGYESIK ELŐADÁS 1933. NOVEMBER 30-ÁN
LONDONBAN, A BALKÁN-KOMITÉ RENDKÍVÜLI ÜLÉSÉN

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Rendkívül megtisztelő reám nézve az a szíves meghívás, amely lehetővé teszi nekem, hogy egy olyan nagytekintélyű fórum előtt, mint a Balkán-komité, hazám ügyének szószólója lehetek.⁴⁹ Rendkívüli az alkalom, de rendkívüli Magyarország szempontjából a tárgy fontossága is, amelyre az önök figyelmét felhívni akarom, mert a trianoni béke Magyarország ezeréves történelmében csakis a mohácsi csata katasztrofájával hasonlítható össze, amelynek következtében Magyarország majdnem 200 évig három részre szakadt és az egész magyar Alföld törzsgyökeres magyar lakosságával török uralom alá került, amit teljesen kiheverni többé sohasem tudott. Amikor tehát igaz hálámat és köszönetemet fejezem ki a Balkán-komiténak azért, hogy jóvoltából ezen rendkívüli jelentőségű kérdéstről ily előkelő pódiumról szólhatok, nem titkolhatom el, hogy bizonyos elfogultság vesz rajtam erőt, vajjon képes leszek-e arra, hogy Magyarország ezen életkérdését, jövőjének ezen sorsdöntő problémáját oly módon hozzam kapcsolatba Európa egyéb aktuális nagy politikai és gazdasági kérdéseivel, hogy ez az önök érdeklődésére komolyan számot is tarthasson. Magyarország végre is kis ország európai szemszögből nézve és nem nagy súllyal bír. De mai sorsa össze van kötve a Dunamedence többi népének a sorsával, sőt, hogy helyzetét teljesen ítélhessük meg, még tágabb geográfiai és történelmi perspektívából kell reá egy pillantást vetnünk.

Európának az a területe ugyanis, amelyen a világháború következtében a politikai uralmi viszonyokban és az államok határaiban mélyenható változások állottak be, amelyet röviden az európai kontinens politikai földrengésterületének nevezhetünk, tulajdonképp egy széles stráfot alkot, amely északon a finn öböltől le, délen a Száva-Duna-vonalig, a Balkán-félsziget alapvonaláig, a germán és orosz nép lakterülete

között déli irányban szélesedve terül el. Ezen terület minden részén új államok és új állami határok keletkeztek. A háború előtt ennek a területnek a birtokosa három nagyhatalom volt: Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország.

Ma Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, a cseh-szlovák állam, Ausztria, Magyarország, Jugoszlávia és Románia, tehát 9 ország osztozik ezen terület fölött, amelyen azonban nem 9, hanem 13 nemzeti öntudatra ébredt nemzet lakik: az észtek, lettek, litvánok, lengyelek, csehek, tótok, ruthének, osztrák-németek, magyarok, szlovének, horvátok, szerbek és románok.

Történelmi szemüvegen nézve ezen eseményeket, a lényege ezeknek abban foglalható össze, hogy az említett kis nemzetek, amelyeknek egy nagy része évszázadokkal ezelőtt független volt, amelyekre azonban a XVI. századtól kezdve egy irányból a sokkal erősebb orosz, a másik irányból a germán nép terjesztette volt ki a hatalmát, újból önállókká váltak és több-kevesebb szerencsével független államokat alapítottak.

Két hatalmas és számban túlsúllyal bíró nép tehát a múltban a közöttük lakó kis népek fölött megosztzkodott és hatalmát reájuk kiterjesztette. Ebben az osztályban a germán nép járt volt annakidején jobban, mert miután Ausztria eredetileg germán államnak volt tekinthető, az ő révén a szóbanforgó területnek és népeinek nagyobb része került germán, mint orosz uralom alá. A germán politikai erő igazi reprezentánsai ugyanis 1866-ig, a porosz-osztrák háborúig, illetve 1870-ig, amikor Németországban Poroszország vette át végleg a vezetést, az ausztriai ház, a Habsburgok voltak. Maguk a Habsburgok is 1867-ig Ausztriát mindig német államnak tekintették és a francia politika is XIV. Lajos óta, amikor a germán túlsúly ellen harcolt, mindig a Habsburgok hatalmának a megdöntésére törekedett.

Ezt az osztályt, amely így 300 év alatt alakult volt ki ezen terület fölött, az Ausztriában élő szláv népek ébredése után a pánorosz politika a maga javára szerette volna megváltoztatni, illetve újból rendezni, különösen amióta a Balkán szláv népei a török uralom alól függetlenítvén, azoknak irányítását és vezetését, ha nem is formailag, de lényegileg annál inkább kézbe vette.

Az orosz-osztrák-magyar és az orosz-német összeütközés a világháborúban az orosz és a germán nép történelmi törekvéseinek a szempontjából tulajdonképpen ezzel az értelemmel bírt és amikor azt a kérdést vetjük fel, hogy vajjon a létesített új rendezés helyes-e, lehet-e tartós, amikor azt vizsgáljuk, hogy milyen kilátásai vannak a jövőben, sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy milyen faktorok idézték elő azt az állapotot, amelyet ez az új rendezés megszüntetett és hogy ezek a faktorok milyen hatást fognak a jövőben a történelem menetére gyakorolni.

A harcban az osztozkodó két partner elvérzett, nem új osztály lett az eredménye annak a küzdelemnek, hanem az, hogy a 300 év előtt szerzett pozíciók mindkettő kezéből kisiklottak és a kisnépek talpraállottak.

Az az egy azonban bizonyos, hogy Németország és Oroszország politikai leveretése és népeiknek mai tehetetlensége a világtörténelem átmeneti jelensége csak. Németország belső vajúdása és nemzetközi pozíciójának a háttérbe szorulása máris vége felé közeledik, Oroszország pedig, amely ma 170 millió lakossal bír, de egy emberöltő múlva 250 millió lelket fog előreláthatólag számlálni, mérhetetlen erőforrások felett rendelkezik még és előbb-utóbb bizonyosan szintén talpra fog állani. A nagy és erős nemzetek a történelemben azonban mindig arra törekedtek, hogy a gyengébbeket a maguk járszalagára fűzzék. Tették ezt hol barbár elnyomás útján, hol humánusabb és szabadelvűbb eszközök alkalmazásával és semmi ok sincs feltételezni, hogy az emberi természet megváltozott volna, vagy hogy a nemzetek eddigi pszichológiájában a jövőben volna változás várható. Annyival inkább kell ezzel számolni, mert a nagy nemzetek nem tűrhetik, hogy a kis népek közvetlen szomszédságukban állandó civódásban éljék le napjaikat, a nyugalmat és a békét veszélyeztessék és civódásaikba más nagy nemzeteket bevonni és érdekeltetni törekedjenek, ami azután sokkal komolyabb helyzeteket idézhet fel.

Európa legnagyobb érdeke fűződik ebből kifolyólag ahhoz, hogy azon a területen, amelyet mint Európa politikai földrengésterületét jelöltem meg, ahol a békeszerződés 13 kisebb-nagyobb nemzet politikai életének új kereteit állapította meg és amely terület két oldalán az orosz és a germán expanzív akarát áll, végre 15 év után a végleges nyugalom helyreálljon, egy szilárdabb béke alapoztassék meg és az ott lakó kis népek egy igazságosabb osztozkodás révén egymással kibékíttessenek.

Mert vagy sikerül ezen kis népek között igazi békét teremteni, vagy mutatis mutandis megismétlődhetik az utolsó 300 év története és újból német, illetve orosz vezetés alá kerülnének; de hogy ez nem fog mindig békés úton lefolyni, az minden kétségen felül áll.

Most van a kellő időpont tehát az új rendezést keresztülvinni, amíg a legnagyobb érdekelt partnerek, az orosz és a német, oly döntő súllyal bele nem szólhat az eseményekbe, mint később. Később ez nehezebbé fog válni, mert akkor az erősebb érdekek fognak maguknak újból érvényesülést keresni.

Oroszország ma önmagával van elfoglalva és egyelőre a pánszláv program is a lomtárban pihen. Viszont Németország gazdasága romokban hever, súlyos megélhetési gondokkal küzd és nagyhatalmi pozíciójának roncsait igyekszik egyelőre megmenteni. Az ördögöt festik tehát a falra azok, hogy maguk halászhasanak a zavarosban, akik német,

vagy orosz imperialista veszélyről beszélnek ma, holott éppen a német és orosz nép hozzájárulásával lehetne ma a kis népek között igazságot tenni és a szóbanforgó területek viszonyait véglegesen rendezni, amíg újabb szövetségi kötelekek és blokkok nem jönnek létre, amelyek azután az ilyen békés rendezésnek újból az útjába fognak esetleg állani.

Hölgyeim és Uraim!

Európának az a területe, amelyről szóltam, tulajdonképpen három részre oszlik és ennek megfelelőleg a megoldandó kérdések három csoportba oszthatók. Nem kívánok ez alkalomból foglalkozni sem a balti államcsoport kérdéseivel, sem a lengyel kérdéssel, mert mindkettőnek a természete teljesen eltér attól a problémától, amelyet a dunai államok problémájának neveznek és amely azokat az államokat érinti, amelyek a volt osztrák-magyar monarchia területén alakultak ki. Ezeknek a helyzetéről kívánok egyedül tárgyalni.

Amint már említettem, a régi Ausztria, történelmi szemüvegen keresztül nézve helyzetét, egészen 1867-ig a germán politikai érdekszférába tartozó állam volt és jöllehet területének tekintélyes része, nevezetesen Magyarország, sohasem volt a német birodalomnak integráns része, az uralkodók közössége folytán, akik magyar királyok és többnyire egyúttal német császárok is voltak, továbbá a pragmatika szankció folytán, amely Magyarország és Ausztria elválaszthatatlan együttes birtoklását mondta ki, a volt Monarchia egész területe, tehát Magyarország is, tulajdonképp ebbe a politikai érdekszférába vonatott be.

A Habsburgok egészen 1867-ig abban is keresték a Monarchia területén uralmuk hivatását, bármilyen népek is laktak rajta, hogy egész birodalmukból egy egységes és osztrák-német vezetés alatt álló, lehetőleg németnyelvű kormányzattal bíró államot csináljanak.

A magyar nemzet ezen tendenciának több-kevesebb sikerrel mindig ellentállott, és ez volt oka 400 éves küzdelmének a Habsburgok ellen, de 1867-ig nem volt ereje hozzá, hogy az említett törekvésüket letörje.

A Habsburg-uralom alatt álló összes népek közül hosszú ideig egyedül a magyar volt tehát az, amely ezen tradíciók ellen komolyan vette fel a küzdelmet és neki sikerült is végre 1867-ben, amikor Königrätz-nél a porosz-osztrák hegemonia kérdése Poroszország javára dőlt el, a Monarchia vezetésében addig uralkodott eszmékben gyökeres változást előidéznie.

1867-ben eszmélt először a Habsburg-birodalom és dinasztiaja komolyan arra, hogy öncélú állam és hivatása nem az, hogy mint a Habsburgok családi patrimoniuma a dinasztiaának a szupremáciáját Németországban biztosítsa, hogy nem az a rendeltetése, hogy a német nép hegemoniáját alapozza meg a saját területén, hanem az, hogy a birodalomban

lakó kisebb népek összességének biztosítsa a jólétét, a fejlődését, biztosítsa nekik azt a hatalmi állást, amelyet a kis népek külön-külön nem élvezhetnének és egyúttal azokat a gazdasági lehetőségeket, amelyeket csakis egy nagyobb gazdasági egység nyújthat lakóinak. Az olasz provinciák elvesztése, valamint az, hogy Ausztria a königrätz-i vereség után a német egységből kimaradt, vonta maga után, hogy Ausztria-Magyarország politikája számára új feladatok adódtak.

Ennek az új feladatnak megfelelt abban az időben az a politikai konstrukció, amely a dualizmus neve alatt ismeretes. A dualizmus tulajdonképpen elismerése volt annak a geográfiai, történelmi, politikai és gazdasági öncélú egységnek, amelyet Szent István birodalma, dacára a területén lakó sokféle népelemnek, ezer év óta a Dunamedencében a magyar nemzet vezetése mellett mindig reprezentált és amely politikai egység most, harmóniában az Ausztriában vezető szereppel bíró osztrák-németséggel, volt hivatva az egész birodalom öncélú életét berendezni és irányítani.

A dualizmus abból a feltevésből indult volt ki, hogy a többi népfajok nemzeti igényei a kisebbségi jogok kiépítése révén lesznek kielégíthetők, vagy, ha szükségesnek mutatkoznék, oly lokális autonómiák létesítésével, amilyent a horvátok Szent István birodalmának keretében már amúgyis rég óta élveztek, vagy végre azzal, hogy a tartományi kormányzat az osztrák koronatarományokban fokozatosan az illető tartományt többségben lakó nép kezébe adatik át, mint például a galíciai tartomány a lengyeleknek.

A monarchia ezen a téren fokozatos evolúció előtt állott. És ez az evolúció a minoritási jogvédelem szisztémáján túlmenve, a lokális nemzeti autonómiák kialakulásához és végre a dualizmus megtartása mellett is a föderalizmus bizonyos megvalósítása felé vezetett volna; szóval a ketős monarchia közjogi konstrukciójának olyan átalakulásához, amelyben minden alkotó részét képező nép egyenlő nemzeti jogok élvezetében lépett volna ugyan és bizonyos területi önkormányzattal is ruháztatott volna fel, de amelynek a beillesztésével a két állam, illetve monarchia dualisztikus szerkezetébe az illető népek valódi életszükségletei, kultúrfoka, gazdasági és politikai súlya és végre nemzeti öntudatának és társadalmának fejlettsége, tehát azok a körülmények lettek volna mérvadók, amelyek nem egy formális és mechanikai, hanem egy életképes, organikus egység létrehozásánál elsősorban veendő figyelembe. Ezt az evolúciót azonban különböző körülmények hátráltatták és késleltették.

Először az a körülmény, hogy a föderalizmus a szűkebb értelemben vett Ausztria területén az ottani osztrák-német népek az első helyről való le- és háttérbe szorulását jelentette volna, ami viszont ennél a népnél a Németországhoz való csatlakozás vágyát késztült kirobbantani.

Azon a napon, amelyen Badeninek,⁵⁰ a lengyel származású osztrák miniszterelnöknek nyelvrendeletei napvilágot láttak, amelyeknek a cseh-tartományi közigazgatásnak az elcsehesítése lett volna az eredménye, Bécs utcáin a Deutschland über Alles dalnak a szavai csendültek fel és világossá vált, hogy az osztrák-német nép a maga évszázados történelmi hivatását a Dunamedencében csak addig kész vállalni, amíg valóban vezető szerepet játszhat e területen, de ha aközött kell választania, hogy valamely dunai államblokkban, amely felett szláv népek érdekei bírnak döntő súllyal, egy harmadrangú minoritás szerepét játszsa, vagy aközött, hogy ebből a blokkból kiválva csatlakozást keressen a germán nép nagy tömegeihez, úgy feltétlenül az utóbbit választja. Ez az osztrák probléma lényege ma is, azzal a különbséggel, hogy az osztrák nép túlnyomó többsége leszámolt már azzal és lelkében beletörődött ma már abba, hogy történelmi hivatása a Dunamedencében véget ért, hogy az említett értelemben az többet fel nem éledhet és ma már csak a versaillesi tilalom tartja vissza attól a csatlakozástól, amelytől boldogulását de facto várja és reméli.

A Monarchia közjogi átalakulásának második akadályá feltétlenül az volt, hogy félni kellett attól, hogy ez az átalakulás csak etappot, jelentene a Monarchiához tartozó nagy területrészek későbbi elszakadása felé. A Monarchia területén ugyanis szerbek és románok, lengyelek és ruthének a határok mentén, a Monarchián kívül lakó fajrokonákkal közvetlen szomszédságban laktak, köztük a szerbek és románok önálló nemzeti államokban. Kétségtelen, hogy így Ausztria-Magyarország nem válhatott azzá, amire sorsa predesztinálta volna, t. i. hogy a dunai kis népek menedéke legyen hatalmasabb szomszédnépek uralmi törekvéseivel szemben, a dunai kis népek egységbe foglalt szövetsége, mert egyelőre éppen ezeket a kis népeket osztotta ketté és így vagy bele kellett volna nyugodnia abba, hogy idővel ezek a területek kiszakadnak a birodalomból, vagy arra kellett volna elhatároznia magát, hogy ezeket az önálló államokat, amelyek saját lakóira vonzóerőt gyakoroltak, a legszorosabb módon magához csatolja és ezúton egyesíti saját vezetése alatt a két állam fennhatósága alatt szétszakított kis népeket. A baj az volt, hogy a két elhatározás egyikére sem tudta magát rászánni. A harmadik akadály a átalakulásnak ebben az irányban a Monarchia területét lakó egyes szláv népek mentalitásában keresendő, amely hova-tovább inkább a pánszláv eszmekör irányába fordult el és amely irány mögött az orosz politika és az orosz rubel állott. Oroszországnak sohasem volt az a célja, hogy Ausztria szláv népeinek a nemzeti igényei Ausztria részéről kielégítést nyerjenek és hogy akár nemzeti autonómia, vagy hasonló konstrukció révén a nemzeti ellentétek a Monarchia keretén belül csendesüljenek le, hisz abban a Ferenc Ferdinándban

látta legnagyobb ellenségét Oroszország és a pánszláv irány, aki Ausztria-Magyarországból föderális államot akart csinálni; és ezért is kellett neki áldozatul esnie. Hanem az volt ennek a politikai iránynak a célja, hogy a Monarchia széthullását és felbomlását idézze elő és hogy örökébe léphessen, mint eleinte az összes szláv népek patronusa, később pedig, mint ezeknek az ura.

Ausztria a múlt század elején és 1848-ban a szláv kérdést a magyarok ellen játszotta volt ki, mint adút és a magyarországi kisebb szláv népek nemzeti öntudatának pánszláv irányban való ébredését maga is elősegítette. Később észrevette ugyan az elkövetett hibát és valamely ausztrószlávizmussal próbálkozott meg, amelyet különösen a csehek fel is használtak arra, hogy maguknak, mint látszólag államhű elemnek döntő pozíciókat biztosítsanak Ausztriában; de ez a próbálkozás elkésett, mert a Monarchiában lakó csehek és szerbek nemzeti törekvései és politikája lényegileg Szentpétervárról voltak már irányítva és alátámasztva. Ez azonban természetesen gondolkodóba kellett, hogy ejtse mindazokat, akik ettől az iránytól a maguk nemzeti létét joggal félthették, így elsősorban a magyarokat, akik nem akartak a múltban németekké válni, de még kevésbé vágytak arra, hogy idővel orosz uralom alá kerüljenek. Végre megnehezítette ezt a fejlődést maga a dualizmus is és a magyar nemzetnek az a nagyon is jogosult és az évszázadok rendjén szerzett keserű tapasztalatok folytán indokolt törekvése, hogy a Monarchia keretén belül Szent István birodalma mint külön egység tartassék fenn, még azon esetben is, ha a keretein belül kisebb autonóm területek létesítése válnék szükségessé, mint pl. a horváté, mert ennek az egységnek fenntartása a magyar nemzet független létének egyedüli biztosítóka volt a múltban, amikor minden osztrák-német expanzió az ország meghódítását és a magyar nemzet leigázását azzal kezdte volt, hogy állami területéből részeket leszakítva, azokat ha látszólag nem is, de de facto idegen közigazgatás alá helyezte.

Mindezen nehézségek és akadályok dacára a Monarchia belső evolúciója a benne élő kis népek fokozatos nemzeti emancipációja felé haladt és ez bizonyos idő alatt organikus módon ezen népek kultúrfokához, nemzeti erőviszonyaikhoz és súlyukhoz mérten kifejezésre jutott volna a Monarchia közjogi konstrukciójában is.

A világháború azonban véget vetett ennek az evolúciónak és a békeszerződés kontár kézzel nyúlt bele a viszonyokba az új rendezés érdekében.

Munkáját azzal kezdte, hogy – minden tekintet nélkül a történelmi fejlődésre – háromféle rangba és előkelőségi fokba sorolta be a volt Monarchia területén lakó népeket. Egy részüket elismerte szövetségesnek és ezeknek a kiváltságosoknak mindent megadott, amit csak kértek, sőt

még azt is, amire különösen nem is vágytak. Ebbe a csoportba kerültek a csehek, a szerbek és a románok. A második sorba jutottak azok a kis népek, amelyek a békeszerzők szemében nem voltak ugyan főbűnösök, mint a magyarok és német-osztrákok, de a háború végéig kitartottak ezen főbűnösök oldalán, vagy legalább nem dokumentálták volt kelőképpen, hogy ellenük árulást készülnek elkövetni. Ezeket, meg sem kérdezve, egyszerűen vagy a csehekhez csapták, mint az északi szlávokhoz tartozókat, vagy a szerbekhez, mint délszlávokat. Így jártak a tótok és a ruthének északon, a szlovének, a horvátok és a vendek délen, akikkel szemben még azt is elmulasztották, hogy nemzeti különállásukat is és egyéniségüket valamely formában elismerjék. Helyzetük az új csehszlovák és jugoszláv államban ebből kifolyólag teljesen tűrhetetlen, mert bár külön nemzetet alkotnak, még nemzeti kisebbség számba sem mennek ma ottan, hanem egy új nemzeti kategóriához tartoznak, amelyet „elnyomott többség” névvel lehet csak kellően kifejezni.

Végre a harmadik kategóriába soroltattak a legyőzött magyarok és német-osztrákok, akikkel szemben az eljárás vezérelve az volt, hogy tőlük minden terület elvételének, ha azon a nem hozzájuk tartozó népek valamely parányi minoritása él. Ennek az elbánásnak lett a következménye azután, hogy a magyar nyelvterületet úgy megcsonkították, hogy 3 1/2 millió magyar, azaz a magyar népnek egyharmadrésze, idegen fennhatóság alá került.

Hogy ez az eljárási metódus – tisztán nemzeti szempontból nézve a kérdést – mire vezetett, azt ma az egész világ konsternálva látja. Teremtettek két csonka országot, amely el van vágva megélhetésének legelemibb feltételeitől is, és teremtettek három más életképtelen országot, amelyeknek létét a belső nemzeti ellentétek és feszültségek minden pillanatban a kirobbanás veszélyével fenyegetik. Jugoszláviában ebből kifolyólag a szerbek nyílt, Csehszlovákiában pedig a csehek burkolt és leplezett diktatúrát voltak kénytelenek öltöztetni, amely diktatúrák vad erőszakkal gázolnak végig az uralmuk alá jutott önálló népek és a magyar, valamint a németajkú minoritásaik jogain.

A békeszerzők egyáltalán nem voltak tisztában a Dunamedencében élő népek jelentőségével, vagy egymáshoz való viszonyával; ezen talán még nem is lehet nagyon csodálkozni, hiszen a szövetségesekül elismert csehek, szerbek és románok mindent kihasználtak arra, hogy őket e tekintetben félrevezessék. De hogy komoly államférfiak nem látták meg, hogy nem elég az új rendezés szempontjából geográfiai, historiai és gazdasági egységeket darabokra zúzni és azután sorsukra bízni, mert ebből csak zűrzavar, békétlenség és új harc támadhat, amelybe ellentétes érdekeltségeik révén Európa nagy nemzetei is feltétlenül bele fognak vonatni, hogy nem látták meg azt a politikai és gazdasági

hivatást, amelyet a Dunamedencében a volt Monarchia szervezettségével jól-rosszul Európa javára betöltött és hogy szétrombolása esetén helyébe egy más organizációról kell gondoskodni, hogy nem jutottak annak a tudatára, hogy ha a volt Monarchia módszereivel biztosított békés együttélése a kis népeknek szerintük az igazság követelmeinek nem felelt meg, ezt mással helyettesítsék és hogy nem realizálták, hogy a békeszerződés célja mégis csak a kis népek ezen békés együttélésének a megszervezése és nem a bellum omnium contra omnes előkészítése: ez olyan mulasztás és rövidlátás volt, amelyért Európa keservesen fog még megfizetni. Csak most látja Európa tisztán, hogy nem voltak bűvészek ezek a békeszerzők, akik az órát zsebünkéből kiveszik, szemeink láttára mozsárban összetörik, hogy azután mint jól járó órát hiánytalanul adják vissza, hanem kontárok, akiknek az első művelete fényesen sikerült, de azután kerekeltoldottak, mert a valóban darabokra zúzott órát nem voltak többé képesek összerakni.

Voltaire nem hitt Istenben, mégis azt mondta, ha nem volna Isten, egyenesen fel kellene találni, mert a világnak egy mindent rendező akaratra szüksége van. Azok, akik a békefeltételeket kieszelték, se vették észre az Osztrák-Magyar Monarchia küldetését a Dunamedencében és nem hittek benne, de nem is találtak fel helyette valami mást, helyébe sem tettek egy más akaratot, amely mindent rendez, hanem azt hitték, hogy elég az utódokat a világra hozni és a többi majd magától fog menni.

De ezek a gyermekek torzszülöttekként jöttek a világra és ma már világos, hogy egytől-egyig életképtelenek.

Az orvos operációs késére van szükség mindegyiknél, hogy életképessé váljanak és arra, hogy egy igazságosabb osztó és nevelő akarat korlátokat szabjon féktelen természetüknek, amellyel önmagukban és másban tesznek kárt.

Ezt az akaratot képviselte régen az Osztrák-Magyar Monarchia és bárhogyan is ítéljük meg szerepét utólag, az az egy ma már bizonyos, hogy ezeknek a kis népeknek, de Európának is, ezen szerep betöltésével mérhetetlen szolgálatokat tett.

Pusztá létevel mindenekelőtt azt garantálta, hogy a Dunamedence népeinek egymásközi civódásai csak családi perpatvar jellegével bírtak és Európa békéjét nem zavarták; ezen kis népek érdekeinek, akiknek szava különben Európa koncertjében alig bírt volna súllyal, nagyhatalmi pozíciót és figyelembevételt biztosított; garantálta katonai erejével biztonságukat, sokkal eredményesebben, mintha külön-külön kellett volna ezt vállalniuk, és végre egy nagy gazdasági területet foglalva egységbe, ezen sok kis nép gazdasági egzisztenciáját szilárd alapokon építette ki.

Ma mindez hiányzik. A Dunamedence népei közt fellépő súrlódások, a családi perpatvar köréből kilépve, európai problémákká nőttek

ki magukat. Önállókká lettek e kis népek, de ezt drágán kell megfizetniük, mert szavuknak Európa nagy népei között semmi súlya sincs többé, biztonságuk fenntartása pedig óriási katonai erőfeszítéssel jár, amely aránytalanul terheli meg államháztartásukat. A legnagyobb csapás azonban rájuk nézve az, hogy egy 50 millió lakossal bíró gazdasági egység helyébe, amelyen belül minden népnek gazdasági produkciója és piaca biztosítva volt, egész sora lépett a parányi nemzeti vámtérületeknek, amelyek mindegyikén hiányzanak vagy a produkcióhoz szükséges nyersanyagok, vagy a fogyasztópiac, sokszor a lakosság kereseti alkalmá is, úgyhogy azt kell mondanom, hogy a világgazdasági krízistől eltekintve is ezen az egész területen az összes népek megélhetése hovatovább nehezebbé válik és életstandardjuk, valamint az eddigi kultúrnívó rohamosan süllyed. Ez a körülmény természetesen nagymértékben súlyosbítja az egyéb nehézségeket; kiélezi a politikai és nemzeti elégtelenséget és élesíti a létért való küzdelmet, amelyet nemzet nemzet ellen folytat bent az egyes államok területén, vagy a szomszédok között.

És fel van keltve ma már Európa nagy népeinek a rivalitása is azon politikai befolyás érdekében, amelyet a Dunamedence népeire gyakorolni töreksenek. A régi Monarchia ezt a rivalitást nagyhatalmi pozíciója révén régebben kizárta és ha előfordult is, mint amire már rámutattam, hogy a Monarchia szlávjai közül egyik vagy másik nép az orosz hatalomnál keresett támaszt politikai céljainak elérése érdekében, vagy a szerbek Szerbia, a románok Románia felé kacsintottak, a Monarchia hatalma nagyban és egészben mégis mindig elegendő volt ahhoz, hogy minden illetéktelen beavatkozást, vagy befolyást távol tartson népeitől. Ma a Dunamedence népei annak a Balkánnak a színvonalára kezdenek süllyedni, ahol a háború előtt Oroszország, a volt Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország rivalitása a befolyásért és politikai céljainak elérése érdekében egymással gyakran szembeállította a népeket, vagy ahol fordítva, ezen kis népeknek sikerült néha a maguk önző céljaira egyik vagy másik nagyhatalom érdeklődését lekötöni és ezen a révén a nagyhatalmak között ellentéteket teremteni.

Ehhez hasonló folyamatot a Dunamedencében a kisententeszerződések és a kisentente és Franciaország között létrejött szövetségi kapcsolatok indítottak végzetes útjára a háború után.

A háborút követőleg a sokat szenvedett népek lelkéből ugyanis ellenállhatatlan erővel tört magának utat az a vágy, hogy a béke sokkal hatékonyabb módon biztosítsa, mint a múltban, hogy ne egyforma erős hatalmi csoportok rivalitása, illetve necsak az egymás katonai hatalmától való kölcsönös félelem és tisztelet biztosítsa a békét, hanem hogy a népek közti viták nemzetközi bíraskodás vagy egyeztetés útján

az igazság és méltányosság elveinek a figyelembevételével nyerjenek elintéztést, hogy a népek e révén biztonsághoz jutván, lemondjanak a vitáknak fegyveres úton való elintézéséről, szereljék le hadseregeiket is, hogy azok ellen, akik mégis támadólag lépnének fel, megfelelő nemzetközi szankciók alkalmaztassanak.

Ennek a gondolatmenetnek a megvalósítása feleslegessé teszi azonban az olyan szövetségi szerződéseket, mint amilyenek a háború előtt kötöttek. Sőt ezek egyenesen ellentétben állanak a békeorganizáció azon konstrukciójával, amelyre rámutattam. Minden szövetségi szerződés casus belli-kezt konstruál, ami önmagával ellentétben van azzal az elvvel, hogy a konfliktusok bíraskodás útján nyerjenek elintéztést, és még abban az esetben is megáll ez, ha ilyen casus bellik csak valóban defenzív célok érdekében állapítottak volna meg, mert annak a megítélését, hogy az adott esetben valóban védelem, vagy nem inkább támadás esete forog-e fenn, az ilyen szövetségi szerződés elvonja az illetékes nemzetközi fórumtól és a szerződő felek illetékességébe utalja, ami önmagában alkalmas arra, hogy a béke érdekében létrejött organizáció működése kikapcsoltassék.

Ha azonban ez már önmagában aggályos, még nyilvánvalóbbá válik, hogy ezek a szerződések ellentétben állanak a népszövetségi gondolat- tal és azzal a modern irányzattal, amely a béke fenntartását az igazság és méltányosság elveivel kívánja összekötni, ha elolvassuk a tartalmukat is, amelyekből nyilvánvaló, hogy a békeszerződések igazságtalan és méltánytalan intézkedéseinek örök időre való ortodox fenntartására és védelmére kötöttek meg és a casus bellit Magyarországgal szemben például még a Habsburg-dinasztia valamely tagjának trónra emelése esetére is kimondják, holott erről a kérdésről a békeszerződés egyáltalán nem is intézkedik.

Nyilvánvaló ebből, hogy a kisentente és a francia-kisententeszerződések a régi szövetségi szerződéseknek a mintájára készültek és következésképp nem egyebek, mint véd- és dacsövetségi szerződések a békeszerződési status quo és önző politikai érdekeik érvényesíthetése végett.

Létrehozásuk két katasztrofális eredményt szült; az egyik abban áll, hogy a békeszerződések igazságtalan és tűrhetetlen határozmányainak a revíziója útjába majdnem elháríthatatlannak látszó akadályokat emelt és ezen álláspont mellett Franciaországot is lekötötte, holott Franciaországnak közvetlen érdekeltsége ily irányban nincsen, sőt az osztrák Anschluss elhárítására talán hovatovább éppen a revízió volna szerinte az alkalmas eszköz. Másik eredménye ezen szerződéseknek az, hogy a rossz példa könnyen eredményezheti Európának újból két rivális táborra való szakadását, különösen ha a leszerelés kérdésében

nem sikerül a megegyezést létrehozni. Azt a közvetlen következményt azonban máris megérlette ez az új blokképződés, hogy Közép-Európa, nevezetesen a Dunamedence minden kérdésének megoldásánál a nagyhatalmak rivalitása napról-napra jobban jelentkezik, s e révén a legégetőbb problémák megoldása is lehetetlenné vált.

Ideje volna tehát, hogy a francia közvélemény meggyőződjék arról, hogy egész Európa nyugalma sokkal inkább lehetne biztosítani azzal, ha a Dunamedencében a tarthatatlanná vált békeszerződési intézkedések igazságos és komoly revíziója révén a kis népek egymással kibékítenének, kollaborációjuk ezúton előkészítenék és ezáltal a Dunamedence népeinek olyan öncélú organizációja teremtenék, amely [lyel] e területről a vele szomszédos hatalmas népek illetéktelen befolyása kirekesztetnék és hogy Franciaországnak is nagyobb érdeke fűződik ehhez, mint ahhoz, hogy a mai igazságtalan és veszedelmes állapotnak török-szakad garantálásával az ott lakó népek egy csekély hányadát Franciaország járszalagján tarthatja ugyan, de az összes többi annál biztosabban behajítja az ellenkező táborba és ezen a révén Európa előbb-utóbb újból két rivális táborra fog oszlani.

Amíg ez a meggyőződés Franciaországban nem tör magának utat, addig minden revíziós törekvés nézetem szerint meddőségre van kárhoztatva, mert beleütközik ezen ország domináló túlhatalmába. De addig hiábavaló minden kísérlet arra is, hogy a Dunamedence népei valamely kollaborációja emeltessék ki, amely gazdasági téren a normális kereskedelmi szerződésen túlmenne, vagy pláne, hogy valamely politikai kollaboráció jöjjön létre, amely az ott lakó népeket közös nevezőre hozni volna hivatva, hiú ábrándnak fog bizonyulni, s minden erre irányuló kísérlet újabb kudarchoz vezetne.

Két kardinális probléma megoldása van tehát függőben a Dunamedencében; az egyik a szerződések revíziójának a kérdése, a másik a kis népek kollaborációjának a megorganizálása. A revízió a prius, de éppúgy szükség van a második műveletre is, ez azonban csak a népek kibékítése után a revízió révén érhető el.

Azok a kísérletek, amelyek a revízió kikapcsolásával vagy megkerülésével vélték a békének gazdasági téren egy szilárdabb bázist teremteni, vagy nem voltak őszinték, vagy naivak voltak. Nem voltak őszinték, amennyiben csak azt célozták, hogy Magyarországot és Ausztriát valamely módon a kisentente gazdasági szférájába becsalják, hogy azután politikailag denaturalizálják őket; vagy naivak voltak, mert nem vették észre, hogy a kisentente államainak a gazdasági politikája egyszerű függvénye nemzeti politikájuknak és például Magyarország és Csehország közt nem azért nincs most évek óta normális kereskedelmi szerződés, mert reális gazdasági nehézségek állanak megkötésének útjában, hanem

egyszerűen azért nem volt ilyen köthető, mert a csehszlovák kormány a magyar agrártermékek elől való elzárkózásával egy olyan időpontban, amikor más szomszédos államok szintén az agrárvédelmi irányra tértek át, a magyar államot politikai téren remélte térdre kényszeríthetni.

Mi azonban tudjuk, hogy nem lehet a farkast és bárányt más közösségre rávezetni, mint arra, amelyben a farkas a bárányt felfalja. Az a politika pedig, amely a kisnépek felé azt kiáltja, hogy most pedig béküljete ki, de ugyanakkor mindent elkövet, hogy a népek egyik részének a rovására elkövetett igazságtalanságok és sérelmek fennmaradjanak és hogy a hatalmi eszközök összessége is az egyik fél kezében legyen, az emberföltött és lélektanilag lehetetlent követel a megalázott féltől, mert nyilvánvaló, hogy az ilyen kibéküléshez hiányzik az erősebb félnél a komoly szándékról tanúskodó önmegtagadás, a gyengébbeknél pedig ebből kifolyólag nem születethetik meg a komoly bizalom, mert félnie kell attól, hogy az ilyen kibékülés tulajdonképpen nem jelentene egyebet, mint teljes kiszolgáltatását és alávetettségét a másik félnek.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Hogy okfejtésemben egy lépéssel továbbmehessek, az eddig mondottakat röviden összefoglalom:

A békeszerződések a nemzeti önrendelkezési jog elvének a félretételével részrehajlóan és nemzeti szempontból igazságtalanul rendezték a Dunamedencében az ott lakó népek viszonyait, mert három kategóriába sorolták őket és az elbánásnál nem az igazság szempontjai, hanem az illető népnek a háborúban tanúsított magatartása volt a döntő szempont.

Ezzel az eljárással a már úgymint meglevő régiéken kívül olyan új ellentétek keletkeztek ezen népek között, amelyek állandóvá teszik köztük az ellenségeskedést.

A békeszerződések az Osztrák-Magyar Monarchia régi geográfiai, történelmi és gazdasági egységének a diszmembrációjával egyidőben nem gondoskodtak arról és hozzáteszem, már az igazságtalan osztály folytán nem is gondoskodhatnak arról, hogy az általa betöltött hivatást más organizáció vegye át, s a Dunamedence népeit valamelyes egységbe foglalva és kollaborációjukat biztosítva, nekik biztonságot, gazdasági téren prosperitást, a nemzetközi életben érdekeiknek védelmet és a nagyobb hatalmak rivalitásától való mentességet biztosítson. Ezen eljárásnak a következménye az, hogy ez a terület hova-tovább a nagyhatalmak rivális befolyása alá került, ami az ellentétek kiélesedését vonta maga után.

Ezt a folyamatot Franciaországnak szövetségi politikája indította meg, amely ellentétben áll a béke modern organizációjának a gondolatával és amely Franciaországot anélkül, hogy Németország elleni politikai

küzdelmében bármilyen komoly haszna lehetne belőle, a békeszerződésbeli ortodox status quo mellett kötötte le a Dunamedencében.

Ezzel, akarva, nem akarva, útjában áll az orvoslás egyedüli lehetőségének, amely csakis a népek közti igazságosabb osztályon, különösen a trianoni szerződés gyökeres revízióján épülhet fel és amelynek keresztülvitele után lehet csak szó a Dunamedence népeinek olyan kollaborációjáról, amelynek szüksége nyilvánvaló, ha nem akarnak ezen népek idővel újból ahhoz hasonló helyzetbe kerülni, mint amelyet szomszédok túlereje folytán hosszú évszázadokig voltak kénytelenek eltűrni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Hogy a Dunamedencében a nagyhatalmak rivalitása kifejlődően van, az érthető és természetes következménye ezeknek a szerződéseknek. A politikai bizonytalanság, az ellentétek, amelyeket a népek között teremtettek, automatische vonják ezt maguk után.

Nem lehet a szomszédos nagyhatalmakra, se Németországra, se Olaszországra nézve mindegy, hogy a mai káoszról mi alakul ki itten. Mindenekelőtt Németországnak vitális érdekévé vált, hogy ez a terület ne kerülhessen valamely ellenséges nagyhatalom befolyása alá. Amíg az Osztrák-Magyar Monarchia létezett, háta fedve volt. Ma déli és keleti határain vele szemben ellenséges érületű államok keletkeztek, amelyekkel súlyos ellentétei vannak, minden oldalról bekerítve és fenyegetve érezvén magát. Életbevágó érdeke ezen helyzetből kifolyólag, hogy legalább a Dunamedencében hasonló helyzet kialakulását megakadályozza.

Németország gazdasági expanziójának hanyatlása a világpiacra, kolóniáinak elvesztése, flottájának megsemmisülése, idegenben elhelyezett tőkéinek lefoglalása és a világkereskedelmi viszonyokban beállott változás véget vetett Közép-Európa piacának a nyitvatartására, kényszerhelyzetében tehát szintén jobban reá van utalva, mint valaha.

De nem mindegy Olaszországra nézve se, hogy milyen irányt vesz a politikai élet a Dunamedencében, hogy nem kerülnek-e a népek itt szláv vezetés és irányítás alá, ami háttérül szolgálna egy nagyszláv birodalom kialakulásához a Balkánon; ez pedig viszont az Adria keleti partjainak a birtokát és az Adriának zárt olasz tengeri mivoltát tenné kétségessé. Vagy mindegy lehetne-e Olaszországra nézve, hogy a Dunamedence népei akár német, akár francia befolyás alá jutnak?

Hiheti-e végre komolyan valaki, hogy az orosz történelemnek az a periódusa véglegesen a múlté már, amely az összes szlávok egységének a jelszavával évszázados harcban először Törökország európai birodalmát röpítette a levegőbe és azután ugyanezen jelszóval másik nagy riválisa, az Osztrák-Magyar Monarchia elpusztításához fogott. Hiheti-e valaki komolyan, hogy ezen célokért azzal az önzetlen szándékkal

küzdött, hogy désinteresselment-t jelentsen be felszabadított szláv testvérei sorsával szemben, ha a harca sikerrel jár?

Vagy nem inkább átmeneti időket élünk-e ebből a szempontból? És a mai Oroszország erényt formál gyengeségéből, amely után aktivitásának újabb periódusa következik majd?

Amint látható, a Dunamedence népei fölött a kérdőjelek tömege lebeg, nem úgy, mint a háború előtt, és Európa nagyhatalmainak tekintélyes része lázasan dolgozik azon, hogy ezen népek sorsának irányítását kézbe vegye és a jövő kialakulását a maga érdekeivel harmóniába hozza.

A revízió, az új berendezkedés kérdése ennél fogva az igazság, a méltányosság, a kis népek életkérdéséből a nagy nemzetek politikai kérdésévé nőtte ki magát és igyekszik útjába állni minden olyan megoldásnak, amely érdekeit sérthetné, még ha a tárgyilagos igazság szempontjából a legindokoltabbnak és a legszükségesebbnek mutatkozik is.

Ezzel reámutattam, tisztelt Hölgyeim és Uraim, azokra a súlyos nehézségekre, amelyek a Dunamedence problémái helyes megoldásának az útjában állanak. Valóban oly nagyok ezek a nehézségek, hogy a sorsától mélyen lesújtott magyar nemzetnek láttukra kétségbe kellene esnie.

Van-e kiút ebből a helyzetből? – veti fel minden magyar ember maga előtt a kérdést nap-nap után.

És még sem csüggedünk, mert bízunk az igazság erejében, mert bízunk az emberi haladásban és mert bízunk önmagunkban is.

Nem mintha azt hinnénk, hogy valamelyes újabb háborús komplikáció hozhatná meg a fordulatot. Nem! Ellenkezőleg, úgy érezzük, hogy egy újabb háború a legnagyobb szerencsétlenség lenne, amely érhet, mert még az is veszélybe kerülhetne, amink megmaradt, már pedig igazán nincs többet veszíteni valónk.

De mibe helyezzük akkor a bizalmunkat, fogják sokan kérdezni önök közül? A Népszövetségbe? Közvetlen tárgyalásokba szomszédainkkal? A nagyhatalmakba? Vagy mibe? A legnagyobb tisztelet mellett is, amelyet a Népszövetség intézménye iránt érzünk, tisztában vagyunk azzal, hogy mai összetételében és szervezete mellett a revízió nagy és nehéz problémájával megbirkózni alig volna képes. Pedig legszebb feladatát képezhetné, amelyekkel a békét szilárd alapokra fektetné. Gróf Apponyi Albert, a magyar kormány genfi főmegbízottja, halála előtt egyik genfi beszédében⁵¹ a Népszövetség feladatairól szólva azt mondta: „Nem létezik más konzervatív politika, mint a határozott evolúció politikája. Csak hogyha lesz bátorsága a Népszövetségnek arra, hogy az érvényben levő nemzetközi jogot alapjaiban vizsgálja felül, azt szigorú bírálat alá vegye, hogy megállapíthassa, vajjon az igazságosság elveivel és a nemzetek komoly érdekeivel összhangban áll-e, csak akkor fogunk egy valódi, egy tartós és végleges békét teremthetni.”⁵² De bizonyos

rezignációval tette hozzá egyúttal: „Nem tudom, hogy az élők sorában lesznek-e abban az időben?”⁵³

Ebben az utolsó rövid pár szóban bennefoglaltatik az az egész kritika és szkepszis, amelyre minden objektív ember jogosult, aki a Népszövetség működését figyelemmel kíséri. Nem mint hogyha az emberekben volna a hiba. Az intézmény szervezeti szabályai teszik egyelőre majdnem lehetetlenné, hogy olyan kérdések, amelyekben a szemben álló államok el vannak szánva arra, hogy álláspontjukról nem tángítanak, megoldást vagy legalább is az igazság követelményeihez mért megoldást nyerjenek. És ezek közé tartozik elsősorban a békeszerződések revíziójának a kérdése.

Még kevésbé lehet remélni, hogy a Dunamedence államainak egymásközi közvetlen tárgyalása valamelyes megfogható eredménnyel járhatna. A beati possidentes, akik ezenfelül úgy diplomáciai, mint katonai téren minden hatalmi eszköz felett rendelkeznek, hogy a háborús zsákmányt megvédjék, ma még igen távol állanak annak a felismerésétől, hogy túlfeszítették a húrt a győzelem pillanatában és hogy más népek jogosult életérdekeinek a rovására visszaéltek a kedvező pillanattal. De van-e a nemzetek életében egyáltalán más momentum, amelyben ily felismerés lelkükben megszületik, mint az a pillanat, amikor már késő? És ha van, a felismerésétől a bevallásáig még igen hosszú az út. Néha azt a kis utat, az utolsó lépést az élen álló politikusok önzése, vagy morális félénksége barikádozza el. Nézetem szerint hamarabb, korábban várható és remélhető, hogy az elkövetett hibák felismerése azoknál következik be, akik nem közvetlenül érdekelt felek, akik nem direkt élvezői és hasznothúzóik az elkövetett igazságtalanságnak, akiknek az életére tehát nem az így előállott egoisztikus haszon a döntő, hanem az a kedvezőtlen közvetett reperkusszió, amely Európa békéjére és nyugalma ebből a helyzetből származik. Értem ez alatt a nagyhatalmakat és azoknak a közvéleményét. Ez a felismerés a nagy nemzetek közvéleményében ma már nagy utat tett meg.

Európa öt nagyhatalma közül négyenél részben alig kétséges többé, részben most tör utat magának. Még Franciaországban van elmaradva ez a felismerés, ahol azonban lassan-lassan a közvélemény szintén kezd ezzel a gondolattal komolyan foglalkozni és kezdi felismerni, hogy a trianoni béke örökké fenn nem tartható, mert igazságtalan volt, kezdi felismerni, hogy Franciaország nem vállalhatja egy részrehajló és igazságtalan jogállapot fenntartása érdekében örök időkre a zsendár szerepét a Dunamedencében és kezd különösen annak a tudatára ébredni, hogy a Dunamedence népei az európai békének szilárdabb pillérei lesznek, ha egy igazságos osztály révén közöttük komoly megértés jön létre és e révén öncélú életet kezhetnek, ennek érdekében egymással

barátságos kollaborációt fenntartva, mint hogyha a mai igazságtalan és tarthatatlan állapotok további erőszakolása révén két táborra osztatnak és ennek következtében annak a tábornak is, amely ma francia oldalon van, a szövetségi értéke hovatovább teljesen lecsökken.

Azon a napon, amelyen ez a felismerés az összes nagyhatalmaknál utat tör magának, meghúzták a trianoni szerződésnek a lélekharangját; akkor nézetem szerint formai kérdéssé válik, hogy a revízió a Népszövetség útján, direkt tárgyalások vagy mindkettő révén bonyolítottassék le, mert Európa legnagyobb nemzetei egyhangú akaratával olyan kis országok, amelyek létüket és határaikat nekik köszönik, szembe nem szállhatnak.

Addig az időpontig mi magyarok dolgozni fogunk s türelemmel várunk; összes szomszédainkkal normális gazdasági relációk teremtsére törekszünk és ennek érdekében áldozatokra is képesek vagyunk. De ezen túlmenő gazdasági vagy politikai blokkokba be nem lépünk és kár a sok fáradtságért, amelyet ily tervek kieszelésére addig az időpontig fordítanak, amíg egy igazságosabb új osztály révén valódi béke és barátság nem létesül a Dunamedencében. Minden ily blokkban való együttműködés csak őszinte barátok közt lehetséges. Nincs alapja és eleve felbomlásra van ítélve az olyan kollaboráció, amelybe minden fél hátsó gondolatokkal lép be; sokkal nyíltabb és férfiasabb nép a magyar, sem hogy ezt őszintén meg ne mondaná, vagy hogy ilyenre kapható lenne. Ha a kiengesztelődés egy igazságos új osztály útján lehetővé válik, a kívánt kollaboráció önmagától fog megszületni, mert a viszonyok szükségessé teszik és mert akkor a bizalom is meglesz hozzá, amely ma hiányzik.

A Tardieu-terv, dunai konföderációs terv és egy sora más hasonló variánsoknak, mind egy és ugyanazon betegségben szenvednek; gazdasági koncepciók, amelyek azonban a gazdasági bajokat nem oldják meg, politikai hátsógondolatokból születtek meg; vagy fordítva, azt lehetne mondani róluk, hogy politikai tervek gazdasági köpenyegbe burkolva, amelyek többé-kevésbé mind abból a célból eszeltettek ki, hogy Magyarország látszólagos gazdasági kedvezményekkel a kisentente hatalmi csoportjának az érdekszférájába tereltessek be, anélkül, hogy a revízió terén előzetesen elégtételhez jutott volna.

Gazdasági téren az a baja ezeknek a koncepcióknak, hogy az, amit Magyarországnak látszólag nyújtanak, vajmi keveset jelent a számára. A régi Osztrák-Magyar Monarchia 50 milliós lakosságával egy kiegyensúlyozott gazdasági egységet alkotott. Ausztria cseh és alpesi tartományai fejlett iparral bírtak és vevői voltak a régi Magyarország, a volt Galicia és Bosznia-Hercegovina, tehát a Monarchia keleti része agrárfeleslegeinek, ezek viszont az iparilag fejlett tartományok ipari produktumainak piacát képezték. Sem a mezőgazdaság, sem az ipar így nem

voltak lényegileg arra utalva, hogy vámkülföldön keressenek piacot. És miután a Monarchia védvamos kereskedelmi politikát folytatott, Prágában és Bécsben a magyar búzával, borral, gyümölccsel és állattal nem konkurálhatott az amerikai vagy kanadai búza, a francia és az olasz bor, vagy az argentinai hús, a romániai vagy szerbiai élő állat. Viszont Magyarország területein nem foglalhatta el az osztrák és cseh acél- és gépáruk, a reichenbergi posztó és a cseh porcellán- és üvegipar termékei elől a piacot a német vagy a francia, vagy az amerikai ipar a maga termékeivel. Ebből kifolyólag a mezőgazdaság is magas árakat élvezett. A Monarchia diszmembrációja ennek az Eldorádónak véget vetett. Ma Bécsben és Prágában kanadai búzából készült kenyeret, Argentínában, Lengyelországban vagy Szerbiában hizlalt disznó- és marhahúst esznek, olasz és francia bort isznak és mi magyarok csak nagy nehézséggel vagyunk képesek feleslegeink egy csekély hányadát és ezeket is ruinos árakon, ezeken a közeli piacokon elhelyezni, a megmaradó résszel pedig kénytelenek vagyunk a távolabbi olasz, svájci, francia, német piac után, nagy fuvar költségek mellett szaladgálni; hasonlóná vált Ausztriában és Csehországban az ipar helyzete. Eredménye ennek a felfordult világnak az lett, hogy az ipari államok, nevezetesen Ausztria és Csehország csak úgy az iparban munkát nem találó népességüknek, a mezőgazdasági országok pedig, hogy a mezőgazdasági foglalkozásból kiszoruló lakosságuknak kenyeret adhassanak, hozzáfogott az egyik mesterséges fejlesztéséhez mezőgazdaságának, a másik pedig új iparok létesítéséhez, ezzel természetesen új akadályokat teremtve a kölcsönös forgalomnak.

Ezen az állapoton nem segítené, bármily plausibilisnek látszik is, a volt Monarchia utódállamainak újból egy gazdasági egységbe való összefoglalása. Magyarország mezőgazdaságán nem segítené például azért, mert ezen összefoglalás révén olyan túlnyomólag mezőgazdasági produkcióval bíró területet, mint a volt román vagy szerb királyság területei, Besszarábia, Macedonia, Montenegro területei stb., amelyek a háború előtt nem tartoztak a volt Monarchiához, mind belekerülnének ebbe az új gazdasági egységbe és ebben az ipari és mezőgazdasági termelés között régebben fennállott egészséges egyensúlyt a mezőgazdaság rovására teljesen felborítanák, úgy, hogy a magyar termékek ily nagyobb gazdasági egységek létesítése esetén sem jutnának sem biztosabb és konkurenciától mentesebb piachoz, sem a világpiaci ruinosus áraknál jobbakhoz, miután az új gazdasági egység úgyszólván minden mezőgazdasági produktuma tekintetében a belső piacon el nem helyezhető nagy feleslegekkel bírna.

Ezen csak az segítené, ha az ipari utódállamok nem az összes, hanem csak egy-két agrárjellegű utódállammal egyesülnének, vagy fordítva,

az agrár utódállamok nemcsak a két ipari utódállammal egyesülhetnének, hanem rajtuk kívül még mással is.

De ennek megint másik két akadálya van. Az egyik abból áll, hogy a szűkebb területre korlátozott megoldás beleütköznék a kisentente politikai konstrukciójába, mert az új egységből az agrárállamok közül vagy Romániának, vagy Szerbiának kellene kimaradnia, Magyarország kimaradásáról centrális geográfiai fekvése folytán nem lehet szó, ez azonban a kisentente gazdasági téren való szétszakadását jelentené, ami ellen az egész kisentente védekezne, de elsősorban a mostohább elbánásban részesült agrártagja. A tágabb körű megoldásról azonban Franciaország nem akar hallani, miután ő nem jöhet szóba és így politikai vezetőszerpe volna kérdésessé téve.

Második nehézsége abban áll, hogy egy ily kisebb gazdasági blokk létesítése a cseh, de különösen az osztrák iparra nézve sokkal kevesebb vonzóerővel bírna, miután e révén kisebb és elégtelen fogyasztópiachoz jutna csak, amelyen ezenfelül az osztrák iparnak az erősebb cseh konkurenciával kellene osztozkodnia.

Amint a mondottakból látható, gazdasági alapon megoldható lenne ugyan a probléma, de ennek útját állja a kisentente egész politikai konstrukciója; ezért inkább fordítva, gazdaságilag rossz és értéktelen megoldások kínáltattak fel eddig a legkülönbözőbb variációkban, amiből az egyik félnek politikai haszna volna ugyan, de amibe viszont a másik fél nem mehet természetesen bele. Komoly átmeneti segítséget gazdasági téren a dunai államok számára mindaddig, amíg a politikai kérdések megoldása révén egy végleges gazdasági megoldás is lehetővé válik, egyedül a legújabbban Genfben benyújtott olasz terv megvalósítása jelentene, amely tudomásom szerint azt javasolja, hogy a dunai utódállamok egymásközt is, bármely más állammal mezőgazdasági produktumaik tekintetében, Ausztria pedig ipari termékeire nézve olyan kétoldalú preferenciális szerződéseket köthessen, amelyekben foglalt előnyöket más, harmadik fél ne igényelhesse a maga számára. Ez a javaslat tehát azon felismerésből kiindulva, hogy a Monarchia volt területén alakult államok a Monarchia egységes és védett gazdasági területének diszmembrációja folytán egészen kivételes nehéz gazdasági helyzetbe kerültek, azt indítványozza, hogy minden állam olyan kedvezményeket adhasson neki, amelyeket másoknak, akik nincsenek ebben a kivételes helyzetben, épp azért ne legyenek kénytelenek megadni. Egy nemzetközi segítőakció lehetőségének a megteremtéséről van tehát szó e javaslatban, amelyben mindenki belátása szerint venne részt. Mindenki azt adná, amit tud és akar. Ez a megoldás senkit sem kényszerít. Még az utódállamokat sem kényszeríti egymásközt arra, hogy valamely gazdasági blokk Prokrustes ágyába feküdjenek. Az akarat, elhatározás is

az érdekek szabad játékanak nyit teret. Épp azért elfogadható és hasznosnak minősíthető ez a terv. Végleges megoldást nem jelent ez sem. Végleges megoldásnak csakis valamely nagyobb gazdasági egységnek, vagy egységeknek az újból való kialakulását lehet tekinteni, miután a technika fejlődése és a közlekedés gyorsulása a termelési processus teljes átalakulását vonja maga után és parányi termelési egységek és fogyasztópiacok független fennállását és autarkiára való törekvését ez lehetetlenné teszi, illetve ilyen területek gazdasági életére sorvasztólag hat. De ilyen nagyobb gazdasági egységek új kialakulásának előfeltételül azon politikai akadályok és megkötöttségeknek az elhárítását kell tekinteni, amelyek a raisonabilis gazdasági szempontok érvényesülését lehetetlenné tették eddig. A helyes út a fordítottja tehát annak, amelyet eddig követtek. Eddig mindig arra tettek kísérletet, hogy gazdasági eszközökkel hozzák egymáshoz közelebb a politikai téren szétválasztott és egymással szembeállított népeket. Kisült azonban, hogy a józan gazdasági rendezésnek a politikai kérdések képezik a legfőbb akadályát.

Mentől tovább experimentál tehát Európa a legkülönbébb tervekkel, akár gazdasági téren, akár harcában a világ gazdasági krízis ellen, akár más téren is, például a leszerelés terén is, vagy a béke megorganizálásának egyéb problémái terén, hovatovább világossá fog és kell, hogy váljon, hogy egész Európa centrális nagy problémáját, t. i. a békeszerződések revíziójának a kérdését se félretenni, se más úton eliminálni, se megkerülni nem lehet; minden munka addig, amíg ennek megoldására Európa vezetői magukat reá nem szánják, csak foltozás lesz, már pedig a folt a folton soha sem lehet tartós. Annak a tudatára kell ébrednie a világnak, hogy a békeszerződések Európa népei között olyan irreparabilis szakadékokat, oly új ellentéteket kreáltak, amelyek minden téren újból és újból kiütözköznek és minden probléma megoldásánál mérgező hatást váltanak ki. A békeszerződés határozmányai olyan mérgező hatású gócpontot alkotnak Európa testén, amelyből a genny a vérkeringés révén az egész szervezet minden részében elterjedt és ma az egész test összes szervét át és átjárta. Az élet összes funkciói ezúton súlyos zavarokkal küzdenek és minden lokális gyógymód, amely a betegségnek csak egyes területeken jelentkező szimptomáit kezeli, sikertelen kell hogy legyen. Az a politikai metódus, amely a gazdasági bajok leküzdésére, a béke garanciáinak a megszilárdítására, a leszerelés keresztülvitelére, a Duna problémáinak a megoldása céljából a népek baráti együttműködését, a győzők és legyőzöttek kollaborációját hordozza nap-nap után az ajkán, de ugyanakkor mindent elkövet, hogy a hajmeresztő igazságtalanságok, amelyek a békeszerződésben elkövetettek és a népek egyik részében a súlyos megalázottság és az elkeseredés érzetét tartják ébren, mindenáron fenntartassanak, soha

sem lesz képes egyetlen egy kérdésre is olyan megoldást találni, amely a szembenálló két táborot kielégítené. 15 év óta egy helyben tapos tehát a világ és eredménye ezen eljárással eddig csak az volt, hogy a győzők közvéleményében az a benyomás erősödik, hogy a legjobb szándékú közeledés is hiábavaló, viszont a legyőzötteknél a folytonos csalódás érzete kel lábra és az a hit erősödik meg, hogy a nagy hangon hirdetett béketörekvések mögött más nem áll, mint képmutatás és az az álnok szándék, amelynek nem az igazi béke megteremtése a fontos, hanem a mai hatalmi viszonyoknak az állandóvátétele és a porhintés a győző országok népei komoly békevágának a szemébe.

A kérdések ezért megoldatlanul húzódnak konferenciáról konferenciára, a világ helyzete pedig katasztrofálisan romlik, az ellentét és a szakadékok a népek között és a kölcsönös bizalmatlanság csak mélyülnek.

Nem lehet tehát elkerülni a gyökeres revíziót, különösen a Duname dendencében nem, ahol a békeszerződésnek elsősorban a területi intézkedései azok, amelyek minden téren katasztrofális helyzetet teremtettek és radikális revízióra szorulnak.

Nem lehet a területi revíziót sem megkerülni, sem kijátszani.

Újabban abból a táborból, amely érthető okokból erre mindent elkövet, egy megtévesztő jelszó indíttatott útnak, amely szerint nem arra van szükség, hogy a határok revideáltassanak, hanem a határok eltüntetésére van szükség a kisebbségi jogok liberális kezelése és kiépítése révén.

Azok hangoztatják, akiknek módjukban áll ezt két hét alatt valóra is váltani és ezzel be is bizonyítani, hogy ez az eljárás a helyes.

Miért nem fegyvereznek le akkor bennünket azzal, hogy ezt valóban keresztülvisszik? Hiszen minden szónál szebben beszél a tett. És egy rövid experimentum tényeivel szemben minden argumentum hiábavalóvá válna.

Azok hangoztatják ezt azonban, akik ugyanakkor, amikor e szót szájukon kiejtik, népszámlálási trükkökkel népes magyar városok lakosságának az ajkán némítják el a magyar szót, akik ugyanakkor kisebbségeik egész sajtóját egy tollvonással letiltják, vezetőiket bebörtönzik, egyesületeiket lezárják és vagyonukat elkobozzák.

A hang valóban Jákobé, a kéz azonban Ézsaué és így az ígélet blasfemiává válik, amelynek merészsége előtt kővédermedten áll meg az ámuló magyar közvélemény.

Ez volna a megoldás, amely után mindenki áhítozott? Ennek a megoldásnak volnának olyan garanciái, amelyek a népek jövő békéjét biztosítani képesek? Ez az a szikla, amelyre Európa nyugalma felépíteni lehet?

Ha megvalósítására valóban ígélet tétetnék, mi garantálná a betartását? A második ígélet, amelynek értéke, a százszorosan megszegett első után, százszorosan kevesebb?

Vagy talán a Népszövetség? Az a Népszövetség, amely a kisebbségi anyagi jog kifejlesztése terén egy lépést előre tenni nem tudott; a lefolytatott kisebbségi peresetekben pedig még ennek a primitív jognak az érvényét sem tudta eredményesen biztosítani, vagy megsértéséért a károsultaknak komoly elégtételt szerezni?

Nem, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Ennél komolyabb garanciákra van a Dunamedence népeinek szüksége. Mert 15 év szomorú tapasztalata a magyar nemzetnek azt a bizonyosságot szerezte meg, hogy a magyar faj egyharmadrésze Balkán-metódusnak lett a békeszerződés által kiszolgáltatva; ez az állapot vérébe és húzába vág és ennél fogva egy új rendezésnél egész más garanciákra lesz szüksége. Mert a Balkán-népeknél csak egy garancia komoly és ez a szemet szemért és fogat fogért elvben ölt náluk testet.

Ennek a garanciának a gyakorlatba való átültetése azonban azt jelenté, hogy a területek megosztása révén ugyanannyi román, cseh vagy szerb kerüljön magyar fennhatóság alá, mint amennyi magyart Románia, Csehország vagy Szerbia fennhatósága alatt meghagyni akarnak, mert csak ez garantálná azt, hogy a magyar kisebbségekkel szemben a mostani balkáni bánásmód megszűnik. Ezt a garanciát is, amint látjuk, tehát csak a területi revízió adhatja meg, amely végeredményében ennél a megoldásnál sem volna elkerülhető.

Felesleges tehát hozzája ilyen kerülő úton jutni, annyival inkább, miután Magyarországnak semmi kedve sincs arra, hogy az esetleg fennhatósága alá kerülő nem magyar alattvalókat egyszerű túszoznak vagy retorziós objektumoknak tekintse, akikkel adott esetben rosszul is kellene bánnia, hogy a hasonló bánásmódtól az idegen fennhatóság alá került magyarokat megmentse.

Sokkal egyszerűbb, logikusabb és humánusabb tehát az, hogy olyan revízió vitessék keresztül, amely a magyar és a többi nemzeten elkövetett sérelmeket célirányos és igazságos módon, radikálisan orvosolja.

Mi ennek az eljövételében vallásos hittel hiszünk és bízunk. Ez a magyar nemzet credo-ja sorsának mai sötét éjszakájában.

Én a revízió érdekében a magyar népnek azzal a régi ragaszkodásával, tiszteletével és bizalmával fordulok a hatalmas angol nemzethez támogatásért, amelyről még a háború nehéz napjaiban sem feledkezett meg. Ha segítő kezét életének legsúlyosabb óráiban Anglia feléje kinyújtja, örökké hálás lesz érte a magyar nemzet. Bizalmunk Anglia felé fordul, mert mi úgy érezzük, hogy Angliának csak egy érdeke van a Dunamedencében és az abból áll, hogy az elkövetett igazságtalanságok kiküszöböltessenek és ezen a réven újból béke, jólét és megelégedés térjen vissza a világ ezen területére és vele együtt az annyi megpróbáltatást átélő magyar nép lelkébe is. Mi azt reméljük és bízunk benne, hogy

Anglia ebben az esetben is hű lesz nagy és nemes tradícióihoz, amelyek ezt az országot mindig az igazság, a fair play, a jogtalanul üldözöttek oldalára állították.

Azzal az áhítatos meggyőződéssel teszem le a revízió kérdésének minden magyar előtt szent ügyét az angol közvélemény asztalára, hogy ezzel azt a legjobb helyre bízom a világon.⁵⁴

JEGYZETEK

Sir Robert Gower a brit parlament képviselője, a magyar revízió ügyének egyik legfontosabb angol pártfogója, Seton Watsonnal való politikai vitájának eredményeképp 1933 nyarán az alsóházban határozati javaslatot nyújtott be, arra vonatkozóan, hogy a trianoni békeszerződést olyképpen vegyék revízió alá, hogy Magyarország az elszakított területeiből visszakapja a magyarlakta vidékeket. (Bővebben lásd a 26. jegyzetben.) Az ügy parlamenti előmozdítása érdekében Gower többmagával politikai kampányt indított képviselőtársai megnyerésére, hogy aláírásukkal minél többen támogassák javaslatát. Ennek keretében egy előadókörutat is szervezettek gróf Bethlen István számára abban a reményben, hogy Magyarország korábbi miniszterelnökeként, továbbá az angol közvélemény előtt általánosan ismert és elismert politikusként hathatósan segíti majd az ügyet.

Bethlen István november 22-től november 30-ig Nagy-Britanniában négy előadást tartott a magyar békerevízió problémáiról. Az úgynevezett „*angliai előadásokat*” annakidején távirati tudósítás alapján, kivonatos formában ismertette a magyar sajtó. A nagyobb napilapok a *Magyar Távirati Iroda* (MTI), valamint saját levelezőik és tudósítóik révén, a kisebb napilapok kizárólag a távirati iroda közlései alapján adtak hírt a fontos külpolitikai eseményről, amely közel két hétig napi szinten foglalkoztatta a hazai közvéleményt. Az előadásokról készült beszámolók idehaza olyan sikert arattak, hogy a *Genius Kiadó* még a politikus külföldi tartózkodása alatt, december legelső napjaiban könyvalakban megjelentette azok teljes szövegét. (*Budapesti Hírlap* 1933/275. sz. dec. 3. 13.; *Népszava* 1933/277. dec. 3. 16.; *8 Órai Újság* 1933/276. sz. dec. 5. 2.) Hogy a teljes kéziratokhoz még magától a Bethlentől, annak elutazása előtt, avagy az eseményeken jelenlévő MTI gyorsíróktól jutott-e hozzá a kiadó, ma már nehéz megmondani – a kiadott kötet szövegképe alapján az utóbbi tűnik valószínűbbnek. (Erre utal pl. egyes politikusok nevének „elírása”: Palathy/Palacký és Kavlicsek/ Havlíček stb.) Ami azonban majdnem biztos, hogy a volt miniszterelnök már csak hazajövele után vette kezébe előadásainak 120 oldalon napvilágot látott nyomtatott szövegét, melynek címe „*Bethlen*

István angliai előadásai” volt. A mű egyébként a sajtóbeszámolókhöz hasonlóan szintén eufórikus hangulatba hozta olvasóit. Míg Túri Béla Kossuth 80 évvel korábbi előadásaihoz hasonlította Bethlen művét, addig Valkai Ferenc a magyar revíziós program első határozott megfogalmazását látta benne. (Túri Béla: Bethlen István angliai előadásai. *Katolikus Szemle* 48. évf. 1934/1. sz. 59–60.; Valkai Ferenc: Bethlen István angliai előadásai. *Protestáns Szemle* 43. évf. 1934/5. sz. 306–307.)

Az előadókörút részletei és az egyes előadásokról készült sajtóbeszámolók – főként az MTI és a *Budapesti Hírlap* tudósításai alapján – részletesen is ismertetésre kerültek a jelen kiadás jegyzeteiben. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy a magyar sajtó beszámolóit sokszor nem kevés elfogultságot mutatnak, s korántsem biztos, hogy helyesen értékelték az előadások hatását az angol (és más nemzetiségű) résztvevők esetében.

A szövegben és a jegyzetekben szereplő idézetekben, a szögletes zárójelben szereplő szavak minden esetben szerkesztői beszúrások.

* * *

¹ A volt miniszterelnök 1933. november 17-én, pénteken, Hordóssy Iván, a Revíziós Liga londoni titkárának kíséretében, a Keleti-pályaudvarról az albergi expresszrel utazott el Nagy-Britanniába. (*Budapesti Hírlap* – a továbbiakban: *B. H.* – 1933/256. sz. nov. 11. 5. és uo. 1933/262. nov. 18. 6.) Londonban 18-án délután meleg fogadtatás várta. „A Viktoria-pályaudvaron Pallavicini Alfonz örgróf követégi titkár, továbbá az alsóház magyarbarát csoportjának több tagja s az angol és magyar sajtó képviselői fogadták.” (*B. H.* 1933/263. nov. 19. 5.) Megérkezését követően – amiről az angol sajtó is részletesen referált – nyilatkozatot adott az MTI tudósítójának, aki nek nagyvonalakban vázolta előadásai témáját, valamint kifejtette, hogy látogatása célja egyebek mellett az angol közvélemény fölvilágosítása s a magyar revízió békés voltának hangsúlyozása. (A kijelentés egybevágott a pár nappal korábban, Budapesten adott interjújával. V.ö. *B. H.* 1933/257. nov. 12. 5.) Ezután újra rátért expozéi tartamára és kifejtette, hogy azokban külön foglalkozni fog az addigi rendezési tervekkel, így „a Tardieu-javaslattal, a Duna-szövetséggel, valamint Magyarország és Ausztria közötti szorosabb együttműködés kérdésével” (uo.). Bethlen MTI nyilatkozatában külön kiemelte, hogy az előadói meghívásokat magánemberként kapta, így semmiféle politikai megbízatásról nincs szó. Ma már azonban ismert dolog a történészek körében, hogy előadásainak megtartásával legalább két politika célja is volt. Egyrészt rövidtávon nyilvánvalóan szerette volna saját személyét gróf Apponyi Albert revíziós politikájának legitim, nemzetközileg elfogadott és tisztelt utódként föltüntetni (*Az Est* 1933/283. dec. 14. 1–2.),

valamint erre (is) építve hosszabb távon újra a miniszterelnöki szék lebegett szemei előtt. (Ez utóbbiról lásd a kötet *Utószavát* is.)

² Ismeretes, hogy a hivatalos program szerint eredetileg csak három előadás volt tervezve, ám a cambridge-i diákság szervezete, az angol birodalom legjelentősebb politikai diákegyesülete, a University Union kérésére, az intézmény hivatalos meghívást intézett Bethlen grófhhoz, aki 22-én már a reggeli óráktól az egyetem területén tartózkodott, és tekintélyes diákserreg kísérte, bárhová is ment. (*B. H.* 1933/270. nov. 28. 3.) Előadása kezdete egyébként viszonylag későre, közép-európai idő szerint este fél 10-re volt kitűzve. (*MNL OL MTI, KH, Napi hírek* 1933. november 22. 20. kiad.)

³ A magyar revíziós politika részéről nagy várakozással és célokkal bíró körutat nemcsak a külföldi, hanem a hazai sajtó is élénk figyelemmel kísérte, attól jelentős politikai eredményeket várt. A hírlapok majd’ napi szinten foglalkoztak az elutazás körülményeivel, tudósítottak a hivatalos találkozókról és persze kivonatokban közölték az adott előadás tematikáját-tartalmát. (Hely hiányában ezekre e helyütt nem történik utalás, mindössze azt jegyeznénk meg, hogy az előadások kivonatát az MTI megkapta, és a magyar lapok többsége ezek alapján tudósított az eseményekről. *MNL OL MTI, KH, Napi hírek* 1933. november 22. 16–19. kiad.; uo. 1933. november 27. 15–17. kiad.; uo. 1933. november 28. 17–21. kiad.; uo. 1933. november 30. 15–18. kiad.)

⁴ Az adoma így szól: „A rosszul gombolt dolmányt újra kell gombolni.” Angyal Dávid kutatásai meggyőzőek abban a tekintetben, hogy a közkeletű kijelentés háttere csak mítosz, ugyanis Deák Ferenc nem Ferenc Józsefnek, hanem Schmerlingnek, az akkori igazságügyminiszternek mondta e szavakat, amikor az Bécsbe hívta, hogy vegyen részt a magyar magánjogra vonatkozó tanácskozásokon. (Angyal Dávid: Két szállóige. A nemzeti közbecsület védpajza. A rosszul gombolt dolmány. *Magyar Nyelv*, 23. évf. 1927. 210–212.)

⁵ Livius római történetíró szerint Brennus, a gallok vezére Kr. e. 390-ben az alliai csatában (július 18-án) legyőzte a rómaiakat, majd betört a védtelen Róma városába és teljesen kifosztotta azt. Az ostrom és a felpredálás felfüggesztéséért cserébe 1000 fontnyi aranyváltságdíjat követelt a város polgáraitól. A kieroszakolt arany mennyiségének lemerése közben még kardját is a mérleg serpenyőjébe vetette az egyébként is hamis ellensúlyok közé, miközben a tettét helytelenítő rómaiaknak odakiáltotta: „Vae victis!”, azaz „Jaj a legyőzötteknek!” (Titus Livius: *A római nép története a város alapításától*. V. könyv 34–48. szakasz) A magyar irodalomban Jókai Mór több művében említi a Brennus-kardot, így például feltűnik *A kőszívű ember fiaiban* és a *Kárpáthy Zoltánban* is.

⁶ A Julián Egyesület gróf Széchenyi Béla kezdeményezésére alakult Budapesten, 1904. április 16-án. Célja a Bosznia-Hercegovina és Horvát-Szlávia magyarlakta szórványtelepüléseinek, valamint a folyami hajósok és

gyermekük nemzeti, társadalmi és művelődési gondozása, gazdasági támogatása volt. Az egyesület tevékenysége Trianon után főképp a nyugati magyar diaszpórára korlátozódott, mígnem 1944-ben végleg megszűnt. (Bővebben: Bernis Ferenc: *A Julián akció. Egy „magyarságmentő egyesület” tevékenysége Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában és a jelen, 1904–1992.* Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1994.)

⁷ I. Mojmír morva fejedelem (795?–846), a nevét viselő Mojmír-dinasztia első ismert tagja, a Morva Fejedelemség uralkodója (830–846). Országát a Morva-folyó völgyében, illetve Morvaország és a mai Nyugat-Szlovákia területén fektette.

⁸ Pribina (800?–861) morva származású gróf, a Nyitrai Fejedelemség első ismert uralkodója, aki előbb rang nélkül, utóbb frank hűbéres grófként volt a Rába és Dráva közötti terület vezetője.

⁹ Korjatovics Tódor (?–1414) litván főnemes, Podólia, Novogradok és Gomel hercege, aki száműzetése után Magyarországon telepedett le. Bár Nagy Lajos valóban sógora volt Korjatovicsnak, nem ő, hanem Zsigmond fogadta be a herceget. A király „bácsikájaként” ezenfelül jelentős birtokadományokban is részesült, így rövidesen beregi, sárosi és máramarosi főispán, valamint Munkács várának tulajdonosa lett.

¹⁰ Csernovics Arzén (1633?–1706) szerb származású ortodox pap, aki előbb ipek pátriárkája, majd utóbb Szentendre metropolitája volt. 1690-ben ő vezette a „nagy szerb bevándorlást” a török területekről a magyar királyság déli részébe, ahol I. Lipót császártól a menekülők letelepedési jogot kaptak.

¹¹ Verancsics Antal (1504–1573) királyi helytartó, római katolikus főpap, pécsi megyéspüspök, diplomata és történetíró. Levelezésben állt mások mellett Rotterdami Erasmusszal és Philipp Melancthonnal is, bár a reformációt ellenezte. 1530-tól Antonio Bonfini magyar történetének folytatásán dolgozott, melyből sajnos csak töredékek jelentek meg.

¹² Pavel Jozef Šafárik (1795–1861) filozófus, szlovák nyelvész és történész, a prágai egyetem könyvtárnoka.

¹³ Ján Kollár (magyarosan: Kollár János) (1793–1852) evangélikus lelkész, szlovák esztéta, költő és népdalgyűjtő, a pánszláv testvériség ideológusa, a szlovák nemzeti ébredés emblematisztikus alakja.

¹⁴ Bethlen František Palacký (magyarosan: Palacky Ferenc) gondolkodó, helyütt. Palacky (1798–1876) cseh történetíró, politikus és író, a cseh tudományos élet és egyik megszervezője és kiemelkedő alakja, valamint az ausztrioszlávizmus hirdetője volt, akit hazájában a modern cseh történetírás atyjának tartanak.

¹⁵ Karel Havlíček Borovský (1821–1856), cseh író, újságíró és szerkesztő.

¹⁶ A 19. század közepén felerősödő politikai törekvés az Ausztria területén élő szláv értelmiség részéről arra vonatkozóan, hogy a Monarchia részben szláv államok ill. önkormányzatok szövetségévé alakuljon át.

¹⁷ Franz Anton von Kolowrat-Liebsteinsky (1778–1861) osztrák politikus, államminiszter, 1848. március 21. – április 5. között az Osztrák Császárság miniszterelnöke.

¹⁸ Josef von Sedlnitzky (1778–1855) bírósági tisztviselő, az osztrák rendőrség vezetője.

¹⁹ Ludovít Štúr (magyarosan: Stúr Lajos) (1815–1856) politikus, politizátor, a szlovák irodalmi nyelv megteremtője, és szlovák nemzeti mozgalom vezetője. 1848/49-ben a magyar szabadságharc ellen harcoló szlovák önkéntesek toborzója, valamint a Szlovák Felkelés vezetője volt.

²⁰ Jozef Miloslav Hurban (magyarosan: Hurbán József Miloszláv) (1817–1888) lelkész, a pánszláv mozgalom vezető ideológusa. 1848 szeptemberében Nyitrában összehívta Szlovák Nemzeti Tanácsot, ám gyűlésüket a katonaság hamar szétkergette.

²¹ Ljudevit Gaj (magyarosan: Gáj Lajos) (1809–1872) horvát nyelvész, politikus, újságíró, író. A horvát megújulási mozgalom, az illirizmus vezető személyisége, emellett szerb-horvát nyelv egyik atyja.

²² Ilja Garasanin (1812–1874) szerb politikus, a Karagyorgyevics család híve. Oldalukon részt vett az Obrenovicsok elleni mozgalomban, amiért cserébe Karagyorgyevics Sándor belügyminiszterré nevezte ki. Később, 1852-től 1858-ig az államtanács elnöke, majd 1862-től 1867-ig miniszterelnök volt.

²³ Karagyorgyevics Sándor (1888–1934) I. Péter szerb király fia, 1921-től Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (majd 1929-től Jugoszlávia) királya I. Sándor néven. 1934-ben Marseille-ben merénylet áldozata lett.

²⁴ „*A csúnya tett, a gaztett átka, hogy csupa újabb gonoszát szül.*” (ném.) Utalás Friedrich Schiller Wallenstein trilógiájának két sorára, amely azonban Aiszkühülosz Agamemnón-drámájának parafrázisa.

²⁵ Szó szerint: Megcsalja a nem ismerőket, az ismerők kinevetik – azaz: Megcsalja (ti. becsapja) azokat, akik nem ismerik, (de) akik ismerik, (azok csak) kinevetik.

²⁶ A King's College dísztermében több százan kísérték figyelemmel és percekig tartó tapssal köszönték meg a hallottakat. A beszéd után kisebb vita kerekedett az előadó és a diákhallgatóság között. Egy-egy mondat erejéig szóba került a királykérdés, a területi revízió mérete, az erdélyi kérdés, és hovatovább még Hlinka háború alatti bebörtönzése is. Az előadás után a politikus meglepetésének adott hangot az ifjúság tájékozottságáról. (*B. H. 1933/267. nov. 24. 3. és uo. 1933/270. nov. 28. 4. vö. MNL OL MTI, KH, Napi hírek* 1933. november 22. 35. kiad.)

A cambridge-i előadás után Bethlen több angol politikusnál is látogatást tett. Aznap a magyarbarátságáról ismert sir Robert Gower képviselővel találkozott a Carlton Clubban. November 23-án részt vett a lord Newton által a tiszteletére rendezett villásreggelen, majd a nap folyamán megjelent Moore ezredes, konzervatív képviselő, az angol parlament magyarbarát csoportja

főtitkárának és feleségének a londoni Dorchester House palotaszállóban az ő tiszteletére adott fogadásán. (B. H. 1933/266. nov. 23. 9. és uo. 1933/267. nov. 24. 3.) A Budapesti Hírlap közlése alapján ismert, hogy másnap, 24-én hivatalos volt egy szintén a tiszteletére rendezett villásreggelire egy bizonyos Miss Cobhamhoz, a Közel- és Középkeleti Társaság alapítótagjához. A látogatásról készült beszámoló a következőképp szól: „*Miss Cobham, a Közel- és Középkeleti Társaság (Near and Far East Society) alapítótagja, ma villásreggelit adott Bethlen István gróf tiszteletére, amelyen résztvett Lamington lord, az egyesület elnöke és felesége, lady Lamington, továbbá Salisgrib, Randall, az angol külügyi hivatal középkeleti osztályának főnöke, és Hordóssy Iván, a Magyar Revíziós Liga londoni titkára. Bethlen István gróf tudvalevőleg hétfőn előadást tart a Közel- és Középkeleti Társaságban.*” (B. H. 1933/268. nov. 25. 7.) A nap legfontosabb találkozója azonban mégsem ezek valamelyike volt, hanem a lord Rothermere-rel folytatott megbeszélés. (B. H. 1933/267. nov. 24. 3.) November 25-én pedig egy újabb sajtónyilatkozat következett a hét tapasztalatairól, benne a Rothermere lorddal való találkozóról és az addig elért eredményekről. (B. H. 1933/269. nov. 26. 3.)

Ugyanekkor napvilágot látott a Gower-javaslat szövege is az alsóház hivatalos közönyében. Arról volt szó, hogy Sir Robert Gower és közel kétszáz magyarbarát képviselőtársa határozati javaslatot terjesztetett a brit parlament elé a trianoni békeszerződés revíziójáról. (B. H. 1933/269. nov. 26. 3.) A javaslat szövege a következőképp szól: „*A Ház azon a véleményen van, hogy Európa békés megszervezése érdekében és a magyar nemzettel szemben tanúsítandó igazságosság érdekében a trianoni békeszerződést revízió alá vegyék és pedig olyképen, hogy a magyar királyság visszakapja mindazokat a volt országrészeit, amelyekre az országnak feltétlen szüksége van. Ezért felszólítják ő felsége kormányát, hogy a legközelebbi alkalommal ezt az ügyet terjesztse a népszövevényi közgyűlés elé.*” (uo.) Bethlen sikerét jelzi, hogy a javaslat aláíróinak száma főképp az utolsó két előadás nyomán 250 főre emelkedett.

²⁷ A meghívást lord Lamington, a társaság elnöke intézte a volt miniszterelnökhöz. Szintén ő mondta az elnöki nyitóbeszédet, amelyben körvonalakban vázolta az előadó addigi politikai pályafutását, és reményét fejezte ki a trianoni igazságtalanság mielőbbi rendezésére. (MNL OL MTI, KH, Napi hírek 1933. november 27. 35. kiad.) Magáról a társaságról a Budapesti Hírlap korabeli londoni tudósítójától, George Popofftól ismeretes, hogy az eredetileg Kelet- és Délkelet-Európa állapotának a tanulmányozásával foglalkozott. Előadásai mindig félig politikai, félig társadalmi jellegűek voltak, és többnyire valamelyik londoni arisztokrata bocsátotta rendelkezésére a villáját a rendezvények céljára. A társaság elit jellegéből adódóan a hölgyek és urak estélyi ruhában jelentek meg és az előadás után következő

vita mindenkor közvetlen modorban zajlott le, amit végül hideg vacsora és beszélgetés zárt. Ez alkalommal Mrs. E. Cobham volt a soros háziasszony, aki a magyar követség közelében lakott. Valamennyi meghívót az ő Cadogan Gardens-beli címére küldték ki eredetileg, ám amikor köztudomású lett a magyar politikus előadása, oly' tömegesen kezdtek jelentkezni a társaságnál, hogy hely hiányában a helyszínt meg kellett változtatni. A Chesterfield Salon nagytermét bérelték ki Mayfairben, ami akkori árfolyamon számolva sem lehetett olcsó, hiszen a Mayfair a londoni Westend legelegánsabb negyede volt akkoriban. (B. H. 1933/274. dec. 2. 3.) A rendezvényen egyébiránt a díszes közönség soraiban ült „*sir Ernest Bennett képviselő, az egyesület választmányának elnöke, lord Dickinson, az angol népszövevényi ligák uniójának megalapítója, Bárdossy László dr., a londoni magyar követség tanácsosa, a török nagykövet és felesége, az egyiptomi követ és felesége, az észt és litván követek, a perzsa ügyvivő és felesége, az albán ügyvivő és felesége, lord Headley*” (B. H. 1933/270. nov. 28. 3.), valamint a lengyel, az olasz, és az észt nagykövetek, illetőleg a csehszlovák, jugoszláv, és román követség képviselői, továbbá még számos más előkelőség az európai és az angol politikai, katonai és tudományos életből. (B. H. 1933/274. dec. 2. 3.)

²⁸ Bethlen a kérdést azért sem érintette bővebben, mert a brit közvéleménynek már nyilatkozott róla két nappal korábban a Daily Mailben. E kérdés mellett szóba jött a kisanatant Magyarország ellen vívott gazdasági háborúja is, amelyet lejjebb, szlovák oldalról vizsgál ebben az előadásban. A New Cronicle munkatárának is adott ugyanaznap egy nyilatkozatot, ami-ben a világgazdasági válság hatásairól és a szomszédos államokkal való háború képtelen voltáról beszélt. Mindkét beszámolót átvette a Budapesti Hírlap is. (Budapesti Hírlap 1933/264. nov. 21. 5.)

²⁹ Leo von Thun-Hohenstein (1811–1888) osztrák politikus, író vallás- és közoktatásügyi miniszter a Haynau- és a Bach-korszak idején (1849–1860). Ferenc József az októberi diploma kiadásával egyidőben felmentette hivatalából és a Lipót-renddel tüntette ki.

³⁰ Andrej Hlinka (magyarosan: Hlinka András) (1864–1938) szlovák nacionalista politikus, római katolikus pap, a 20. század első felének lemeghatározóbb szlovák jobboldali ideológusa, a Szlovák Néppárt alapító elnöke.

³¹ Ferdinand Juriga (magyarosan: Juriga Ferdinánd) (1874–1950) szlovák nacionalista politikus, római katolikus pap, újságíró, Hlinka politikai ellenfele.

³² Milan Hodža (magyarosan: Hodzsa Milán) (1878–1944) szlovák újságíró, nacionalista politikus, 1935-től 1938-ig csehszlovák miniszterelnök.

³³ Bethlent némiképp megcsalta emlékezete, hiszen a három szlovák politikus közül Hlinka néppárti képviselőjelölt végül nem jutott mandátumhoz. Juriga és Hodža országgyűlési képviselők az I. világháború előtt viszont valóban többször szót emeltek a szlovák autonómiáért.

³⁴ A cseh kormányzat hosszú évekig az ortodox egyházban vélte megtalálni a megfelelő eszközt a rutének asszimilációjára, akikben inkább ukránokat szeretett volna látni, mintsem egy újabb, önállóságra törekvő, államalkotó nemzetiséget. Ellentétben a ruténnel, a cseh belpolitika a magyarok és a németek integrálásával sokáig eleve meg sem próbálkozott, velük szemben majd' kizárólag diszkriminatív és etnicista célokat fogalmaztak meg. (lásd: Ungváry Krisztián: A benesi dekrétumok és egy nemzetállam áldilemmái. 2000, 15. évf. 2003/5. sz. 74–76.)

³⁵ Valójában Bethlen Kárpátalja rutének által lakott részéről beszélt. A magyar történeti földrajz számos történeti tájat, régiót, területi egységet határolt le és nevezett el. Ezen elnevezések túlnyomó része – például Erdély, Alföld – több száz éves múltra nyúlik vissza. A ritka kivételek egyike a Kárpátalja elnevezés, mely csak 1918/20-ban született meg. Azt a területet, melyet 1918 után Kárpátaljának neveztek el, 1918 előtt a magyar földrajztudomány – egységes kárpát-medencei szemléletmódjának megfelelően – Északkeleti-Felvidéknek nevezte. A dualista megyerendszerre visszavetítve Kárpátalja az alábbi megyéket foglalja magába: Ung, Bereg, Ugocsa és Mára-maros. Kárpátalja a trianoni békeszerződés következtében a csehszlovák államhoz került, amelytől autonómiát kellett volna kapnia, de ezt Prága 20 éven keresztül halogatta. Végül 1938. október 11-én a csehszlovák kormány Kárpátaljának autonómiát adott. Az első autonóm kárpátaljai kormány – Andrej Bródy kormánya – alig három hét kormányzás után megbukott. Az 1938. október 26-án hivatalba lépő második autonóm kormány – Avgusztin Volosin kormánya – a terület nevét Kárpát-Ukrajnára változtatta. Egy nappal azután, hogy a német hadsereg 1939. március 14-én felszámolta a csehszlovák államot, a magyar haderő visszacsatolta Kárpátalját Magyarországhoz. Kárpátaljának Teleki Pál miniszterelnök a magyar állam kérései között autonómiát kívánt adni, a tervezett el is készült, de azt a magyar parlament végül nem szavazta meg. Kárpátalját 1944 végén az előrenyomuló Vörös Hadsereg foglalta el, majd Sztálin nyomására a Szovjetunióhoz csatolták. (Az autonómia-kérdésről bővebben: Vasas Géza: A ruszin autonómia választútjain (1939. március–szeptember). *Aeteas*, 15. évf. 2000/4. sz. 64–87.)

³⁶ A második előadás után komoly vita keletkezett a szónok és a hallgatóság között. Ez utóbbiak közt volt az agent provocateur Frank Melville is, aki élesen támadta az előadást. Kifejtette, hogy „*vajjon csak a magyarlakta területeket követeli-e vissza [Bethlen], vagy pedig nem magyar nemzetiségeket is kíván-e újból magyar uralom alá juttatni? Az előbbi esetben kétségei vannak a színmagyar lakosság lélekszáma tekintetében, továbbá azt állítja, hogy a magyar területek visszacsatolása új államok szívéét tépné ki és nem mehetne végbe békés úton*”. (B. H. 1933/270. nov. 28. 4.) Mielőtt az előadói válasz megtörténhetett volna, Crawford őrnagy volt parlamenti képviselő felállt és az angolok nevében beszélve példátlan

nyíltsággal szembement Melville fölszólalásával. Cinikusan kérdezte „*[...] vajjon mit tépnének szét a békeszerződések felülvizsgálásával? Az utódállamok a szó igazi értelmében nem országok, hanem a párisi békeműhelyben készült mesterséges tákolmányok, amelyek egyáltalában nem rendelkeznek az országok lényeges ismérveivel, ahogy azt a történelem tanítja*.” (uo.) A beszéd folytatásában pedig az utódállamok fennállásának képtelen voltával és a mielőbbi revízió szükségességének hangoztatásával foglalkozott. (Crawford magyarbarát kiállásával a honi sajtó külön is foglalkozott: *uo.* 1933/271. nov. 29. 1.) E válaszhoz csatlakozott aztán rögvest František Jehlička (magyarosan: Jehlicska Ferenc) (1879–1939), a Genfben 1933-ban megalakult Szlovák Nemzeti Tanács vezetője, aki a cseh-szlovák testvériséget, valamint ebből következően az ország létezésének létjogosultságát tagadta. (B. H. 1933/270. nov. 28. 4.) A feltett kérdésre végül a szónok is felelni tudott. Bethlen – a pártján állókkal ellentétben – higgadtan és röviden reagált az eredeti kérdésre. „*Magyarország – mondta – a magyarlakta területek visszacsatolását igényli és egyszersmind követeli, hogy a többi terület lakossága független népszavazás útján dönthesse hovatartozása felől. Hogy ezek a népek meg vannak-e elégedve jelenlegi sorsukkal, vagy nem, azt nem lehet tudni, miután még nem volt alkalmuk arra, hogy erről nyilatkozzanak*.” (uo.) Végetetül lord Dickinson megköszönte a rendkívül tartalmas előadást. (uo.) Az est hátralévő részében a vendégsegereg hosszas beszélgetésbe elegyedett. (A beszámolót vö. *MNL OL MTI, KH, Napi hírek* 1933. november 27. 37–38. kiad.) A rendezvény – George Popoff szerint – nemcsak a legnépesebb volt a társaság fennállása óta, hanem a legérdekesebb is. (B. H. 1933/274. dec. 2. 3.)

³⁷ A harmadik előadás a beszámolók szerint szintén nagy sikert aratott. Itthon a *Budapesti Hírlap* két oldalon tudósított az eseményről. (B. H. 1933/271. nov. 29. 1–2.)

³⁸ Gheorghe Șincai (1754–1816) román történész, nyelvész. Nevéhez fűződik a román nyelvnek a latinból származtatása, valamint egyik első „tudományos” propagálója volt a dáko-román eredetelméletnek.

³⁹ Petru Maior (1760–1821) román görögkatolikus pap, író, történész és nyelvész. A román nép rómaiaktól való származását hirdette.

⁴⁰ A Kalka-menti csata 1223. május 31-én a mai Ukrajna területén, Donyeck és Mariupol között zajlott. Az ütközetben az orosz fejedelemségek és a velük szövetséges kunok álltak szemben a Mongol Birodalom seregeivel. Az összecsapásban az oroszok megsemmisítő vereséget szenvedtek, ezáltal megnyitották az utat a mongolok kelet-európai hódításai, azaz a tatárjárás előtt. (A témát érinti: Gyárfás István: *A jász-kúnok története. II. köt. Kr. u. 884–1301.* Kecskemét 1873. és Pintér János Zsolt: *Tatárok és magyarok (1241–1242). Hadtörténelmi Közlemények, 118. évf. 2005/3. sz. 660–691.)*

⁴¹ Bethlen e helyütt nagy valószínűséggel egy 1632. augusztus 15-ei keltezésű, I. Rákóczi György saját kezével javított és pótolta fogalmazványából idézett – vélhetően a fordítás nehézségei miatt – némiképp szabados formában. Az eredeti idézet a következőképp szól: „Az mint ezen dologból nagyságod minapiban főemberit hozzánk bocsátván Kománára, intett vala arra, hogy abból az országból kifutott népet és bojírokat hazájokban bebocsátanók, sőt ugyan beküldenők, és haza menni kényszerítenők, kit mi azelőtt is mindenkor szorgalmatosan megcselekedtünk, jó intésünkkel, tanácsadásunkkal igyekeztünk őket az hazamenetelre reá bírni; sőt most is országunkra erős parancsolatokat adtunk ki, hogy valahol Havasalföldiből kijött népek, szegény emberek vannak, minden házok népével, marháikkal békességesen és szabadosan elbocsássák őket mind, valakik haza akarnak menni, senki meg ne tartóztassa.” (Szilády Áron – Szilágyi Sándor (szerk.): *Török-Magyarokori Állam-Okmánytár*. II. köt., Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottság, Pest 1869. 176–177.) A Bethlen-féle idézetet egyébként az ismert néprajzkutató, Domokos Pál Péter is fölhasználta később. *Az én Erdélyem* című kötetében átvette azt, azonban tévedésből az Asztalos Miklós szerkesztette *Erdély története* című könyv egyik, Asztalos által írt tanulmányának tulajdonította a citált sorokat. Miután oldalszámot nem közölt, feltehetően egy korai jegyzetéből, netán fejből idézhetett, ugyanis Asztalos művének vonatkozó részénél e sorok nem találhatók meg. (Domokos Pál Péter: *Az én Erdélyem*. Domokos Pál Péter elmondja életét Balogh Júliának. I. köt. Vita Kiadó, Bp. 1988. 47. vö. Asztalos Miklós: *Erdély története*. In: Uő. (szerk.): *A történeti Erdély*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Bp. 1936. 276.)

⁴² Mihai Racoviță (magyarosan: Rakovicza Mihály) (?–1744) III. Mihály néven három alkalommal volt Moldva (1703–1705; 1707–1709; 1716–1726), és két alkalommal Havasalföld (1730–1831; 1741–1744) fejedelme.

⁴³ Constantin Mavrocordat (1711–1769) fejedelem III. Konstantin néven közel négy évtizeden át uralkodott felváltva Moldvában és Havasalföldön.

⁴⁴ Itt: részvényei.

⁴⁵ Iuliu Maniu (magyarosan: Maniu Gyula) (1873–1953) erdélyi román jogász, politikus, a Román Királyság miniszterelnöke (1928–1930). Az I. világháború előtti években egy parlamenti ciklus erejéig Alsó-Fehér megye (Alvinc) delegáltjaként bekerült a magyar országgyűlésbe is, ahol képviselőként az erdélyi román etnikum érdekében többször szót emelt. Az őszirózsás forradalom után a Károlyi-kabinet által kezdeményezett aradi tanácskozáson (1918. november 13–14.) a Román Nemzeti Tanács nevében a teljes elszakadást követelte Magyarországtól.

⁴⁶ Alexandru Vaida-Voevod (magyarosan Vajda-Vojvoda Sándor) (1872–1940) erdélyi román politikus, a két világháború alatt többször is Románia miniszterelnöke.

⁴⁷ Archibald Cary Coolidge (1866–1928) amerikai történész, harvardi egyetemi tanár, diplomata. 1918-ban kinevezik bécsi antant misszió vezetőjévé és december 27-én megérkezik annak bécsi központjába; onnét 1919. január 15-én jött Budapestre. (A politikai missziót azzal a céllal hozták létre, hogy tájékoztassa a békekonzferenciát, illetve az amerikai küldöttséget a közép-európai politikai helyzetről.)

⁴⁸ A harmadik fölolvast – Malcolm MacNeill díszelnökségével – a korábbi gyakorlathoz hasonlóan szintén vita követte. Ezúttal azonban felkészültebb és hevesebb ellenfelekkel állt szemben Bethlen. Elsőnek Wickham Sted kapott szót, aki szerint az előadó „*szent István birodalmának*” helyreállításán fáradozik, és tündérmesékkel ámitja hallgatóságát, nem ismervén el, hogy Erdély őslakói valójában a románok voltak, továbbá mi sem alkalmasabb bizonyítéka a román „*kultúrsvonálnak*”, mint Hunyadi János és Corvin Mátyás román származása. Válaszában a volt miniszterelnök sem finomkodott. Erélyesen elhárította magától a vádaskodást, majd pár mondatban a dák-román elmélet cáfolatába fogott, végül pedig azzal polemizált, hogy ha igaz lenne a feltevés, hogy a két Hunyadi román származású, akkor mégsem nyomhatták el a magyarok a románokat, különben azok miként adhattak volna egy királyt is a nemzetnek. (*B. H.* 1933/272. nov. 30. 5.) A választ lelkes taps és élénk derűtség fogadta, majd Carlile Aylmer Macartney emelkedett szólásra. Elmondta, hogy erdélyi körutazása alkalmával arról győződött meg, hogy a szászok jobban érezték magukat a magyar uralom alatt, viszont a svábok jelenleg több szabadságjogot élveznek, ezért nem vágnak vissza régi uraikhoz, a románokról nem is beszélve, akikről föl sem tétélezhető a visszatérési szándék. Hogyan akarhat hát Bethlen Erdély számára függetlenséget? (*uo.*) Macartney után egy Fitsijanként bemutatkozó román felszólaló azt fejtegette, hogy a terület őslakói a románok voltak, akik „*Ardeal*”-nak nevezték az országrészt. Ebből ered a mai „*Erdély*” szó is. Az infantilis hozzászólást követte végül Seton-Watsoné – a magyar lapok mindegyike utalt arra, hogy a politikus írói álnevén, Scotus Viatorként mutatkozott be felszólalásában –, aki „*rendkívül hosszú felszólalásában hivatkozott a nagy Wesselényi mondására, aki Erdély hét bűnének nevezte a három nemzet és a négy vallás unióját. Ez is mutatja felfogása szerint, hogy a Bethlen István gróf által dicsőített nagylelkű erdélyi alkotmányt maguk a magyarok sem helyeselték. Maga Bethlen István gróf sem gondolkodott úgy, mint most, mert például 1917-ben mondott parlamenti beszédében Szerbia elfoglalását ajánlotta, egy másik beszédében pedig követelte, hogy Románia jóvátételt fizessen és pedig területben. Seton Watson egy papírlapról hosszú és bonyolult kérdéseket olvasott föl, amelyekkel azt kívánta leszögezni, vajjon Bethlen gróf a történelmi Magyarország összes elszakított részeiben kíván-e népszavazást, vagy pedig csak a magyarlakta területeken, a mai határ közelében, továbbá minő*

testület ellenőrzése alatt tartanák a népszavazást és komolyan hiszi-e Bethlen István gróf, hogy ezt az európai béke súlyos veszélyeztetése és a többi békemódosítási követelések (lengyel, orosz és balkáni határok) megbotlygatása nélkül lehetne-e keresztülvinni". (uo.) A válasz a föltett kérdésekre és hozzászólásokra ezúttal is határozott volt. A magyar politikus előbb az akadémikus Macartney-nak válaszolt. Polemizálva a felszólalással elmondta, hogy mások is tettek körutazást Erdélyben és Macartney tapasztalataival homlokegyenest ellenkező állításokat tettek, de hát a problémát nem az „*úti benyomások*”, hanem a terület lakosságának akarata fogja végül eldönteni, ami csak népszavazás útján valósulhat meg. A választ zajos taps követte, majd érkezett a felelet Fitsijan elméletére is. Bethlen szerint a románok az egyedüli etnikum a tárgyalat országrészben, akik nem rendelkeznek még önálló megnevezéssel sem a területre, ezért a magyar „*Erdély*” szót, ami erdőn túli területet jelent, románosították a „*Ardeal*”-ra. És ha még az ország nevét is kölcsönözniük kellett, akkor miként lehetnének ők az ország őslakói? A derűtség után, amely a választ követte, a volt miniszterelnök Watsonnal szállt vitába. A politikus „*támadására kijelenti, hogy nem szabad elfelejteni, hogy Wesselényi olyan korban élt, midőn a régi korlátokkal együtt lerombolták azokat is, amelyeket az egyének szabad érvényesülése szempontjából a nemzetekre és vallásokra való tagozódás emelt. Ez nem azt jelenti, mintha az erdélyi alkotmány a maga korában nem lett volna haladó szellemű intézmény. Saját parlamenti beszédében egy alkalommal azt mondotta, hogy a monarchiának az a baja, hogy nemzetiségeinek egy része az ország határán belül, másik része pedig az ország határán túl lakik és ezek egymással egyesülni akarnak. Ezen úgy lehet segíteni, hogy vagy a szerbeknek adják át a szerblakta területeket, vagy megfordítva, bevonják az ország kötelékébe a határon túl lakó szerbeket. Hogy a háború folyamán nem javasolhatta a monarchia saját területeinek a szerbek számára való odaadását, azon nem lehet csodálkozni. A Romániától követelt területi jóvátétel méreteit bizonyítja a bukaresti béke, amelyben a határokat egyes pontokon stratégiai okokból egy-két kilométerrel tolták ki. Ez az óriási sérelem, melyet ellenségeink azóta szakadatlanul felhoznak ellenünk. Ami Seton Watsonnak azt az állítását illeti, hogy a népszavazás felborítaná Európa békéjét, kijelenti, hogy elsősorban nem népszavazást, hanem azt követeli, hogy a magyarlakta területeket népszavazás nélkül adják vissza Magyarországnak, a tótoknak és a ruténeknek pedig adják meg az önkormányzatot, amelyet a ruténeknek a békeszerződés világosan megítélt. Ez alapon döntsenek azután hová tartozásuk felől. Nem követel népszavazást Horvátországban sem, amely ország a magyar uralom alatt a legmesszebbmenő önkormányzatot élvezte, csak a fölszabadítás folytán veszítette el minden jogát. (Óriási derűtség.) Itt is azt követeli, hogy a horvátok maguk dönthessenek*

sorsuk felől. Erdély számára sem népszavazást kíván, hanem teljes függetlenséget, a nemzetek egyenjogúságát. Erdély sorsáról új európai értekezlet határozzon, amelyen a nagyhatalmak is döntő szóval bírnak. Arra az állításra, hogy ezek a követelések új háborút jelentenek, azt feleli Bethlen gróf, hogy ellenkezőleg: a mai állapot fenntartása jelent háborút, nem pedig a jogos követelések teljesítése. (Élénk, hosszantartó taps, helyeslés és éljenzés.)". (uo.) Watson a kapott választ követően ismét szót kért és kapott. Kijelentette, hogy előbbi felszólalása személyes természetű kitételeit visszavonja. Az ülés után vacsora következett, ahol többen felköszöntötték a magyar grófot. (uo.; A beszámolót vö. MNL OL MTI, KH, Napi hírek 1933. november 29. 4-6. kiad.)

Azokban a napokban Bethlen szintén több találkozóra volt hivatalos. 28-án például az angol kereskedelmi miniszterrel, Runcimannal estebédelt. (B. H. 1933/271. nov. 29. 2.) 29-én pedig T. C. R. Moore ezredes és felesége látta vendégül egy ebédre, amin részt vett Bárdossy László, mint a londoni m. kir. követség ügyvivője, sir Robert Gower, J. Bouchan képviselő, illetve Malcolm Donald kapitány és Hordóssy Iván, a Revíziós Liga londoni titkára is. (uo.)

⁴⁹ A tudóst az előadásra sir Edward Boyle, az angol parlament Balkán-bizottságának elnöke kérte föl. (B. H. 1933/262. nov. 18. 6.) A helyszín ezúttal a Westminster-palota hatalmas tölgyfaburkolatú bizottsági terme volt. A bizottság rendkívüli ülését az elnök beszéde nyitotta. Hangoztatta, hogy „szokatlan az, hogy a bizottság nem balkáni állammal is foglalkozik. Azonban Bethlen István gróf londoni látogatása azt a kivételes és el nem mulasztható alkalmat nyújtotta, hogy a Balkán-bizottság meghallgathassa egy európai hírű vezető államférfiű előadását, aki Magyarországról nemcsak a tárgy páratlanul alapos ismertetésével, hanem a pártatlan tárgyilagos európai szempont magaslátáról is beszél. Éppen ezért kötelességének tartotta, hogy kivételesen megnyissa az ülés kapuit azok előtt is, akik nem tagjai a bizottságnak, hogy ily módon az angol közvélemény minél szélesebb rétegei okulhassanak Bethlen István gróf előadásából. Bethlen István gróf hazája történetének legsúlyosabb évtizede folyamán vezette Magyarország hajóját és nemcsak hivataloskodásának hosszú időtartamával, de államférfiúi képességei, körütekintése és bátorsága tekintetében is a legelső helyre került az európai kormányelnökök között.” (B. H. 1933/273. dec. 1. 3.) A bevezető után lord Noel-Buxton volt munkáspárti földművelésügyi miniszter emelkedett szólásra, és pár mondatban Bethlen szellemi és politikusi nagyságát dicsérte; ezek után következett a magyar gróf várva-várt előadása. (uo.)

⁵⁰ Kazimir Felix Badeni (1846–1909) osztrák politikus, 1895–1897 osztrák miniszterelnök.

⁵¹ Bethlen szónoki és politikai céljai elérése érdekében hozakodott elő Apponyival, aki azév február 7-én hunyt el, és aki a magyar politikusok

közül köztudottan a legnagyobb tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett angol körökben (is).

⁵² Az idézett sorok kapcsán a tartalomra és az időpontra vonatkozóan is feltehetően csúsztatással állunk szemben, ugyanis az ismert Apponyi-beszédek között nem található ilyen idézet. A genfi szónoklatok között a citált mondatok leginkább Apponyinak még évekkel halála előtt, 1927. szeptember 8-án tartott expozéjához hasonlítanak. (MNL OL MTI, KH, Napi hírek 1927. szeptember 9. 1., 2., 4., 6, 8., 10. kiad. vö. pl. B. H. 1927/204. szept. 10. 1. és 2-3. vagy 8 Órai Újság 1927/204. szept. 10. 1-2.)

⁵³ Uo.

⁵⁴ A beszámolók szerint a közönség az előadást – a korábbi alkalmakhoz hasonlóan – élénk figyelemmel kísérte. Az expozét ezúttal is számos kérdés követte, ám a korábbi alkalmaktól eltérően ezúttal vitába már senki sem bocsátkozott a magyar tudóssal, továbbá disszonáns kijelentés avagy bírálat sem hangzott el. Elsőnek Ouldsworth képviselő kérdezte az előadót, hogy a végleges megoldásig nem volna-e lehetséges legalább a gazdasági nehézségek áthidalása? Bethlen erre a következőképp reagált: Magyarország törekszik a gazdasági kapcsolatok helyreállítására az utódállamokkal, ám azt csak Jugoszlávia és Románia esetében sikerült elérni, ellenben Csehszlovákiával nem. Az ok – a volt miniszterelnök szerint – feltehetően a kisantant gazdaságpolitikájában van, amely mögött nemzeti politika áll. Sir Arthur Evans képviselő volt a második kérdező. Ő arra volt kíváncsi, hogy a gróf által vázolt olasz megoldásnak mi volna az előnye? A feleletben Bethlen kifejtette, hogy „az olasz terv nem zárt gazdasági csoport alakítását indítványozza, hanem módot nyújtana a dunai kisállamoknak kétoldalú kereskedelmi szerződések kötésére preferenciális alapon”. (B. H. 1933/273. dec. 1. 4.) Következőnek H. W. Nevinson újságíró tette föl kérdését, ami arra irányult, hogy lehetséges-e trianoni béke módosítása háború nélkül? A válasz ezúttal is határozott summázat formájában érkezett. „A békemódosítás kizárja a háborút! (Viharos, hosszantartó taps.) Ha háborút akarnánk, nem beszélnének békemódosításról. Éppen azért emlegetjük a revíziót, mert békés úton kívánjuk a helyzetet megoldani.” (uo.) A negyedik kérdező, egy Stirling nevű ezredes arra volt kíváncsi, hogy a szónok milyen területeket kíván visszacsatolni hazája számára. Az előadó korábbi előadásaira visszautalva közölte, hogy a magyarok nem kívánnak semmiféle idegen területet, mindössze a hazájuktól elszakított testvéreik anyaországba történő visszatérését szeretnék. A tótok, rutének és a többi nemzetiség számára pedig a korlátlan önkormányzat biztosítását akarnak kivívni s azt, hogy önálló autonómia keretében az érintettek szabadon dönthessenek állami hovatartozásukról. Ötödikként az angliai előadások állandó hallgatója, és a második expozéról már ismert hozzászóló, František Jehlička kérdezte a korábbi miniszterelnököt. Kérdését akképp vezette föl, hogy a tótok és a magyarok

ezeréves közös történetéből 900 év békében telt tova, és csak a francia forradalom eszmeisége hozott mindkét fél számára előnytelen változásokat. Ennek ellenére a tótoknak Magyarországgal szemben mindössze egyetlen problémája volt, a nyelvkérdés. Ezzel szemben a cseh-szlovák államban a tót népet nemcsak nyelvétől, hanem hovatovább kenyerétől és vallásától fosztják meg. „Vissza akarunk térni magyar hazánkhoz, mert nem élhetünk meg Magyarország nélkül” – amiért is tisztázni kívánta, hogy népét nem fogja-e újból nyelvi sérelem érni? (uo.) Bethlen István gróf a következőket válaszolta: „Nem vagyok a kormány tagja és nem szólhatok a kormány nevében, azonban ismételten kijelentettem már, hogy ha a tótok vissza akarnak térni hazájukba, Magyarország tiszteletben fogja tartani a tótok nyelvét, nemzeti egyéniségét és nemzeti kultúráját. Magyarország kötelességének fogja tartani, hogy a tótoknak olyan mérvű önkormányzatot adjon, amely őket nemzeti szempontból teljes mértékben kielégítse. (Lelkes taps.)” (uo.; A beszámolót vö. MNL OL MTI, KH, Napi hírek 1933. november 30. 26-28. kiad.)

Az előadások világszerte olyan port kavartak, hogy arra Masaryk és Benes is reagálni kényszerült. Masaryk például a *New York Times* hasábjain foglalkozott a revízió kérdésével. (B. H. 1933/274. dec. 2. 1.) A *Times* szintén címdoldalon hozta a magyar revízió ügyét. Csehszlovákiában több magyar lapot is betiltottak, a románok pedig Maniu részvételével ellen-előadás rendezésébe fogtak. Eközben magyarbarát angol politikusok Bethlent ünnepelték az angol parlament alsóházának étkezőjében: itt Robert Gower elnökölt, aki az angol királyra és Horthy kormányzóra ürítette poharát. Utána Hannon képviselő mondott beszédet, majd a magyar politikus emelkedett pohárköszöntőre. Miután köszönetet mondott a szíves vendéglátásért és a Magyarország irányában tanúsított jóindulatért, kifejtette, hogy „mi, magyarok párt- és osztálykülönbség nélkül békés és igazságos revíziót kívánunk. A külföldön gyakran félreértik revíziós törekvéseinket. Sokan azt hiszik, hogy a régi idők, az állítólagos feudális önkényuralmat akarjuk visszaállítani, hogy tagadjuk a népek önrendelkezési jogát, más népeket akarunk leigázni, ellenségei vagyunk a haladásnak, a demokraciának, stb. Mindezekből a vádakból egyetlen szó sem igaz. Törekvéseink nem ellenkeznek azokkal a fenséges elvekkel, amelyeket Wilson hangoztatott először a nemzetközi életben. Magyarország igazi demokratikus állam, mert ragaszkodik nyolcszázéves alkotmányához, amely mindig módot adott a népnek arra, hogy maga döntsön sorsáról, ragaszkodik a parlamenti kormányformához, s jóllehet ápolja baráti jóviszonyát Olaszországgal s egyéb fasiszta államokkal, azért még nem akarja a fasiszta kormányzás bárminő alapját is Magyarországon meghonosítani. A magyar nemzet nem kíván idegen területeket, hanem csak azt, hogy az anyaországtól elszakított magyarok visszatérhessenek és a többi nemzet

teljes önkormányzat alapján dönthessen állami hovatartozásáról. Nem a háborúért küzdünk, hanem ellenkezőleg: az igazi békéért és a népek kiengesztelődéséért. Nem a létező rend felforgatására törekszünk, hanem a létező zűrzavart akarjuk megszüntetni, nem a nemzetközi jogot akarjuk meggingatni, hanem az uralkodó diktatúra helyébe a jog uralmát akarjuk helyreállítani. Eszménk az igazi nemzetközi demokrácia, mert kép-mutatásnak tekintjük azt a demokráciát, amely a demokratikus elveket hirdeti benn az országán a nép épülésére, de nem alkalmazza azokat a nemzetközi életben. Ez adja meg nekünk azt a bátorságot ahhoz, hogy az angol nemzethez, mint az igazság hagyományos előharcosához és az elnyomott védelmezőjéhez forduljunk meghallgatásért. Az angol nemzet nagyságára és az önök boldogulására ürítem poharam, akik Közép-Európa és Magyarország boldogulásáért és jólétéért is küzdenek.” (B. H. 1933/274. dec. 2. 3.) Eme magasztos tósztt után még Mabane képviselő, Siklóssy László, és Llewellyn-Jones szólaltak fel. Végezetül Gower és Moore hozzászólásaival zárultak a beszédek. Sajtónyilatkozata szerint előadásával maga Bethlen is elégedett volt (uo. 1933/276. dec. 5. 3.), ám ennek ellenére, amint az december 5-i interjújában olvasható, nem látta biztatónak a világpolitikai helyzetet. (uo. 1933/277. dec. 6. 3.)

Az előadóút utolsó protokolláris állomása a korábbi miniszterelnök számára az angol Népszövetségi Ligák Uniója által tartott fogadóest volt, lady Power londoni palotájában. „Az estélyen a többi között megjelent MacDonald miniszterelnök és legidősebb leánya, Ishbel kisasszony, sir John Simon külügyminiszter és felesége, Baldwin főpecsétőr felesége, Walter Elliot őrnagy földművelésügyi miniszter, Hailsham lord hadügyminiszter és felesége, sir Samuel Hoare indiai miniszter és felesége, sir Henry Betterton munkaügyi miniszter és felesége, Oliver Stanley közlekedésügyi miniszter, sir Austen Chamberlain, volt külügyminiszter és felesége, Széchenyi László gróf londoni magyar követ és felesége, a német, a spanyol, az argentinai, a belga és a braziliai nagykövet családjukkal, Kína és Kuba követe, az ausztráliai főbiztos, Snowden lady, Dickinsen lord és lady, valamint S. Baldwin, J. Buchan, sir Robert Gower, Mander, Mason ezredes, Mabane, Moore ezredes, P. Munro, Mc Keag, sir Basil Peto, Pickford, sir Herbert Samuel volt belügyminiszter, Spears tábornok és R. J. G. Boothby képviselők, továbbá az angol arisztokrácia, a politikai, szellemi és társadalmi élet számos kiválósága.” (B. H. 1933/278. dec. 7. 3.)

Londoni elutazása előtt Bethlen a Havas-iroda helyi tudósítójával beszélgetett. Elmondta, hogy eladókörútja eredményével elégedett volt. Célját – a magyar revízió érveinek ismertté tételét Nagy-Britanniában – elérte, ugyanakkor tevékenysége nem irányult Franciaország ellen, amelynek támogatása elengedhetetlen a békés rendezéshez. Hogy erre mikor kerülhet sor, arra a

politikus nem tudott választ adni. Úgy látta, az utódállamokkal a közvetlen tárgyalás megvalósíthatatlan. (B. H. 1933/279. dec. 8. 5.)

Itthon a körutat a revíziós gondolat határozott sikereként élte meg a közvélemény, aminek egyik ékes bizonyítéka volt, hogy Herczeg Ferenc, a Revíziós Liga országos elnöke táviratot is intézett Bethlenhez. A távirat a következőképp szólt: „Londoni nagy sikere alkalmából, mely hatalmas politikai és tudományos munka eredménye, a Magyar Revíziós Liga nevében üdvözlöm Nagyméltóságodat, mint a Liga tiszteletbeli elnökét és a magyar ügy diadalmas védelméhez teljes szolidaritásunkat küldöm.” (B. H. 1933/273. dec. 1. 4.) A gróf egyébiránt december 10-én éjjel, 11 óra 20 perckor érkezett haza. A vonat, amin utazott, a Keleti pályaudvarra futott be. Vele tartott Robert Gower is, aki előadást jött tartani Budapestre. A főváros eredetileg nagy ünnepséggel szeretne volna várni őt, ám Bethlen ezt megtiltotta, így mindössze a Revíziós Liga vezetősége és Légrády Ottó főszerkesztő fogadták a pályaudvaron. (Az Est 1933/280. dec. 10. 11.) 11-én a politikus még részt vett a Gower tiszteletére rendezett lakomán, ám másnap már inkei birtokára utazott pihenni. (uo. 1933/281. dec. 12. 9.) Maga Gower, miután 11-én a tudományegyetem jogi karán megtartotta előadását, az angol közvéleménynek a közép-európai kérdésekben elfoglalt álláspontjáról (Népszava 1933/283. dec. 12. 8.), még néhány napot Budapesten töltött, és ez idő alatt rádióinterjút és sajtónyilatkozatot adott, valamint találkozott a magyar politikai élet jeles képviselőivel is. (uo. 1933/286. dec. 15. 11. és uo. 1933/287. dec. 16. 4.)

Az előadások szövegét az eredeti megjelenés szerinti alakjában közöljük, meghagyva a régies helyesírást (pl. középeurópai, Aegei-tenger, anjouházbeli, kisentente, Elsas-Lotharingia stb.) – egyetlen kivételt tettünk: a ma már erősen zavaró Svajz helyett Svájc-ot írtunk.

Gróf Bethlen István több mint 10 éven (1921. április 14. – 1931. augusztus 31.) keresztül állt a magyar kormány élén. Ez a hosszú korszak 1931. augusztus 19-én ért véget, amikor lemondott a miniszterelnöki posztról – ezen lépését Horthy kormányzó elfogadta és gróf Károlyi Gyulát bízta meg kormányalakítással. A kormány vezetéséről leköszönt politikus a következő hónapokban és években rendszeresen megszólalt külpolitikai kérdésekben. Ráadásul az őt követő miniszterelnökök több alkalommal is fontos külpolitikai pozíciókat kínáltak fel neki. Gróf Károlyi Gyula miniszterelnöksége (1931. augusztus 24. – 1932. október 1.) alatt komolyan felmerült külügyminiszteri kinevezése is, ám utódja kezdeményezése ez végül rövid idő alatt lekerült a napirendről. A következő miniszterelnök, Gömbös Gyula (1932. október 1. – 1936. október 6.), kormányzásának első hónapjában pedig több héten keresztül reális lehetőségnek tűnt, hogy Bethlen berlini vagy párizsi követként fog az ország érdekében dolgozni, ő végül azonban nem vállalta a követi feladatokat.

Joggal merül fel a kérdés, hogy a bukott miniszterelnök rendszeres külpolitikai megnyilvánulásai, illetve lehetséges szerepvállalásainak felmerülése mögött milyen mozgatórugók húzódtak meg.

A válasz egyszerű: Bethlen a „nagy visszatérésre” készült, célja az volt, hogy a világgazdasági válság lecsendesedése után egy-két éven belül visszaüljön a miniszterelnöki székbe. Azt gondolta, hogy ennek egyik eszköze pedig az lehet, ha kívülállóként a külpolitikai mezőben mutat fel valamiféle nagyobb sikert. Úgy vélte, hogy egy jelentős külpolitika eredmény tető aláhozása nagymértékben megnövelné népszerűségét, ami hozzásegítené az újabb miniszterelnökséghez. Egy ilyen külpolitikai siker lehetett volna például egy román-magyar megbékélés létrehozása, aminek érdekében 1931. december 21-én Temesvárott titkos megbeszélést folytatott Károly román királlyal. A találkozó azonban konkrét eredmény nélkül zárult le.

Azt, hogy milyen fontos volt Bethlen számára a népszerűségének növelése, jól mutatja, hogy elfogadta a Revíziós Liga díszelnöki posztját és 1932. május 22-én a Vigadóban megtartott nagygyűlésen gyűjtő hatású beszédet mondott. Szónoklatában egy „szép nap” eljövételét jósolta, „...amikor a csonka ország dús talajából a magyar nemzet

életének fája újra nagyra nő, és koronájával beárnyékolja Szent István birodalmát.”¹

Bethlen a díszelnökséget arra használta fel, hogy a revízióval kapcsolatban széleskörű tevékenységet folytasson. Ez az alábbi három mezőben bontakozott ki: egyrészt külpolitikai szakértőként a *Pesti Napló* állandó munkatársaként rendszeresen kifejtette véleményét az aktuális külpolitikai történesekről. Másrészt bekapcsolódott Magyarország nyugat-európai megítélésének befolyásolására törekvő magyar sajtó-propaganda irányításába. Harmadrészt európai előadókörutakra indult.

Az első előadókörút célországa Németország volt. Bethlen 1933 márciusában a Német Kultúrszövetség meghívására négy német nagyvárosban – Berlin, Hamburg, Frankfurt és München – tartott előadást „Magyarország az új Európában” címmel. Ezekben az előadásokban a trianoni békeszerződést igazságtalan és teljesen értelmetlen döntésként, a Szent István-i Magyarországot viszont az elképzelhető legtökéletesebb földrajzi egységként mutatta be. Ebből kiindulva a magyar külpolitika céljaként a Duna-medencében betöltött ezeréves pozíciójának „visszaszerzését” jelölte meg, azt azonban – valószínűleg szándékosan – homályban hagyta, hogy a visszaszerzés pontosan mit is jelent. Napjainkban a magyar történészek egyetértenek abban, Bethlen az integrális revíziót, azaz a teljes egykori államterület visszatérését értette a visszaszerzés alatt.

A második előadókörút célországa 1933 novemberében Nagy-Britannia volt, azt a magyar Revíziós Liga, továbbá az angol politikusok magyarbarát csoportja gondosan előkészítette. A Revíziós Liga több ezer példányt osztott szét angol politikusok, közéleti személyiségek és újságírók között az 1928-as kiadású „Justice for Hungary” című könyvből. Magyarbarát angol politikusok csoportja pedig a Bethlen megérkezése előtti hónapokban két olyan könyvet jelentetett meg angol szerzőktől illetve szerkesztőktől, melyek a trianoni magyar határok igazságtalansága és a revízió szükségessége mellett érveltek. Az egyik könyv a brit parlamentben 1919 és 1930 között elhangzott magyar tárgyú felszólalásokat tartalmazta. A másik könyv a háború megelőzése szempontjából foglalkozott a magyar vezetés alatt létrehozandó Dunai Birodalom elképzelésével.

1933. november 13-án – azaz néhány nappal a volt miniszterelnök érkezése előtt – pedig 160 képviselővel megalakult a „Parlamenti bizottság a trianoni békeszerződés módosítására” elnevezésű csoport. Ezen

bizottság legfőbb célja azt volt, hogy a brit parlament Alsóháza tüzze napirendjére a trianoni határok megváltoztatásának kérdését.

Ilyen előzmények után kezdődött az angliai előadókörút. Hasonlóan a németországi úthoz, ebben az esetben is négy előadásra került sor, négy helyszínen. De ezúttal Bethlen négy különféle témáról beszélt, bár ezek szorosan összefüggtek. Az előadások időpontjai, a helyszínei és címei az alábbiak voltak:

- Első előadás: 1933. november 22. Cambridge Egyetem, *Az ezeréves Magyar Királyság fennállása.*
- Második előadás: 1933. november 27. London, Közel- és Középkeleti Társaság, *Hogy bánt el a trianoni szerződés a Dunamedence kis népeivel?*
- Harmadik előadás: 1933. november 28. London, Királyi Külügyi Társaság: *Az erdélyi kérdés.*
- Negyedik előadás: 1933. november 30. London, Balkán Bizottság: *A trianoni békeszerződés és Európa békéje.*

Az angliai négy előadás szervesen illeszkedett egymáshoz, és együttesen alkotta az aktuális magyar álláspontot Trianonról és annak revíziójáról. Mind a négy előadás után a közönségnek lehetősége volt kérdéseket feltenni, illetve hozzászólni. Ennek során több olyan személyiség, akinek jelentős befolyása volt az angol külpolitika alakulására – Seton-Watson, Wickham-Steed, Macartney –, komolyan megtámadta, kritizálta az elhangzottakat. Macartney például abszurdnak minősítette Bethlen azon javaslatát, hogy létre kell hozni egy autonóm erdélyi államalakulatot. Az már a sors furcsa fintora, hogy évekkel később Macartney az önálló Erdély koncepcióját hirdette újabb munkáiban.

Az előadások utáni élénk vita már előrevetítette a kudarcot. Magyarán Bethlennek az előadások segítségével nem sikerült a Foreign Office vezetőit megnyerni a magyar ügynek, azaz az angol külpolitika továbbra sem állt ki a magyar revíziós törekvések mellett. Jól mutatja ezt, hogy bár a körút lehetőséget adott volna rá, a Foreign Office vezetői hivatalosan nem fogadták őt, ráadásul nem engedték azt sem, hogy a brit parlament Alsóháza napirendjére tüzze a magyar-kérdést.

Bethlen István 1933. december 8-én érkezett vissza Budapestre. Kijelenthetjük, hogy angliai előadókörútja kudarccal zárult, nem sikerült az angol külpolitika meghatározó köreit a magyar revíziós követelések támogatására rávenni. Angliai előadásai azonban ennek ellenére fontos forrásai a magyar revízió történetének, s különösen fontosak a magyar politikai elit revíziós elképzeléseinek rekonstruálásához.

¹ A beszédet közli Bethlen István gróf beszédei és írásai 2. kötet. Genius Kiadó, Budapest, 1933. 372–377. old.

TARTALOM

I.
Az ezeréves magyar királyság fennállása – igazságtalanság?

5

II.
Hogy bánt el a trianoni
szerződés a Dunamedence kis népeivel?

33

III.
Az erdélyi kérdés

53

IV.
A trianoni szerződés és Európa békéje

79

Jegyzetek

103

Gulyás László
Bethlen István angliai előadóútjának kontextusa

121

X 255920

„Nem lehet a területi revíziót sem megkerülni, sem kijátszani. Újabban abból a táborból, amely érthető okokból erre mindent elkövet, egy megtévesztő jelszó indított útnak, amely szerint nem arra van szükség, hogy a határok revideáltassanak, hanem a határok eltüntetésére van szükség a kisebbségi jogok liberális kezelése és kiépítése révén.

Azok hangoztatják, akiknek módjukban áll ezt két hét alatt valóra is váltani és ezzel be is bizonyítani, hogy ez az eljárás a helyes.

Miért nem fegyvereznek le akkor bennünket azzal, hogy ezt valóban keresztülviszik? Hiszen minden szónál szebben beszélt a tett. És egy rövid experimentum tényeivel szemben minden argumentum hiábavalóvá válna.

Azok hangoztatják ezt azonban, akik ugyanakkor, amikor a szót szájukon kiejtik, népszámlálási trükkökkel népes magyar városok lakosságának az ajkán némítják el a magyar szót, akik ugyanakkor kisebbségeik egész sajtóját egy tollvonással letiltják, vezetőiket bebörtönzik, egyesületeiket lezárják és vagyonukat elkobozzák.”

ANGLIAI ELŐADÁSAI

943.9

B60

Beth

Bethlen István

ANGLIAI ELŐADÁSAI

786135 601323

2 800 Ft

ATTRAKTOR

www.attraktor.hu
attraktor@attraktor.hu

ATTRAKTOR